

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOPLUMSAL CİNSİYET VE SİYASET:
KAMUSAL VE ÖZEL ALAN AYRIMINDA
AFGANİSTAN'DA KADIN

YÜKSEKLİSANS TEZİ
Farzana NEZAMİ

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Handan AKYİĞİT

TEMMUZ-2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TOPLUMSAL CİNSİYET VE SİYASET: KAMUSAL VE ÖZEL ALAN
AYIRIMINDA AFGANİSTAN'DA KADIN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Farzana NEZAMİ

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 24/7/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğrt. Üyesi Handan Akyigit	Başarılı	
Dr. Öğrt. Üyesi Adem Bozokbaşı	Başarılı	
Dr. Öğrt. Üyesi Aydın Aktay	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı : Farzana NEZAMİ

Öğrenci Numarası : 1660Y13019

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Enstitü Bilim Dalı : Sosyoloji

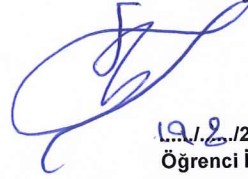
Programı : ☒YÜKSEK LİSANS ☐DOKTORA

Tezin Başlığı : Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset: Kamusal ve Özel Alan Ayrımında Afganistan'da Kadın

Benzerlik Oranı : %10

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

19.12.2019
Öğrenci İmza

☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

19.12.2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi. Handan AKYİĞİT

Tarih: 24.12.2019

İmza:

☐ KABUL EDİLMİŞTİR

☐ REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
---	---

1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı Işığında Kültür ve Siyaset İlişkisi	5
1.2. Kamusal Alan.....	8
1.3. Özel Alan Kavramı	13
1.4. Özel ve Kamusal Alan Ayrımında Kadın	14

İKİNCİ BÖLÜM: AFGANİSTAN'IN SOSYO-POLİTİK TARİHİNDE KADIN .	16
---	----

2.1. 1919-2001'e Döneminde Afgan Kadınlarının Sosyo-Siyasal Konumu	16
2.1.1. Kral Amanullah Han Döneminde Kadının Konumu (1919-1929)	17
2.1.2. Zahirşah Döneminde Kadının Konumu (1933-1973).....	21
2.1.3. Davud Han Döneminde Kadının Konumu (1973-1978)	22
2.1.4. Komünistler (Rus yanlıları/İşgali) Döneminde Kadının Konumu (1978-1992).....	25
2.1.5. Mücahitler döneminde Kadının Konumu (1992-1996).....	27
2.1.6. Taliban Döneminde Kadının Konumu (1996-2001)	29
2.1.7. Yeni Cumhuriyet (2004...) Döneminde Kadının Konumu	31
2.2. 2001-2019 Yıllar Arasında Afgan Kadınlarını Sosyo-Politik Alanda Konumu ve Durumu	33
2.2.1. Afganistan'ın Coğrafi Özelliği.....	33
2.2.2. Afganistan'da kadınların Sosyo-Siyasal Hakları	34
2.2.2.1. Eğitim Hakkı	35
2.2.2.2. Sağlık Hakkı.....	36
2.2.2.3. Çalışma Hakkı.....	37
2.2.2.4. Evlenme Hakkı.....	39
2.2.2.5. Mülkiyet Hakkı	41
2.2.3. Afganistan'da Kadınların Siyasete Katılım Hakkı ve Oranı	41
2.2.4. Afganistan Sosyo-Siyasal Sektörlerinde Kadın Varlığı	42
2.2.5. Güvenlik ve Dış İlişkiler Sektörü	43
2.2.6. Mili Eğitim, Öğretim ve Örneğim Sektörlerinde Kadın Varlığı	45
2.3. Afgan Kadınlarının Sosyo-Siyasal Sorunları	47

2.3.1. Afgan Kadınlarına Yönelik Şiddet	48
2.3.1.1. Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri	51
2.3.1.2. Kadına Yönelik Şiddetin Evreni ve Türleri	52
2.3.2. Adalet Eksikliği ve Kadınların Adalete Erişim Eksikliği.....	56
2.3.3. Kadınların İktidar Kavgalarında Araç olarak Kullanılma Endişesi.....	56
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULARIN YORUMLANMASI VE SÖZLÜ TARİH ...	58
3.1. Derinlemesine Görüşmeler	58
3.2. Derinlemesine Görüşme Mülakat Formunun Hazırlanma Süreci	59
3.2.2. Görüşmelerin Gerçekleşmesi	59
3.2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	59
3.2.4. Görüşmelerin Analiz Edilmesi	60
3.3. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	61
3.3.1. Katılımcıların Yaş Durumu	61
3.3.2. Katılımcıların Çalışma Durumu/Süresi	61
3.3.3. Katılımcıların Eğitim Durumu	61
3.3.4. Katılımcıların Medeni Hal Durumu	62
3.3.5. Katılımcıların Meslekleri	62
3.4. Katılımcıların Özel Alanda Yeri ve Yetkisi.....	62
3.4.1. Aile İçinde Kadın	62
3.4.2. Aile İçi Ayrımcılıklar	65
3.4.4. Aile içi şiddet	69
3.5. Katılımcıların Kamusal Alanda Yeri ve Etkileri.....	71
3.6. Kadınların Kamusal Alana Katılım Süreçleri	72
3.6.1. Kadınların Kamusal Alana Katılım Nedenleri	74
3.6.2. Kamusal Alana Çalışan Kadınlarının Tehdit Eden Sorunlar	75
3.6.3. Kadınların Kamusal Alanda Katılma Amaçları	77
 DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	78
KAYNAKLAR.....	84
EKLER.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	99

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 18. Yüzyılda Burjuva Toplumunu Oluşturduğu Kamunun Anahatları.....	12
Tablo 2: Yaş Grubu Nüfus İçindeki Erkek Kadın Yüzdesi.....	34
Tablo 3: Afganistan Güvenlik Sektöründe Kadının Varlığı.....	44
Tablo 4: 2015 Yılında Yüksek Öğrenim ve Yüksek Öğretim Sektöründe Kadın Varlığı.....	45
Tablo 5: Sektörlere Göre Kadının Varlığı.....	46
Tablo 6: Sağlık Sektöründe kadının varlığı	47
Tablo 7: Yerleşim Yerlerine Göre Kadınlara Yönelik Şiddet Oranları.....	55

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐	
Tezin Başlığı: Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset: Kamusal ve Özel Alan Ayrımında Afganistan’da Kadın				
Tezin Yazarı: Farzana Nezami		Danışman: Dr. Öğr.Üyesi Handan Akyiğit		
Kabul Tarihi: 24.7.2019		Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 90 (tez) + 9 (ek)		
Anabilim Dalı: Sosyoloji				
1919_1929 yıllar arası kamusal alanın kapısı Afgan kadınlarına açıldığı yıllardır. 1934_1973 yıllarında ise Afgan kadınları için üniversiteler açılarak erkeklerle aynı ortamda eğitim görmeleri sağlanmıştır. İlaveten bu yıllarda kadınlar siyasi, idari, hukuk ve ekonomik kurumlarında çalışma hakkını kazanmıştır. Kadın hayatının siyasal boyutu 1965 yılında gerçekleşen parlamento seçimleri ile şekil almıştır. Seçim sonucunda Ruqiye Habib, Anahita Rateb Zade Kabil, Hadice Ahrari ve Mahsome Esmeti’ni milletvekili olarak seçilmiştir. Aynı yıllarda Kubra Noorzai Sağlık Bakanı olarak, Şefiye Ziyayi ise bakan danışmanı ve 3 kadın senator olarak görevlendirilmiştir. 14 kadın da mahkemeye hâkim olarak görevlendirilmiştir ve oy verme hakkına sahip olmuştur. Ancak 1992-2001 yıllarında Afganistan’da Mücahitler ve Taliban döneminde de devam eden kadının toplumsal ortamdaki silinmesi süreci başlatılmıştır. Bu dönemlerde kesin kararlarla kadınlar toplumsal hayattan tamamen uzaklaştırılmıştır. 2005 yılından itibaren ise Taliban döneminin sonlanmasıyla birlikte yeniden bir demokratikleşme süreci başlamıştır. Bu zaman zarfı içerisinde özel ve kamusal alan ayrımında özellikle kadınlara yönelik ciddi dönüşümlerin yaşandığı görülmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada Afganistan’ın sosyo-politik tarihinden yola çıkılarak toplumsal cinsiyet ve siyaset olgusunu tartışarak kamusal ve özel alan ayrımında kadın olgusu tartışılmıştır. Çalışmada süreçle ilgili literatür derlemesine dayalı bilgi aktarımının yanı sıra nitel araştırma veri toplama tekniklerinden sözlü tarihe yer verilmiştir. Bu çalışmada 5 Afgan kadının sözlü anlatılarına yer verilmiştir. kadınlarının tecrübelerinden, hayat hikâyelerinden yola çıkarak dönemler arasındaki sürecin etkilerini sorma imkânı yakalanmıştır. Bu kadınların anlatıları aracılığıyla kültürel ve toplumsal sistem arasındaki değişiklikler kopuşlar özelinden gidilerek “anomi” olarak tasvir edebileceğimiz örüntülerin nedenleri açığa çıkartılmak istenmiştir.				
Anahtar Kelimeler: Afganistan, Siyaset, Toplumsal Cinsiyet, Özel Alan, Kamusal				

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐	
Title of Thesis: Gender and Politics: Women in Afghanistan at the distinction of public and private spheres.				
Author of Thesis: Farzana Nezami Supervisor: Assist. Prof. Dr. Handan AKYİĞİT				
Accepted Date: 24.7.2019		Nu of Pages: v (pretext.) + 90 (main body) + 9 (app.)		
Department: Sociology				
Between 1919 and 1929, it was the period when the door of public life was opened and shaped for Afghan women. In this decade women started their education and working life and they were sent to Turkey to acquire further education. Between 1934 and 1973, the field of education was improved and universities for women were opened in the same environment with men. Moreover, in these years the field of work had expanded and women achieved permission to work in different fields like political, administrative, legal, economic and judicial institutions. In the parliamentary elections that took place between these years in the political life of Afghan women (1965), Ruqiye Habib, Anahita Rateb Zade Kabil, Hadice Ahrari and Mahsome Esmeti were elected as deputies; Kubra Noorzai started with the appointment of a female Minister of Health, and Chief Advisor Qiyayi Ziyayi, and three other women as senators. In 1971, 14 women were appointed as Judges to the court. Women achieved the right to vote in 1976. However, with the Mujahideen period in Afganistan during the years between 1992-2001, the process of women's participation in public spaces was narrowed and the despotic practices began to takeplace. Since 2005, with the end of the Taliban period, a process of democratization has started to show itself again. During this period, it is seen that there are serious changes in the distinction between private and public spheres, especially for women. Therefore, the phenomenon of gender and politics has been discussed based on the socio-public history of Afghanistan and the phenomenon of women distinction in both governmental and private sphere has been discussed. In this study, oral history from qualitative research and data collection techniques is included as well as information transfer based on literature review related to the process. The study included oral narratives of five Afghan women who experienced the socio-political practices of today's Afghanistan before and after 1992				
Keywords: Afganistan, Politics, Social gender, Private sphere, Public sphere.				

GİRİŞ

Varlığını yüzyıllarca devam ettiren erkek egemen düzende, toplumda ağırlığı olan, siyaseti yöneten ve uygulayan insanlar onun amacını ve anlamını tanımlayanlar hep erkekler olmuştur. Dolayısıyla toplumun cinsiyeti erkek olarak tanımlanmakla birlikte kadınlar ikinci planda kalarak siyaset ve toplumsal hayattan uzak tutulmuştur. 20. yüzyılda geleneksel yaşam biçiminden çağdaş yaşam biçimine geçilmesiyle özellikle kadına seçme ve seçilme hakkı tanınmasıyla kadının siyasal katılımında olumlu değişikliklere sebep olmuştur. Parlamentolar Arası Birlik (IPU) örgütünün 2010 verilerine göre bugün dünya ortalamasına meclislerin %19'u ve hükümetin %16'si kadınlar tarafından yönetilmektedir (Çağlar, 2011: 65). Ancak bu rakam dünya çapındaki kadın nüfusuna (neredeyse %50'den fazlasını oluşturmaktadır) bakıldığında kadının siyasete katılımının erkeklerle göre çok daha düşük oranda kalmakta olduğunu göstermektedir. Ataerkil toplumlar yüzyıllarca kadını özel alana ait kılarak, kamusal alandan uzak tutmaktadır (Üner, 2008). Dolayısıyla her ne kadar çağdaş dönemde yaşasak bile, kadın konumu halen ikinciliğini sürdürmektedir. Nitekim devlet kurumları, yasalar vs. insan hakları korunma kurumları yasal olarak eşitliğe dikkat çekiyor olsalar da pratikteki eşitsizlik yasalardan daha yüksek oranda görülmektedir. Nedensel olarak bakıldığında kadınların siyasete katılım oranını erkeklerle göre daha çok düşük olması, kadınların siyasi, iş, sosyal ve eğitim alanlarındaki rolleri ile bağlantılı olduğu görülmektedir. En başta eğitimsizlik ve kadınların farklı nedenlerden dolayı eğitimden uzak tutulması sosyo- siyasal alandaki azınlığına neden olmaktadır. Toplumsal düşünce ve kültürel gelenekler de temel problemlerdendir.

Afganistan'da örneğin, kadınların kamusal alana katılamaması veya azınlığı oluşturmamasının nedeni de yıllarca devam eden siyasi kargaşalar, iç savaşlar ve özellikle de din'in siyasi araç olarak kullanılması, halkın dini inanç ve duygularından faydalanılarak kadınların toplumsal alandan uzaklaştırılmasıdır. Bu süreç içerisinde cinsiyete dayalı (erkek egemen) hâkimiyet sistemi kurulmuş ve kadınlar ise toplumdan silinmiştir. Üstelik uzun zamandan beri devam eden erkek egemen devlet ve hâkimiyet sistemi günümüzde kadının kamusal hayatını etkileyen önemli faktör olarak kültüre dönüşmüştür. Afgan kadınları ise günümüz demokratik dönemde yaşıyor olsa bile kültüre dönüştürülmüş toplumsal baskı ve kurallar altından tamamen çıkamamıştır. Bundan dolayı Afgan kadınlarının Taliban döneminden geçiş ve demokrasi dönemine alışma ve

benimse süreci merak uyandırıyor. Nedensel olarak konuya bakıldığında Afgan kadınlarının kamusal ve özel alan da hayatını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Örneğin kadının sosyo-siyasal hayatı, özel ve kamusal alanda kadın kimliği, kadın hakları, kadın sorunları vs. Bu faktörlerden hareketle, teorik ve pratik olarak, kadının kimliği ve konumu ele alınacaktır. Dolayısıyla tarihsel boyutu olan bir konu hakkında belge ve bilgi taranarak, derinlemesine görüşmeler ve sözlü tarihle veri elde etme yöntemiyle veriler yorumlanacak ve değerlendirilecektir.

Bu düşünceyle yola çıkarak tezin ilk bölümünde kavramlar üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise, sosyo-politik alanda Afgan kadınlarının konumu 1919'den 2001'e dek tartışılacaktır. Ayrıca Afgan kadınlarının 2001-2019 yılları arasında değişen sosyo-politik konumu ve hakları üzerinde de durulacaktır. Tez çalışmasının ana gövdesini oluşturan üçüncü bölümünde ise mülakat analizleri yapılacak, değerlendirilecek ve yorumlanacaktır.

Araştırmanın Konusu

Afganistan kadınları birkaç sene önceye kadar dört duvar arasında hapsedilerek sosyo-siyasal alanlardan tamamen uzak tutulmuştur. Yeni demokrasi (2004 sonrası cumhuriyet) dönemi büyük fırsatları ile kadınların sosyo-siyasal alandaki haklarının gelişmesine ve kadın kimliğinin oluşmasına temel oluşturmıştır. BM, ABD ve komşu ülkeler Afgan kadınlarının destekleme amacıyla okuma-yazma, el sanatlar ve kadının doğal hakları farkındalık programları ile ülkeye barınmıştır. Bu vesileyle kadın toplumun diğer yarısı olarak kabul edilmiş ve yasal olarak eşit hakları sağlanmıştır. Tüm bu imkânları göz önünde bulundurarak, toplumun kadın üzerindeki bakış açısını ve kadınların siyasetteki eğilimini anlamak amacıyla hazırlanmış olan bu çalışmanın başlığı "*Toplumsal Cinsiyet ve Siyaset: Kamusal ve Özel Alan Ayırımında Afganistan'da Kadın*" olarak seçilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Afganistan'da kadına dayatılmış gerçek olmayan kimlik ve Afganistan'da kadın olmanın zorluklarının kadınların kamusal hayata katılımında yol açtığı sorunların neler olduğu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Ayrıca aşağıda dizilen soruların cevaplanması, araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

- Afganistan'ın yeni demokrasi döneminde yasal olarak kadınlara verilen haklar toplum tarafından tamamen hoş karşılanmakta mıdır?

- Kadınlar kültürel gelenekler, örf ve adetleri geriye bırakarak, toplumsal ortamı kolayca benimseyebilmekte midir?
- Afgan kadınları toplumsal ortama katılabilmek için hangi aşamalardan geçmiş/geçmektedir?

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, belirlenen amaçlar doğrultusunda Simon de Beauvoir'ın (1980) “**Kadın İkinci Cins**” (Öteki) olarak temellendirdiği eserinde; özgürlüğün temel koşulu eylemdir. Kişini kendi planlarına göre eylemesi ve geleceği için planlar saptaması GELENEKSEL KADIN ROLÜNDE gerçekleşmemektedir. Biçiminde tanımladığı kadın profilinden esinlenerek, yeni bir perspektif ile “Afganistan’da kadın olma ve kadınların deneyimleri üzerinden; kadın kimliğini kamusal alan ve hane içinde belirlemeyi hedeflediği için önem taşımaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, kamusal alanda kadın varlığı ve kadınların bireysel deneyimleri araştırılmak istendiği için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni, nitel araştırmanın insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapılarını ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biri (Strauss ve Corbin, 1990) olmasından dolayıdır. Çalışmanın Afgan kadınlarının kamusal ve özel alanda konumu hakkında olmasından dolayı kadınların kamusal alanı hakkındaki fikirleri, özel alanı benimseme dereceleri, kadının siyaset ile ilgili düşünceleri hakkındaki bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Veri elde etme amacıyla iki farklı veri toplama tekniğinden faydalanılmıştır. Öncelikli olarak “*dokümantasyon tekniği*” kullanılmıştır. Böylelikle “tarihteki belgeler üzerinde inceleme yaparak, yapılan incelemeler, analiz edilerek, araştırmak istediğimiz konu için bilgiler elde edilmiştir. Olmuş ve bitmiş olayları, ideolojileri öğrenebilmemiz için arşiv, dönem gazetesi, yazılı metinler, edebi eserler, sosyolog için en büyük kaynaklardandır (Arslantürk ve Amman, 2013: 45). Bundan dolayı Afganistan’ın sosyo-politik tarihi içerisinde toplumsal cinsiyet olgusunu açığa çıkartabilecek belgelere, bilgilere ve uygulamalara ulaşarak tarihi bir dönemi anlamaya yönelik olduğu için belge taraması gerçekleştirilmiştir. İkinci olarak ise nitel araştırma veri toplama tekniklerinden biri olan

sözlü tarihe başvurularak Afgan kadınlarının kamusal ve özel alan deneyimlerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı Işığında Kültür ve Siyaset İlişkisi

İnsanoğlu kadın-erkek olarak doğar ve doğduğu kültürü benimser. Kültür, toplumun kadın erkek üzerinde yüklediği tutumlar ve sınırlamalardır. Toplum öğeleri ise kültürel değerlerin uygulamasının aracıdır. Kültürün biçimleyip uyguladığı tutumlar ve sınırlamalar ise toplumun cinsiyetini belirlemektedir. Diğer bir deyişle, kültür “farklı cinsiyetteki kişilerin hangi davranışlarının toplumsal yapıya “uygun” hangilerinin ise “uygun olmayan” şeklinde olduğunu nitelendirir. Böylece cinsel tepkilerin doğuştan getirilmeyip sonradan öğrenildiklerini anlatır” (Giddens, 2008: 485). Bu biçimlendirmeler ise toplumun, kadın veya erkek olmaya yönelik kültüre uygun görünen biçimde cinsiyetler üzerinde ayrıcalık yaklaşımıyla yüklediği pek çok anlam ve beklentiler olarak tanımlanır. Yüklenmiş beklentiler ise “kadın ve erkeği sadece birbirinden farklılaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplum içinde nerede nasıl durulacağını ve dolayısıyla güç ve kaynakların paylaşımını belirler” (Ökten, 2009: 303). Böylece, kadın veya erkekten yana toplum tarafından toplumsal cinsiyet olgusu oluşturulur.

“Toplumsal cinsiyet olgusu öncelikle sosyal yapının diğer sosyal ve politik biçimlerine bağlı olarak ortaya çıkmış ve ardından aile, iş, sınıf, kölelik, sömürgecilik şeklinde örneklendirilebilecek olan formları üretmeye çalışmıştır” (Kıran, 2017: 2). Bu formların üretiminde ataerkil (erkek egemen) toplumlar en önemli rollü oynamaktadır. Nitekim “toplumsal cinsiyet” kavramı yer, zaman ve mekân bakımından değişiklik göstermektedir; bu değişiklik genel olarak kültürlerin yaygın olarak gösterdiği farklılıklardan gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı aşamalı olarak 1970’lerden itibaren yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarında gelişmiştir (Ecevit, 2011: 10).

Yapılan çalışmaların “**Birinci aşamasında** “*Cinsiyet farklılıklarına* (kadın-erkek) varılmıştır.

Nitekim çalışmaları yapanlar, bu farklılıkların bireylerin biyolojik özelliklerinden kaynaklandığı konusunda görüş birliğine varmıştır. **İkinci aşamada**; Öğrenilen cinsiyet rollerine ve toplumsallaşmaya vurgu yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet, özgül toplumsal

düzenlemelerin (*kadını bireye indirgemeyen*) bir *ürünü* olarak tanımlanmıştır. **Üçüncü aşamada** ise, toplumsal cinsiyetin bütün sosyal sistemlerde (*sınıflı ve ataerkil*) merkezi bir rolü olduğunun farkına varılmıştır” (Ecevit, 2011: 10).

Nitekim bir toplumun düzeni, zaman içinde oluşturulan ve geliştirilen kültürel değerlere (din, dil, geleneksel ve görenek sel kalıplar ve tutumlar gibi) bağlıdır. Kalıplaştırılan bu değerler ise, bir takım ahlak kurallarını cinsiyet açısından insanoğlu üzerinde yapılması ve yapılmaması gerekenler olarak yükler. Dolayısıyla cinsiyetler toplum içinde kadın erkek olarak kendini tanımlar ve üzerinde yüklenmiş kültürel sorumlulukların üstesinden gelmeye çalışırlar. İnsanoğlunun kadın erkek olarak benimsediği kimlik ve üstlendiği sorumluluklar (Erkekler ev ihtiyaçlarının giderir ve evin yönetimini yürütür, kadınlar ise yemek yapar, çocuk büyütür vs. hane içi işlerle uğraşır düşüncesi gibi. Diğer bir deyişle: kadının özel alanla sınırlandırılması ve erkeğin ise sosyo-siyasal “kamusal alana ait kılınması) kültürel öge den oluşan toplumsal cinsiyetin ürünüdür. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetler (kadın erkek) arasındaki toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi için kullanılmaktadır. Yani toplum öğelerine kadınlığı ve erkekliğine uygun roller sunar ve sunulan bu roller ise, yukarıda belirlediğimiz üzere, kültürün cinsiyetlere yönelik uygun gördüğü tavırlar, tutumlar ve değerlerdir. Nitekim toplumsal cinsiyet kadın ve erkek için biyolojik farklılığın ötesinde toplum tarafından cinsiyetlere yüklenen anlamların ve rollerin ifade etmek amacıyla kullanılagelen bir kavramdır ve bu tanımın temeli kültürel değerlerden gelmektedir.

Ayrıca kültürün cinsiyetler üzerinde yüklediği tutumlar, davranış kalıpları ve sonucunda oluşan kadın erkek kimliği, kadının özel alana (hane içi) ve erkeğin ise evin reisi ve kamusal alan yöneticisi olarak tanımlanmasıyla, siyaset de erkekleştirilmektedir. Kadının özel alana ait kılınarak kamu alanından dışlanması, toplumsal bir biçimlendirmeye dayanır. Bu biçimlendirmenin temelinde toplumun iki yaşam dalı olarak kamusal ve özel alana ayrılması, kamunun erkeklere ve özel alanın ise kadınlara ait kılınmasındandır.

Tarihsel olarak bu ayırımın başlangıç noktası Antik çağda Romalıların yaşam alanlarını ikiye ayırması ile başlamıştır. Romalılar kamu (Publicus) sıfatını öncelikle yurttaşları ya da tebaayı (Res Publica) anlatmak için kullanmıştır. Bu kullanımla yaşam alanı ikiye ayrılmıştır. Böylece kamu alanı, bireysel ev alanı karşısında dikilerek; sokak, meydan,

tiyatro gibi kamusal alanları kamu olarak nitelendirmiştir. İsim olarak “Publicum” kelimesi siyasal bir anlam taşıyor. O dönemde özel alan/kamusal alan ikiliğinden anlaşılan, politikanın kamusal dünya ve hanenin özel dünya olarak ortaya atılması idi. Özel alan, üretim alanı olarak da tanımlanmıştır. Yani üretim ve yeniden üretim özel alanı, politika ve kamusal alan ise kamusal alanı temsil ettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca “Romalılar Oikos’u (hane içi alanı yani zorunluğun, belirlenmişliğin alanı) karşısında Kamusal alanın “Polis” alanı (özgürlüğün, kendi kaderini belirlemenin, dünyayı dönüştürmenin, kamusal etkinliğin insanın özne oluşunun alanı) olarak kullanmıştır” (Savaran, 2002).

Nitekim Siyaset (Politics) kelimesi Heydwood’un tanımına göre polisten gelen bir sözlüktür ve şehir devlet anlamını taşıyor. “Polis kelimesi içinde tanımlanmış olan siyaset (Politic) kelimesi şehir ve devlet alanı olarak belirlenmesinden ötürü eril alanı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Antik toplumunu cinsiyet ayırıcı politikası ve kadınların yurttaşlık tanımlamalarına dâhil olmamaları veya erkeklerle aynı biçimde olmamaları kadının siyasette katılım ve temsil sorunlarıyla yakından ilişkilidir (akt, 2017: 3).

Antik çağdan günümüze kadar kadın kimliği, sosyal ve siyasal alanda kadın varlığı, toplumsal cinsiyet ve kadın erkeğin toplumdaki rolü üzerine, klasik yazarlar ve günümüzün yazar ve araştırmacıları tarafından birçok araştırmalar yapılmış ve konu gündemde önemini korunmuştur. Nitekim cinsiyet farklılıkları toplumsal cinsiyet adına incelenmeye alınca kadının toplumdaki yeri ve siyasete katılımının sınırlılığına önemle dikkat çeker. Carnaghan ve Bahry (1990) “cinsiyet farklılıklarını siyaset alandaki tutumlarla” ele alır. Carnaghan ve Bahry’e göre kadınlar siyasi konulardan ziyade eş ve annelik rolü ile meşguldür.

Bu rollü cinsiyet bakımından kendine uygun görerek, yaşamının da “hane içi gündelik hayat temelinde” biçimlediğini söyler. Kadınlar yaşamını gündelik özel hayat temelinde biçimledikçe siyaset ve siyasi konulardan uzakta kaldığı anlamına gelmektedir. Nitekim erkekler ve kadınların siyasi tutumlarındaki farklılıklar, toplumun cinsiyetler üzerinde yüklediği anlamlardan kaynaklanmaktadır. Günümüze kadının siyasete katılım oranını düşük olmasının birçok nedenlerine bakıldığında dört önemli faktöre rastlanılır. Bunlar (Wintringham, 2005) Ailevi sorumluluklar, yetersiz eğitim ve beceri noksanları,

toplumsal ayrımcılıklar ve cinsiyet rolü sosyalleşmesi (Ersoy ve Güldü, 2009: 4) şeklindedir.

1.2. Kamusal Alan

Kamusal alan kavramı günümüz toplumuyla ortaya çıkması, toplumun bir parçası ama özerkleşen bir alan olarak karışımıza çıkması ve tarihsel olarak özel alandan farklı çizgilerle ayrılı gelmesi, sebebiyle günümüzde kamusal alana dair kesin bir tanım ortaya konamamaktadır. Kamusal alanın gelişmesi uzun bir zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Bu uzun zaman diliminde özel sanılan ve yıllarca özeliğini koruyan pek çok alan kamusallaşma dalgasına uğramıştır. Dolayısıyla kamusal alan, önemli bir konu olarak gündeme gelmiş ve sürekli tartışmalara konu olmuştur.

Nitekim ilk Antik çağda ortaya atılan kamusal alan kavramı, 19. yüzyıl sonrasında kamusal alanın hatlarını belirlemek ve tanımlamak için birçok yazar ve düşünür çalışmalarını bu yeni kavram üzerinde yoğunlaştırmış ve herkes kendi düşünce ve yaşam koşullarına göre kamusal alanın ana hatlarını belirlemeye ve kamusal alanı tanımlamaya çalışmıştır. Ama Kamusal Alan kavramının tanımlanması ve önemli bir konu olarak gündeme gelmesi Hannah Arendt ve özellikle Jürgen Habermas'ın emeğine bağlıdır.¹

1.2.1. Kamusal Alan Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Yapısal Dönüşümünde Kuramsal Katkılar

Hannah Arendt “Kamusal Alan” ile ilgili çalışmalarını Antik Yunana doğru götürerek özel yaşam (gizlilik) alanı karşısında konumlandırılmış *kamu alanının* tamamlayıcısı olmuştur. Arendt “kamusal ve özel alan ayrımının ilk kez kent-devletinin doğuşuyla birlikte ortaya çıktığını savunur. Arendt’te göre kent-devletlerle birlikte artık her yurttaş iki var oluş düzenine aittir. Böylece, yurttaşlık kendinin olan ve kamusal olan ayrımıyla ilk kez kent-devletlerin ortaya çıkışıyla karşılaşmıştır” (Arendt, 2012. 60). Sonuçta kamusal alanı herkese açık bir “Görünme ve Görüşme” mekânı olarak algılamamız mümkündür, aşağıda değineceğimiz kamusal alanın tarihsel gelişimi ve yapısal dönüşümü bu alanı hem insanları bir araya getiren hem de birçok alt “kamusal alanlara ayıran bir alan olarak karışımıza çıkarır. Arendt’in çalışmalarına göre kamusal ve özel alan ayrımının kökeni tarihsel olarak Antik çağda Romalıların **Publicus** ayrımına dayanır. Antik çağda Roma’da kamu (Publicus) sıfatı, yurttaşları ya da tebaayı (Res

Publica) anlatmak için kullanılmıştır. Nitekim Romalılar kamu ile bireysel ev alanı arasında da bir ayırma gider ve bu mantıkla, sokak, meydan, tiyatro gibi kamusal alanları kamu olarak nitelendirir.

Yukarıda belirlediğimiz üzere, “isim olarak Publicum kelimesi siyasi bir anlam taşıyor ve devletin gelirlerini, topraklarını ve mülkünü ifade ediyor. Kamunun bu şekilde devlet ile ilişkilendirilmesi modern Avrupa’nın ilk dönemlerinde de yeniden güncellik kazanmıştır. Bu durum bugün de devam etmekte olup bu bağlamda kamu binaları, devlet daireleri ve devlet parklarından bahsedilmektedir” (Falay, 2014: 53).

Kamusal ve özel alan kavramının yapısal gelişimi ve dönüşümü Habermas’ın *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı çalışmasıyla önem kazanmaktadır. 1950’lerde Frankfurt’ta Horkheimer ve Adorno ile birlikte Aydınlanma üzerinde çalışmaya başlayan Habermas, yönünü kamusal alan konusunda Amerikan, Fransız devrimlerine ve politik dönüşümlere çevirmiştir ve kamuoyu tanımlamak için çalışmalarını burjuva toplumu üzerinde yapmıştır. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı eserinde kamu kavramı izini 13.yüzyıllarda arayan Habermas bu kavramın geliştirmek ve gündeme getirmek için çalışmasının tarihsel olarak *Burjuva Toplumu* üzerinden ele alır.

Habermas bu ayrımın temelini 13. Yüzyılda İtalya kuzey şehirlerinde Batı ve Doğu Avrupa’ya yayılarak öncelikle, Flaman antrepo merkezlerini ve sonra da uzak ticaret yollarının kesişme noktalarında gerçekleşmiş büyük fuarlar o dönem finans ve ticaret kapitalizminin, o zamanki yeni Toplumsal düzenin unsurlarını oluşturduğu ilkeler olarak belirlemiştir. Nitekim uzak şehirde büyük fuarlarla ve uzun mesafeli ticaretle beraber şehirlerde pazarlar kurulmuştur (Habermas, 2005: 73). Habermas’a göre kurulan pazarlar ve tüccarların iletişimi ise burjuva toplumuna ortaya çıkan ilk ayırımdır.

Habermas’ın çalışmasına göre ticaretin büyümesiyle şehirler kurulmuş ve kır-şehir arasında mal dolaşımı serbestleşmiştir, mal dolaşımının ardından tüccarlar iletişim kurmak amacıyla mektuplaşmaya başlamıştır. Pazardan kaynaklanan tüccarın muhasebe ihtiyacı, ticaretin yaygınlaşmasıyla, uzaktaki gelişmeler hakkında daha sık ve doğru bilgi gerektirir olmuştur. Bu yüzden haberleşme 14. yüzyılda profesyonel sistemine dönüşmüş

ve tüccarlar büyük Őehirleri haber dolaşımı merkezi seçerek belirli günlerde haberleşmeye başlamıştır (Habermas, 2005: 77).

16. yüzyılda ihtiyaçlar artmış ve dolayısıyla ticaret de daha çok büyüme hızına girmiştir. Zamanla büyük şirketler kurulmuş ve kurulan şirketler büyük sermaye sevkıyatları arasında kendi pazarları için yeni bölgeler keşfetmeye başlamıştır. Bunlar artan sermaye ihtiya ını karşılamak ve artan riskleri paylaşmak için, kendilerine anonim şirket adını vermişlerdir.

Bunu da ötesinde, sağlam siyasal güvencelere ihtiyaç duymuşlar. Böylece, dış ticaret pazarları, artık haklı olarak “kurumsal sonuç” olarak sayılmaya başlamıştır. Bunlar siyasal çabaların ve askeri gücün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Böylece Şehir yönetimlerinin teşkil ettiği eski harek t üsleri genişleyerek devletlerin geniş bölgelerini kapsar hale gelmiştir. Böylelikle Heckscher’in Şehir uluslaşması diye betimlediği süreç başlamıştır. Bu süreç içinde, o zamandan bu yana ulus diye adlandırılan Şey, yani bürokratik kurumlarıyla ve giderek artan mali ihtiyaçlarıyla merkantilist politikayı hızlandıracak olan **modern devlet** inşa edilmiştir (Habermas, 2005: 79).

yüzyıl tüccarı için haberleşmeyi sağlayan gazeteler çıkarılmıştır. Haftalık olan gazeteler 17. yüzyılın ortalarında günlük olmuş ve ticaretle alakalı olmalarının yanında dünyanın gidişatıyla ilgili ayrıntılı haberlerde içermişlerdir. Hükümet, basını, emirleri ve nizam namelerini duyurmak için bu gazeteleri kullandıkça *kamu erkinin muhatapları da ilk kez "halk"* haline gelmiştir. Ayrıca 17. yüzyılda gazete yayımları ile birlikte bu yüzyılın Fransa’sında *le public’e* (kamu)’a dâhil olanlar, sanat ve edebiyatı izleyenler, tüketenler ve eleştirenler olmuştur. Nitekim 17. yüzyılda *saray, yüksek burjuva tabakası ve soylular* kamu muhatapları idi (Habermas, 2005: 97).

18.yüzyıl ise burjuva kamusunun oluştuğu dönem olarak bilinir. Yani bu dönemde kamusal alan somut bir görünüme kavuşur. Bunun temelli ise kapitalizmin yükselişine, modern devletin kuruluşuna, mal dolaşımının değişimine ve özellikle tüm bu gelişmelerin sonucuna kurulmuş özel alanın oluşumuna dayanır (J. Habermas, 2005: 81-82).

Nitekim 18. yüzyılda burjuvazinin her alanda etkinlik kazanmasıyla, bir burjuva iktidarı ve onun somut göstergeleri olan halk egemenliği, demokrasi ve bunların bağlamında “kamusal alan” gerçekleşmiştir (Yükselbaba, 2008: 53). Yani bu tespite göre kamusal alan devlet otoritesinin kamu dünyası ile sivil toplumun özel dünyası arasında bir ara yüz olarak yer almıştır. Ayrıca 18. Yüzyıl Edebi Kamunun ortaya çıktığı dönem olarak da bilinmektedir. Bu iddianın temeli ise İngiltere’de 1680 ile 1730 arasında serpilen kahvehaneler ile (Fransa’da) devrime naiplikle ortaya çıkan salonlar ve 17.yüzyılda çoktan yaygınlaşan çaydan sonra çikolata ve kahveninde en azından halkın varlıklı kesimlerinin alıştığı içecekler haline gelmesi, 18. yüzyılın ilk on yıllarında, Londra’da her biri samimi müşteri çevrelerinin ayağını alıştırmış bulunan ve yazarların tartışma yerleri haline gelen sayıları 3000’den fazla açılan kahvehaneler ve salonlara (Salonlar ise çoğunlukla kadınların gittiği yerler olmuştur) dayanır (Habermas, 2005:100). Bu dönemin *Edebi Kamu* dönemi ismini alması kamusal salonlarda yazarların çoğu fikir ve düşüncelerini özgürce dile getirebilmesi, salonlar ve kahvehanelerin özgür tartışma alanı olmasından kaynaklanmaktadır.

Nitekim bu dönem, tüccarı ve siyasi toplumlar dışında sivil toplumunda oluştuğu dönem olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde devlette ve kilisede neredeyse tamamen dışlanmış olan burjuvazi, iktisatta bütün konumları ele geçirmeye başlamıştır ve gizlice cemiyetler oluşturmuşlardır. Böylelikle kamusal topluluk fikri, ilk kez kahvehaneler, salonlar ve cemiyetler ile etkinlik kazanmıştır. Nitekim 18. yüzyıl’da burjuva toplumunu oluşturduğu kamunun ana hatları Tablo,1’de belirtilen alanlar olarak tanımlanmıştır. Burjuva toplumu kamunun ilk kurumları ve kökenleri itibarıyla, saraydan kopmakta olan soylu cemiyetinin izlerini hala taşıyorken; tiyatrolarda, müzelerde ve konserlerde oluşan *büyük kamusal topluluk*, toplumsal niteliği bakımından da burjuva bir niteliğine sahip olduğu da anlaşılmıştır (Habermas, 2005: 117).

Tablo 1:

18. Yüzyılda Burjuva Toplumunun Oluşturduğu Kamunun Ana Hatları

Özel Alan	Siyasal Alan	Kamu Erkinin Alanı
Burjuva Toplumu (Mal dolaşımı ve Toplumsal Emeğin Alanı).	Edebi Kamu (Kulüpler, Basın) (Kültürel Mal pazarı)	Devlet (Polis Alanı)
Çekirdek Ailenin İçsel Alanı (Burjuva Entelijensiya) Münevverler	Şehir	Saray (Soylu-Saraylı Toplum)

Kaynak: Habermas, J. (2005) Kamusal alanın Toplumsal Dönüşümü, 97.

Böylece 18. yüzyılda asıl önem taşıyan yukarıdaki ifade edildiği üzere, kamusal ve özel alanın birbirinden ayrı iki yaşam alanı olarak nitelendirilmesidir. Nitekim 18. yüzyılda burjuvaları her alanda boy göstermeyi başarmıştır. Ayrıca, “kamusal alan artık “yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamı taşıyarak özerk bir yaşam alanı olarak tanımlanmıştır” (Yükselbaba, 2008: 64).

Kamusal İnsanın Çöküşü kitabında kamusal alanın önemini kaybettiğini tasvir etmeye çalışan Richard Sennett 18. yüzyılın sonunda patlayan devrimler sonucu patlayan kamusal alan anlamının Aydınlanma çağındaki anlamından farklılaştığını ifade etmektedir. Kapitalizmin yükselişi ile insanların kamusal alandan çekilerek aile ve yakın çevrelerine geri döndüğünü belirtmiştir (Sennet,1996: 296).

Ayrıca Habermas ’in 19. yüzyılda kamusal alan konusunda ortaya koyduğu çizgiye göre, burjuva kamusu özerk bir alan olmaktan çıkarak, devletle toplum arasındaki gerilimde, özel alanın bir parçası olarak kalacaktır (Habermas, 2005).

Sennett 19. yüzyılı kamusal alanın kriz yaşamaya başladığı dönem olarak belirtmiştir (Sennett, 1996: 296). 20. yüzyıl devletle toplumun iç içe geçtiği bir dönemdir. Bu dönemde “Refah devleti altında, farklı taban ve çıkarlara dayanan örgütlerin, devletle pazarlık yapıp uzlaştığı ve kamunun dışlandığı bir kamusal alan tablosu ortaya çıkmış ve

kamuoyu da artık kamusal alanın müzakere süreci içinde değil, kamuoyu araştırmaları, tanıtım ve halkla ilişkiler çerçevesinde” biçimlendirilmiştir (Yükselbaba, 2008: 76).

Benhabib Seyla “kamusal alan üç teori ile ele alarak, kamuoyu Agnostik (Cumhuriyeti ve sivil yaşamı erdeme dayandıran geleneklerde ortak olan kamu alanı anlayışını), Legalistik (Liberal geleneğin, özellikle de Kant’tan başlayarak “adil ve istikrarlı kamu düzenini politik düşüncelerinin merkezine yerleştiren liberallerin görüşünü), ve Söylemsel Kamu (Jürgen Habermas’ın yapıtlarında içkin olarak bulunan, geç dönem kapitalist toplumların demokratiksosyalist bir yeniden yapılanışını öngören anlayışı) olarak nitelendirmektedir” (Özcan, 2006: 203).

Kamu kelimesinin tanımlamaya çalışan Richard Sennett ise kamusal alanı Habermas ve Arendt’in kamusal alan yaklaşımlarından çok daha farklı bir perspektif ile ele almıştır. Sennett geç modern dönemde kamusal alanın içinin boşalmasının ve mahremiyete/özele dönüşün sebeplerini sorgulamaktadır. Sennett kamusal alanı yetişkinler alanı olarak açıklamaya çalışmıştır. Sennett’e göre kamusal alan ve özel alanın her ikisi de evrimleşen, zaman içerisinde biçimlenen görüntüdür. Ailenin, sokağa alternatif bir sosyal ortamın keşfedilmesi yavaş seyreden bir içsel buluşa bağlıdır. Sennett, kamusal ve özel alanın sabit durumlar olmadığını, insanın sosyal ortamı keşfetmesinin çocukluk döneminde gerçekleştiğini ifade etmektedir (Sennett, 2010:129).

1.3. Özel Alan Kavramı

Özel Alan; aile ve hane içi olarak nitelenen “kadın-erkeğin” müşterek hayatındaki sorumluluklarını, karşılıklı hislerini, kaderini ve sevincini beraber yaşadığı alandır. Özel kelimesi TDK sözlüğünde sıfat olarak kullanılmaktadır. Yani “yalnız bir kişiye, bir şeye veya bir kişiyi ilgilendiren, hususi, zati. devlete değil kişiye ait olan. dikkate değer” anlamlarını taşımaktadır. Buna göre “özel alan” devlete ait olan değil, kişiye has olan ve çok hususi alandır. Kadınlara verilen ilgi, dikkat, göz önünden uzak tutma gibi eylemleri dikkate alarak *özel alanın kadın alanı* olarak nitelendirebiliriz. Ancak kadın alanının başında erkekler gelmekte ve aile reisi makamını benimsemektedir. Kadın-erkek arası görev paylaşımı ise; cinsiyetlere göre biçimlendirilmiş alana göre yapılmaktadır. Ailenin başı erkek, siyasete katılıp ülkeyi yönetirken; kadınlar özel alanda, hane içinde, günlük yaşamsal ihtiyaçların giderilmesi (çocuk bakımı, yemek yapımı, temizlik vs.) ile meşgul

kılınmıştır. Diğer bir tanıma göre özel alan, duygu alanıdır ve kişisel olarak nitelendirilmiştir, bu nedenle görünürlük kazanmaz. “Dünyevi işlerin meşgaleleriyle geçen, hazların tatminine yönelik eylemlerin gerçekleştiği bu alanda özgür olunamaz.

Çünkü birey kendini gerçekleştirebileceği kimliğini ortaya koyabileceği ilişkilerden yoksundur” (Odabaş, 2018). Dolayısıyla, kabullenilmiş eşitsizlik üzerine kurulu bir örgütlenme biçimi olduğu anlaşılan hanede yönetim, tek adam yönetimine yani monarşiye dayanmaktadır. Hane mensuplarından her zaman tek bir kanaate ve tek bir çıkara sahip fertlermiş gibi davranmalarını ister. Ortak çıkar ve biricik kanaatin temsilcisi ise, "bu çıkar ve kanaate uygun biçimde yöneten ve aile fertleri arasında olası bir dağılmayı önleyen hane reisidir. Hanenin ya da özel alanın bir başka özelliği, gizlilik içinde geçirilen bir yaşamı temsil etmesidir. Yunanlılar nazarında gizlilik içerisinde geçirilen yaşam ise ahmakça (idiatik) bir yaşam olarak düşünülür ve hor görülürdü” (Yılmaz, 2006: 362).

Nitekim burada özel alan ayırımından en net anladığımız Walby; “kadın ezilmişliğinin temel alanı olarak ev içi üretime dayanan ve Kadınların emeğine tek tek egemen erkekler tarafından el konulduğu ataerkillik ve dışlayıcı alan olduğudur” (Walby, 2014: 45).

1.4. Özel ve Kamusal Alan Ayırımında Kadın

Gündelik yaşam Antik çağa özel ve kamu alanı olarak ikiye ayrılmıştır; kamusal alanı erkeklerin, özel alanı ise kadınların sorumluluk alanı olarak nitelendirilmiştir. Bu iki alan modern dönemde ise daha farklı bir görünümü kazanmıştır. Bu dönemde siyaset, din, düşünce, gündelik hayat ve aile olarak bilinen tüm kavramlar tamamen köklü bir değişime uğramış ve kamusal/özel alanı kavramları birbirinden farklı iki yaşam alanı olarak ayrılmıştır. Kökeni Antik çağa uzanan bu ayırım; Polis ile Oikos arasında yapılan bir ayırımdır.

Antik çağında kamu alanının içine Polis alanı giriyordu ve bu yurttaşlara ait alan olarak biliniyordu. Oikos ise özel alan olarak tanımlanmıştı. O dönemde kadınların yurttaş olmamaları veya yurttaş olarak tanımlanmamalarının dan dolayı kamu alanına giremezlerdi. Kadının özel alanın içine ait kılınmasının temeli ise tam da bu ayırıma dayanır. Zamanla bu ayrımı farklı yönleri kapsamış ve değişimlere maruz kalmıştır. “Kamusal alan 17. yüzyıla gelindiğinde hukuksal düzenlemeye uygun olan alan olarak ve

özel alan ise hukuksal düzenlemeden azade olan alan olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak, iki kişi arasında gerçekleştiği ve dış dünyaya kapalı olduğu kabul edilen aile içi ilişkilerin özel alan olduğu ve hukukun bu alana müdahale edemeyeceği uzun yıllar savunulmuştur. Bu durum eril devletçe kabul edilen ataerkil değerleri korumanın da bir yolu olmuştur” (Ersöz, 2015: 85). Aynı şekilde, Aydınlanma düşünürleri de kamu/özel ayrımına giderek erkeği kamu, kadını ise özel alanla özdeşleştirmiştir.

“Yani, cinsiyete göre alan düzenlemesi yapmışlardı. Aydınlanma, Tanrı, hurafe ve doğa karşısında bilimin üstünlüğünü ve aklın zaferini kutlarken, kadın bedeni özellikle de "uterus" irrasyonelitenin (akıldışılık) kaynağı olarak görülmüştür. Akıl çağının bu irrasyonelite korkusu, kadınların kamusal alandan dışlanması tek gerekçesi olmuştur” (Ersöz, 2015: 85). Böylece, kadın özel alana sınırlanırken, kamusal alan erkeğin alanı olarak bilinmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM: AFGANİSTAN’IN SOSYO-POLİTİK TARİHİNDE KADIN

2.1. 1919-2001’e Döneminde Afgan Kadınlarının Sosyo-Siyasal Konumu

Afganistan toplumunda mevcut toplumsal cinsiyet ve kadınlık olgusunu anlamak için, toplumun kültürel dokusunu ele almak gerekir. Çünkü Afganistan toplumunda kadını ayırtan toplumsal cinsiyetin varlığı, toplumun yüzyıllarca biriktirdiği, oluşturduğu ve temsil ettiği tutum, detaylı okunarak anlamlı kılınabilir. Afganistan toplumu birçok yönüyle kendine has bir toplumdur; içerisinde birbirinden farklı pek çok etnik grubu barındıran ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan bir ülkedir. Afgan halkının geleneksel kültür tutumları ve İslam ahlakının yanlış yorumlamalarıyla türetilmiş bazı gelenekler sosyal yaşamda kadının erkeği geriden takip etmesine sebebiyet vermiştir. Bu geleneklerden bazıları kadının bir şekilde kamusal alandan uzak tutularak evde inzivaya bırakılması, aile namusu olarak toplumun gözüne görünmemesi gerektiğine düşünülmesi ve erkeklerin toplumun göze görünen tek varlığı olarak kamusal alanın erkekleştirilmesi ve üstelik erkeklerin özel hayatlarında da birden fazla kadınla evliliğine meşruiyet kazandırma anlayışıdır. Oysaki Afgan halkının İslam’a olan tutumlarından dolayı Arap bağımlılığı ve Arap kültüründen etkilenip böyle bir uygulamaya bağlanma ihtimali oldukça yüksektir. Nitekim Afgan halkı İslamiyet’in birtakım uygulamalarla toplumsal cinsiyet ayrımını pekiştirdiği iddiasına inanarak, böyle ayrımcı bir uygulamada bulunmaktadır.

Kültürel geleneklerin etkisi ve İslamiyet’in yanlış yorumlamalarıyla birlikte, Afgan erkeği ve toplumun kadına yaklaşımı Kral Amanullah han dönemine varıncaya kadar zor ve sıkı bir hayat seyrinden ibarettir. Kral Amanullah han döneminden bugüne dek Afganistan toplumunda kadının kimliği ve konumu pek çok kez değişmiştir ve halen değişim ve dönüşüm seyrini izlemektedir. Bu değişim/dönüşüm seyrinin birçok dönüm noktaları olmuştur. Dolayısıyla, Afganistan toplumunda kadın konumunu anlamak adına tarihsel seyri izlemekte fayda vardır.

Tarihsel seyrinin dönüşümünü anlatmamızın gerekçesi ise; Afgan kadınları tarih boyunca katı din ve geleneklere dayanan kültür anlayışı ve amaçlı siyaset saldırılarına maruz kalan

bir varlık haline getirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla; bu başlık altında Afganistan kadınlarının kamusal ve özel alan hayatlarını anlama çabasık tarihsel bir süreç incelemesine başvurmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla 1919’dan 2019 tarihine dek yani, yüzyıl içerisinde Afganistan kadınlarının hayatını anlamak için Afganistan’ın sosyo-politik tarihinin analizi 7 ana siyasi döneme ayrılarak incelenecek böylelikle kadınlara yönelik uygulanan politikler üzerinde bıraktığı etkileri ortaya konulacaktır.

2.1.1. Kral Amanullah Han Döneminde Kadının Konumu (1919-1929)

Kadın ve erkeğin varlık sahalarına toplumsal yapıda farklılaştırılmasını biçimlendiren “Amanullah Han” öncesi Afgan toplumunda kadınlığın oluşumunun temelini erkek egemenliğini pekiştiren bir inanç; yani Arap kültürünün etkisi altında kalmış ve İslamiyet’in yanlış anlaşılmasına dayalı gelenekler etkilemiştir. Bu benimseme gereğinde kadını erkeğin karşısında ikincilleştirmesi ve dar bir çerçevesiyle kadın hayatının özel alan olarak sınırlandırılmasına dayanmaktadır. Bu dar alan içinde kadının görevleri ise; başta kocalarına itaat eden iyi bir eş, çocuklarını emziren iyi bir anne ve ev işlerine sahip çıkan, yemek yapan ve dışarıya bile yalnız çıkamayan kutsal bir kadın olmaktır. Ve dolayısıyla, kadınlar kendilerini erkeğe muhtaç, zayıf ve ikincilleşmiş olarak tanımlamaktadır. Nitekim Afgan kadınları Amanullah Han döneminin ilk başlarına kadar eski Afgan kültürüyle birlikte İslami olarak benimsetilmiş Arap kültürüne göre yaşıyorlardı.

Afgan kadını da Türkiye’de Osmanlı döneminde kadına biçilen dini yükümlülükler ve algılayışlar, geleneksel yapı içerisinde bireylere benimsetilmiş kadın ve erkek kimliği, kadının erkek karşısındaki ikincilliğinin “*kutsal bir yazgı*” olduğu yönündeki görünmez kılınan inancı yaşıyorlardı (Yılmaz, 2010: 3). Bu anlayışla birlikte de erkeğe tanınan haklar Türk kadınları gibi Afgan kadınlarına tanınmamaktaydı. Örneğin, bir kadının eşini boşamak gibi bir hakkı bulunmazken, erkek karısını ya da karılarından birini kolayca boşamak hakkına sahipti. Erkeğin boşamak için sadece 3 kere boşadım demesi yeterliydi (Yılmaz, 2010). Üstelik eğitim, çalışma vs. sosyal haklarından Amanullah Han dönemine kadar kadına özel yasal olarak biçimlendirilmiş hiçbir hak bulunmamaktaydı. Ancak 1880 yılında Abdüllrahman Han tarafından sadece sözlü ferman şeklinde kadınlara bir takım haklar tanıdığıdır. Bu haklar sınırlı olarak aşağıdakilerden ibarettir.

- Dul kadınlar evlenme-evlenmeme özgürlüğü elde etmiştir.
- Kızlar gelecek eşini seçme konusunda özerk olmuş ve ebeveynlere sadece destekleyici rolü verilmiştir (Farhang, 2014).
- Küçük kızlarla evlenmek, Buluğ çağına gelmeden birlikte olmama şart ile kabul edilmiştir.

Kadınlar, kocalarını denetleyebilir ve gözlemleyebilir (Dupree, 1999).

O döneme kadar kadınların sokağa bile çıkmaları imkânsızdı. Sosyal alanda çalışan ve siyasetle ilgilenen tek bir kadın bulunmamaktaydı. Dupree 'ye göre kamusal alana adım atan ve siyaset merakı olan tek ve ilk kadın kral Abdülrahman Han'ın karısı Kraliçe Halime Hanım namı diğer Bubu Jan 'dır. Kraliçe Halime Hanım ilk adımlarına Kraliyet Sarayında kadın haklarını savunan ufak-tefek faaliyetlerle başlamıştır (Dupree, 1999). Üstelik Kraliçe Bubu Jan'ın ihtilafları çözmek için kocasının temsilcisi olarak bazı davaları yakından takip etmesiyle, erkek alanı olarak özdeşleşen siyasal alanda kadının ilk adımları atılmıştır. Emir Abdülrahman Han'ın kadınlara yönelik politikası, gözle görünen değişimlere neden olmamışsa da Emir'in verdiği fermanları profesyonelce incelendiğinde, kadın hakları savunma politikasının önemli damarları olarak karşımıza çıkar.

Ancak entelektüel olarak Kral Amanullah Han dönemin kadın konusunu gündeme getiren en önemli dönem oldu. Ve ilk entelektüel adımlar ise bu dönemde atıldı. Arap kültürü ve Afganistan geleneksel kültür anlayışına göre biçimlendirilen kadın, artık Batı'dan esinlenerek oluşturulan hukuk çerçevesinde tanımlanmaya başlanmıştır. Krallık sistemi ile yürütülen devlet yapısı, Modernleşme ve modernleştirme çabaları ise, toplumda kadın konumunu değiştirmekle başlamıştır. Kraliçe Süreyya ise modern ve cinsiyet ayrımcılığı yapılmayan bir toplum arzusuyla, Kral Amanullah Han'ın her adımına eşlik etmiştir. Kraliçe, Afganistan'ın Bağımsızlığının kutlandığı ilk törende geleneksel kapanma giyimini atarak mini etek ve önü ince tüllü siyah bir şapka ile törene katılmasıyla, cinsiyet eşitliğine özgü bir yol açmıştır. Kraliçe, "Milletimizin sadece erkeklerin hizmetlerine değil, kadınların katılımına'da ihtiyacı vardır. Biz; İslam dünyasında sosyal ve ilmî hayat içinde aktif rol alan ve kendinden iz bırakan kadınları örnek alarak, milletimiz ve

ülkemizin gelişmesi ve ilerlemesi için, erkeklerle beraber ülkemize hizmet etmeliyiz. Bunlar, sadece eğitim almak ve ilim yolunda daha çok çaba göstermekle mümkün olabilir” diyerek, erkek egemen Afgan toplumunda yeni bir kimliğin oluşmasını sağlamıştır.

Ülkenin modernleştirme çabasında olan ve Batıdan taklit eden Kral Amanullah kadının toplumsal yapıdaki konumu açısından büyük değişiklik getirmiştir. Emir; Sosyo-siyasal alanda, tüm Afganlar, eşit haklara ve bireysel özgürlüklere sahip şeklinde toplumu doğrudan ilgilendiren önemli varyasyonları ortaya koymuş ve ilgili alanlarla ilgili birçok önemli fermanlar vermiştir ki, verilen fermanlar içinde en dikkat çıkan ve toplumun gözünü üzerine çeviren önemli reformlar dan bir tanesi de kadınların giyim tarzı özgürlüğüdür. Bu fermanla beraber, kadınlara kamusal alanda **Borka** ve **şal** takmadan çıkabilme izini verilmiştir. Kraliçe, Kadınların Borka ve benzeri şeylerle kapatılması, kadınlara saygısızlıktır ifadesini kullanmıştır.

Kral, Borka yasağı konusunda ise, şöyle açıklama getirmiştir; “Borka ve benzeri şeylerle kadınların kol, ayak ve yüzlerine kadar kapanması İslam dininde yoktur. Bu tarz giyimleri sadece kültürel geleneklere dayanmaktadır” şeklinde ifade vermiştir. Eğitim konusunda Amanullah Han döneminden önce kızların eğitim alması tamamen yasaktı. Hatta ayıp sanılıyordu. Ama Amani fermanının dan sonra kızlar ilk defa *Masturat* adındaki ilk kız okulunun tesis edilmesiyle eğitim almaya başlamıştır. Zamanla, Masturat okulunun başarılı mezunları arasında Afganistanın gelecek Bakanları, Meclis üyeleri ve Profesörleri da mevcuttu. 1923 yılında *Suraj ul-banat* gazetesinde “eğitim sadece erkeklere özel değildir, kadınlar da eğitimi olmalı, biz dünyanın meşhur kadınları hakkında okumalıyız, kadınlar da erkeklerin elde ettiği her şeyi elde etmeli”. şeklinde makaleler yayımlayarak kadınların eğitim almaları yönünde teşvikiyle önemli rol oynamıştır. Masturat kız okulu başta 50 kız öğrenci olmak üzere faaliyete başlamış ve kısa bir süre içinde de 800 öğrenciye ulaşmıştır. Masturat okulundan sonra “Lise’i Melaleý” ve “Mekteb-ı Sidikkân” ismi altında iki okul daha açılmıştır (Hashimi, 2013). Adı geçen okullar 6-10 yaşları arasında olan kız çocuklara hizmet vermekte olup; hanımlar için ise meslek okulları açılıp kadınların, aşçılık, terziilik ve el sanatları konusunda eğitmeye başlamıştır. Nitekim, Kral Amanullah Han döneminde 322 üstünde okul, elli bir bin

öğrenci ile eğitim yükseliş hızını yaşamıştır. Aşağıda ise mevcut Okullardan birkaç tanesinin ismi verilmektedir:

- Lise-ı Amani
- Reşidi Gazi
- Reşidiyey-ı İstiklal
- Mekteb-i Ressamı
- Mekteb-i Nakkaşı
- Mekteb-i Ziraat vs. Böylece, 1919-1929 yıllar arasında Okullar tüm bölümleri kapsayacak şekilde kız ve erkeklere zorunlu olarak açılmıştır (Hashimi, 2013: 32). Kız okullarının ilk mezunları da eğitimlerinin devamı için Türkiye'ye gönderilmiştir.

Özel hayat (evlilik) konusunda kadınlar 1923 yılında yasal olarak eşini seçebilme hakkını kazanmıştır. Ki, önceki dönemlerde kızlar regl dönemine girer girmez evlendiriliyordu.(Mezkûr kural yıllar sonra tekrar Taliban tarafından uygulamaya geçti ve kızlar küçük yaşta evlenmek ve evlendirilmek zorunda bırakıldı) 1928 yılına doğru kızların evlendirilmesi için en az 16 yaşı doldurması şartı getirilmiştir ve erkeklere de birden fazla evlenme yasağı getirilmiştir.

Kadın kimliği oluşumu ve kadın haklarını koruma/savunma konusunda ise, İlk kez Afganistan kadınlarını desteklemek amacına, 50 üyeden oluşan Kadınlar Birliği Sendikası kurulmuştur. Aynı yılda ikinci destekleyici komite de Kübra adlı bir kadın tarafında Kübra Komitesi 20 üye ile kurulmuştur (Naziri, 2011). Kadınların Fabrika ve şirketlerde yönetmen ve işçi olarak atanma tarihçesi de bu yıllarda rastlanmaktadır. 1921.yılında kadınlar adına ilk kadın gazetesi, ErşaddulNisvan (*yol gösterici kadınlar*) adına haftalık yayına başlamıştır. Bu gazetede Afganistan ve dünya kadınlarına yansıyan mevzuları yayımlanarak kadınların sosyal hayatta daha aktif olması ve sosyal işlere katılması istenmiştir (Shadan, 2011). Kadınlar için özel Hastane ve kadın doğum merkezi de 1921 yılında tesis edilmiş ve kızların özel hemşirelik okulu da bu yılda faaliyette başlamıştır.

Siyasal alanda, Afgan kadınlarına 1923 yılında ilk defa Meşran-o Jirga (Büyük Meclis) kapısı açılmış ve meclise toplam 13 kadın senatör atanmıştır. Modern yapılandırma ve bu

yapı içinde kadına biçilen konum, İslamiyet'e aykırı olduğuna inanan din adamları ve muhafazakâr kesimler, Kral'ın kadınlar için verdiği özgürlük fermanlarına karşı çıkmıştır. Kültürel geleneksel-görenek sel düşüncelere dayanan halk ve halkı kışkırtan din adamları ise, kadınların hayatında hızla gelişen gelişimler ve dönüşümleri kaldıramamışlar. Dolayısıyla, Kral'ın hükümetine karşı ayaklanarak, Kral'ın istifa etmesi istenmiştir. İstifa isteğine ilaveten aşağıda dizilen birtakım isteklerde de bulunmuşlardır:

- Eğitim almak için Türkiye'ye gönderilen kız öğrenciler geri getirilmelidir.
- Kadınların tesettürlü olmalı ve aynı zamanda saçları kestirilmemelidir.
- Mollalar (din hocaları-imamlar) herhangi bir sınava tabi tutulmadan hoca olabilmeli.
- Kız okulları kapatılmalıdır (Hashimi, 2013: 33).

1929 yılında muhafazakâr ve katı dinci adamların hükümete karşı muhalefeti artmış, bu muhalifler Kralı Batı taklitçisi ve inançsız olmakla suçlayarak, devlete karşı halkı ayaklanmaya davet etmiştir. Kral Amanullah Han muhalefet karşısında istifa etmiş ve *Amaullah Hani hükümeti* böylece sona ermiştir.

2.1.2. Zahirşah Döneminde Kadının Konumu (1933-1973)

Zahirşah Han kraliyetin ilk başlarında muhafazakâr kesimleri karşısına almamak için toplumun mevcut “*Kadın ve Erkek*” algılayışı ile birlikte her iki cinsiyete de yüklenen toplumsal roller çerçevesinde kadını biçimlendirme yoluna gitmiştir. Zahirşah döneminin başlarında sadece saltanata ve kentsel zengin ailelere özgü birtakım özgürlükler verilmiştir. Ancak verilen özgürlükler yaygın bir sosyal hareket ve birleşme olmaktan ziyade, ev işleri ve özel meclislerle sınırlı kalmıştır. Zahirşah saltanatını ilk yıllarında toplumun dini ve kültürel anlayışını göz önünde bulundurarak çok titizlikle kadınları ilgilendiren konularda yavaş bir seyri seçerek alttan ilerlemeye başlamıştır.

Yıllar içinde kadınlara sağlanmış haklardan biride eğitimdi. Nitekim kadınların eğitilmesi yönünde ilk başta kapanan Masturat kız okulu ve ardından Andarabi, Zarguna ve Melaley adlarında kız okulları geleneksel normlara dayalı kadınların tam örtülü olması şartıyla açılmıştır. 1947-1960 yılları arasında kızlar için üniversiteler açılmış ve erkeklerle aynı eğitim-öğretim ortamında, aynı üniversitede ve aynı sınıfta ders görme, sunulan eğitim-öğretim olanaklarından eşit oranlarda faydalanma şansı tanınmıştır (Noori, 2013: 82).

Ayrıca; 434 adet ilköğretim, orta öğretim, lise ve yarı yüksek eğitim-öğretim kurumlarında öğrenimlerini sürdüren Afgan kadınlarına, bir yandan yukarıda zikredilen yasal düzenlemelerin, diğer yandan da toplumsal ve ideolojik şartların kadın eğitime karşı yumuşamasıyla, siyasetle de ilgilenmeye başlamıştır.

Zahirşah kraliyetinin son dönemlerinde siyasi, idari, ekonomik, hukuk ve yargı gibi kamu kurumlarında daha köklü değişimlerin yaşanmasıyla bir yandan bu kurumlarda kadınlara çalışma imkânı verilirken, diğer yandan da kadınların sosyo-kültürel ve siyasi haklarını savunmak üzere kadın hareketleri de ortaya çıkmıştır. Bundan böyle toplumun her alanında ve özellikle erkeklerle birlikte yürümesi, çalışması ve ilerlemesi gerektiği düşüncesinden hareketle; siyaset, eğitim vs. ilgili yönlerde kadınla erkeğin beraber yürüyebileceği yasal yollar izlenmeye başlamıştır. Kadınların siyasal hayatı 1965 seçiminde birçok kadının Afganistan parlamentosunda yer almasıyla başlamıştır. Ruqiye Habib ve Anahita Rateb Zade Kabil şehrinden, Hadice Ahrari Herat şehrinden ve Mahsome Esmeti ise Kandahar şehrinden milletvekili seçilen kadınlardır.

Ayrıca; Afganistan tarihinde ilk Kubra Noorzai adına bir kadın Sağlık Bakanı, Şefiqa Ziyayi ise bakan danışmanı (Ahmadi, 2017), 3 kadın senator (Maqsudi ve Ghladar, 2011) olarak ve 1971 yılına dek, 14 kadın da mahkemeye Hâkim olarak görevlendirilmiştir. Kadın toplumsal ve ekonomik faaliyetlerde erkeğe yardımcı olmalı ve onu yalnız bırakmamalı düşüncesiyle 1965 yılına dek önemli bir sayıda kızlar/kadınlar, üniversitelerden Öğretmen, Hukukçu, Hemşire ve Doktor olarak mezun olup kamu hizmetlerine göreve başlamıştır. Böylece, Kadınların kamusal alanda katılımı ve ailede gelir sağlayanların sayısı ise 60'lar sonrası bulgularına göre 8% yükselmiştir. Ve bu rakamın büyük oranı da eğitim gören ve meslek sahibi olanlardan oluşmuştur. Mezkûr dönemde çalışan kadınların çoğunu eğitim ve sağlık kurumlarında görev yaptığı ve diğerlerini de Polis ordusu, Havayolları ve devlet tekstilleri, seramik, Gıda Paketlemesi ve benzer işlerde çalıştıkları bildirilmiştir.

2.1.3. Davud Han Döneminde Kadının Konumu (1973-1978)

Muhammed Davud Han dönemini okullaştırılma ve kadınların eğitimi üzerinde önemle durulan dönem olarak tanımlaya biliriz. Çünkü bu dönemde ilk olarak kadınların eğitim görmesi ve eğitim yönünde geliştirme gereği, devletin stratejik planlarının bir parçası

olarak ilk 5 senelik icra gündemine alınıp ülkenin birçok yerinde kız okulları tesis edilmiştir. Ayrıca, ülkedeki kadın nüfusunun eğitim seviyesini erkeklerle eşit düzeye çıkarmayı planlayan devlet, kadının eğitim- öğretimini yaygınlığı ve kurumsal yapısıyla çok genişletmiş ve bu doğrultuda büyük yatırımlar yapmıştır. Örneğin, ilköğretim, ortaöğretim, lise, meslek okulları ve üniversiteler gibi birbirinden farklı açılan yüzlerce öğretim kurumunun yanısıra, kadınlara sağlanan eğitim-öğretimin toplumdaki durumunu iyileştirerek, üretimde ve toplumsal kalkınmada beklenen sonucu vermesi için, Eğitim Bakanlığı, devletin diğer müessese ve kurumları tarafından kadınlara özgü 190 adet okuma-yazma dershanesi Kabil ve çevre illerinde, 41 okuma-yazma dershanesi Bağlan'da ve 34 bap okuma-yazma dershanesi Pencşir şehrinin Kuhdamen ilçesin'de açılmıştır.

Açılan bu dershanelerde okuyan Afgan kadınlarının dışında, ilköğretim, ortaöğretim ve liselerde 1978 yılına geldiğimizde kız öğrencilerinin sayısı ikiye katlanır (yani 128107'den 167125'e yükselirken, yükseköğretimde bu rakam 1450'den 3158'e) çıkmıştır (Noori, 200: 83). Böylelikle, eğitim alanı genişlerken, kadınların kamusal hayatıda genişlemiş ve dolayısıyla üst sınıf ve zengin ailelerin kadınları resmi yerlerde çalışmaya başlamıştır.

Eğitim yönündeki gelişmelere ilaveten kadınların zorunlu hicap (Tesettür) giymesi ortadan kalkmış ve kadınlar sosyal alanda hayatını eğitim ve çalışma gibi farklı alanlarda sürdürebilme imkânını kazanmıştır. Kadınların erkeklerle yanyana ve tüm sorumlulukları üstlenebilmesini amaçlayan Davud Han ise, düzenlenen Afganistan'ın Bağımsızlık kutlama Partisinde saltanatın ve zengin ailelerin kızlarından partiye Hijabsız (açık) katılmalarını istemiştir. Böylece, kadın hareketleri kurumları ve tesettürün kaldırılması komitesi üyeleri cumhur başkan desteği ile mevzuyu uygulamaya geçirmeye başlamıştır. Tesettürün kaldırılması veya isteğe bağlı olması için Davud Han bizzat kendisi muhafazakâr kesimleri ikna etmek amacıyla toplum içindeki otumlara katılıp mantıksal olarak konuşma ve tartışmaya girmiştir. Siyasi alanda Afgan kadınları 1976 yılında onaylanan anayasa desteği ile ilk kez (oy) kullanma hakkına sahip olmuştur.

Üstelik iki kadın "Fatma keyfi ve Aliye Hafız adına 1976 Anayasası oluştururken taslak komitesine katılmış ve bu dönemde de kadınlara Parlamento 'ya milletvekilli aday

olabilme hakkı sağlanmıştır. Aynı yılda ise iki kadın daha Senatör olarak göreve başlamıştır” (Farhang, 2014). 1973-1978 yılları arasında Afganistan cumhurbaşkanı olan Davud Han, kadın özgürlüğünü ön planda alarak uyguladığı reforma karşı köktencilerin müdahalesine rağmen; kadın hakları konusunda birtakım reformlara el koymuş ve uygulamaya çalışmıştır. Amacı ise “*Asri Kadın*”ı inşa etmek olmuştur.

Nitekim bu dönem kadının en temel özelliği; çağın gereklerine ayak uydurmuş olması, eğitim görmüş olması; toplumsal hayata ve üretime katılabilmesi. Bununla birlikte erkeğin rahatça girip kendisini ifade edebildiği toplumsal ve ekonomik alanda da erkeklerle birlikte eşit bir biçimde etkin rol almasıydı. Ayrıca, gücünü yine kadının biçimlendirilmesine yönelik olan yeniliklerden ve bu yeniliklerin yarattığı algıdan alan Afgan toplumun modernleşmesi, kadınlar lehine ortaya çıkan ve onları toplumda etken hale getirmeyi hedefleyen eşitlik ve eğitim yönündeki gelişmelerin altında yatan kamusal alanda *yeni bir kimlik* oluşumunu gerçekleştirilmesi idi.

Dolayısıyla, çağ gereğine göre kadınların sadece kamu da devlet memuru olarak değil; aynı zamanda Radyo ve TV’de sunucu ve teknisyenler olarak, gazetelerde gazeteci olarak da çalışıyor olması bekleniyordu. Bu gereği hoş karşılamak için 1974 yılında ilk kez Mehriye Rafik Müstemendi isminde bir bayan radyo eğitimi almak için yurt dışında gönderilmiştir. Kadınların medyada çalışmaları sadece radyoda sunucu olarak kalmayıp Mari, Fahime Eyyübi, Feride, Nadiye, Nefise Abbas ve Melihe Zafar gibi pek çok kadınlar farklı gazete ve dergilerde yazı işleri müdürü ve gazeteci olarak çalışmaya başlamıştır (Hashimi, 2013).

Eşitliliğin tam anlamda olması için kadınların da erkekler gibi eğlence ve gönül fethetme yönlerinde payı olmalıdır. Bu ideolojiye dayalı Afganistan tarihinde ilk, Merman Pervin adına bir bayan şarkıcının sesi Afganistan milli radyosundan duyulmuştur. Böylelikle, Afganistan’da kadın kimliğinin toplumsal bir aktör haline dönüşü Davut Han döneminde başlamıştır. Nitekim bu dönemi, kadınların toplumsal hayatla bütünleştiği dönem olarak bilmek mümkündür. Çünkü yukarıda belirttiğimiz üzere devletin, kadın eğitimi konusuna çok önem vermesinin yanısıra, özgürlük ve istihdam konularına da bir o kadar önem vermesi ister istemez, Afgan kadınlarını toplumsal bir obje haline getirmiştir. “Bu hükümetinin en önemli reformu, baskın ve otoriter eski toplumsal ve siyasal sistemi

yıkarak demokratik, özgürlükçü, Batı perspektifine uygun, toplum insanının tam olarak kendini güvende hissettiği ve yaşadığı yeni bir toplumsal ve siyasal sisteme geçerek, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlardaki konumlarıyla ilgili başlatılan reformları genişletmek olmuştur. Bundan dolayı, Davut Han ve kurmuş olduğu cumhuriyeti en fazla coşkuyla karşılayanların başında kadınların geldiği söylenebilir” (Noori, 2013).

Bu dönemde, bizzat Cumhurbaşkanı Davut Han tarafından maddî ve manevî destek alan yüksek tahsilli ve aydın, yükselen bir kadın ordusunun yanı başında, aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel amaçlı birçok kadın hareketi de ortaya çıkmıştır. 1977 yılı faaliyete başlayan Cemiyet-i İnkılâb-i Zenân-ı Afganistan, 1965 yılı tesis edilen Encümen-i Hembestegi-yi Zenân-ı Afgan, Nihad-ı Beynel Milel-i Zenân-ı Afganistan, 1965 yılında tesis edilen Sâzmân-ı Demokratik-i Zenân-ı Afgan ve diğerleridir.

2.1.4. Komünistler (Rus yanlıları/İşgali) Döneminde Kadının Konumu (1978-1992)

Bu dönemde Rus yanlıları olan Babrek Karmel, Hafizullah Emin, Noor Muhammed Tereki ve Dr. Necib adlarına birçok kişiler iktidara gelmişti. Bunların her birisinin topluma bakış ve kadın erkeğe bakış açıları farklıydı. Dolayısıyla bu döneme kadının konumunun iyice dalgalandığı dönem diye biliriz. Örenğin Karmel eşitlikten ziyade, kadını toplumsal hayata katarak kadının nüfuzundan faydalanmayı düşünüyordu. Bu nedenle kadının toplumda görünme gereğini düşünüyordu. Konuyla ilgili Karmel ve bu düşünceye eşlik eden ve onunla aynı düşüncede olup Marksizm ve Leninizm’i savunan ilk kadın Anahita Ratibzad’dır. Anahita ve kendisi gibi düşünen Süreyya Perlika ile birlikte önceki dönemlerde kadınlara yapılan haksızlıkları hatırlatmak için sloganlar atarak kadınları kendi kurduğu partilerine üye yapmaktaydı.

Durum üye toplamaktan ibaret olduğundan anlaşılan şu ki onlar konuşmalarında genellikle kadınları kendilerine çekebilecek nitelikte sözler sarf ediyorlardı. Davut Han döneminde kadınların siyasi hayata girmeleri için kurulan “Sazman-ı Demokratik-ı Zenan”, “Sazman-ı Halkı Zenan-ı Afgan” ismini aldı. Noor Muhammed Tereki ise her şeyden önce kadınların doğal haklarına sahip olmasından yana idi. Dolayısıyla, bu dönemde kızların erken ve kendi rızaları dışında evlendirilmesini yasaklayan bir yasa yürürlüğe girdi. Ayrıca, kamusal alanda çalışmak kadınların doğal hakkı sanılıyordu ki,

bu düşünce sonucunda kadınlar rahat bir şekilde ev dışında çalışabilme imkânına sahip oldular. Özellikle Kabil’de 1991 yıllarında öğretmenlerin %70’ini, devlet memurlarının %50’sini ve doktorların %40’ını kadınlar oluşturmaktaydılar. Çünkü Tereki daha özgürlükçü olup kadınlara daha çok hak ve özgürlük tanımaktaydı (Jiruf, 2018). Tereki konuşmalarında erkekle kadını hep bir kuşun iki kanadına benzetir ve onları birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görür ve gösterirdi. Tereki döneminde hükümet, kadınları sosyal hayata sokabilmek için farklı yolları denedi ki o yollardan biri de “toplular çalışması” dır.

Hükümetin bu uygulamasına göre devletin bütün memurları ve okulların bütün (hem kız hem erkek) öğrencileri resmi ve gayr-ı resmi saatlerde sokakları ve caddeleri temizlemekle görevlendirilmiştir. Kanaatimizce hükümetin böyle bir uygulamasından amaç erkeklerle bayanların aynı ortamda çalışmalarını sağlamak ve bunun sonucu olarak onlara birbirlerine yakın olma fırsatını tanımaktır. Kadınları sosyal hayata sokabilmek için devletin bu amaçla attığı diğer bir adım 1980 yılında “Demokrat kadınların uluslararası birliği ve onların dünya güçlerinin hareketindeki rolü” idi. Kadınları eğitimi ile ilgili attığı adımlar ise öyle ki hükümet çıkardığı bir yasayla köylerde kadınlara okuma-yazmayı öğreten kurslar açtırmıştır ve kadınlara daha çok özgürlük tanımıştır. Bu dönemde kadın haklarını kurmak için bazı yasalar bile çıkartılmıştır.

Yasanın bazı maddeleri:

- Kimse herhangi bir kızı para veya diğer eşya karşılığında evlendiremez.
- Kız veya velisi on dirhemden fazla mehir alamaz.
- Kimse, başka birini zorla evlendirilemez.
- On altı yaşın altında olan kızlar ve on sekiz yaşın altında olan erkeklerin evlenmesi yasaktır (Hashimi, 2013: 48).

Dr. Necib kadının artık toplumsal hayata bütünüyle katılması gerektiği düşüncesindeydi. 1986 yılında Dr. Necib cumhurbaşkanı olunca kurduğu “Kendek-ı Zenan” isimdeki örgüt aracılığıyla kadınların Emniyet kurumlarına ve savaş alanlarına katılmalarını sağladı. Bu dönemde kadınlar her yönden eski dönemlere göre daha özgür ve rahat idiler. Çünkü artık onlar ticari, siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetler gibi pek çok faaliyette bulunabilmekte idiler. Kadınların siyasete girmelerini sağlamak amacıyla kurulan

“Sazman-ı Demokratik-ı Zenan-ı Afganistan”, 1986 yılında “Şuray-ı Seraseri Zenan-Afganistan” olarak isim değiştirip daha geniş faaliyetler yapmaya başladı. Ancak, bir yandan toplumumuzda “Erkeklik” olarak adlandırılan ve toplumun diğer kesimini oluşturan anlayış, köklerini Ataerkil geleneklerden alan ayrıcalıklarını kadınlığa teslim etmek ve kadına verilen yeni toplumsal konumunu onunla paylaşabilecek bilinçte değildi.

Diğer yandan Arap geleneğinden alan katı din adamları, kadının özgür dünyasının ve kadına verilen tüm hakların İslamiyet’e aykırı olduğu inancıyla halkın kışkırtarak devlet karşısında ayaklanmış ve din adına adeta kadına karşı savaş açmıştır. İslami bir devlet kurmak amacıyla Pakistan ve İran gibi komşu ülkelere kaçan din adamları el ele verip Ruslara karşı cihat adına Afganistan’da iç savaşların başlamasına neden olmuştur. İslami cihat adına başlatılan savaş ise Rusları siyasi zarara uğratmaktan ziyade Afgan kadınlarını mağdur etmiştir.

2.1.5. Mücahitler döneminde Kadının Konumu (1992-1996)

Mücahitler dönemi kadının ikincilleştirildiği, ezildiği, toplumun kadın erkek olarak ayrıştığı ve eşitsizliğin zirveye çıktığı dönemdir. Bu dönemde her şeyden sosyal ve ekonomik alanda aktif olan eğitilmiş ve kentsel kadınların kıyafet ve giyiş tarzını eski kültür ve geleneksel İslamiyet anlayışına göre değiştirmek öncelikteydi.

Ayrıca, ataerkil kültürün kadını tutsak alan kemikleşmiş geleneksel ve dini yapısına göre kalıplaştırması istenen kadınlar ise kamusal alandan kenar boşluklara itirilmiş ve onların rolü yavaş yavaş ev çerçevesiyle sınırlı kılınmıştır. Dini yükümlülükler ve algılayışlar, geleneksel yapı içerisinde bireylere benimsetilirken; kadın ve erkek kimliği, kadının erkek karşısındaki ikincilliği Amanullah Han dönemi öncesi gibi “*kutsal bir yazgı*” olarak görülüyordu. Dolayısıyla mücahitlere bağlı olan müftüler bazı fetvalar bile çıkarmıştı ki onlara göre kadınların tüm vücudu (bedeni) örtülmeli, burka giyinmeli ve giyimleri ise yumuşak (ince) ve yürüyüş esnasında sesli olmamalı, kamu alanlarında parfüm ve mücevherat kullanımından kaçınılmalı şeklindeydi.

Çünkü onların anlayışına göre kadın ne kadar örtünürse ve toplum gözünden ne kadar uzak tutulursa, dindarlığı o kadar güçlenir ve dine uygun bir toplum yaratılırdı. Lakin eskiden savaşçıların kadına karşı bakışları namus meselesi ve mal sahibi gibi sahiplenme

ve koruma gibi normlar savaşçıların ilk görevi iken, mücahitler ve ardından Taliban döneminde kadınlara karşı bakış açısı onların cinsel bir nesne olarak görülmesidir. Böylece kamusal alanda görünen kadınlar tacize uğramış ve cinsel şiddete maruz kalmıştır (Maqsudi ve Ghalehdar, 2011).

Cihat ve iç savaşlar sırasında kadınların evden dışarı çıkmaları, devlete çalışmaları ve tesettürleri konusunda farklı dönemlerde farklı uygulamalar gerçekleşmekteydi. Bu uygulama iktidarı ele alan liderin kişiliği ve dünya görüşüyle alakalı idi. Örneğin, Seyyaf'a göre kadınlar kendilerini örtmeli, radyo ve televizyonlarda çalışmamalıydı.

İç savaşlar ve cihat döneminde kadınların hak ve özgürlükleri konusunda âlimlere soru sorulmakta ve konuyla ilgili olarak çözümler yapılmakta idi. Tartışılan konulardan biri de kadınların tesettür meselesi idi. Konuyla ilgili olarak Eylül 1993 yılında komutanlar ve liderlerin isteği ve soruları üzerinde bir fetva çıkarıldı ve o fetvaya göre hicap farz olduğundan kadınlar yüzleri dâhil bütün vücutlarını örtmeli, dar ve ince elbiseler giymemeliydi. Tesettürü inkâr edenin kâfir; buna riayet etmeyenin ise büyük günah işlemiş olduğuna inanılmaktaydı. Çıkarılan bu fetvaya göre kadınların sadece helal ve haramı öğrenebilecek kadar ilim öğrenmeleri veya başka bir ifadeyle kadınların dini bilgi öğrenmeleri farz olup bunun dışında herhangi bir ilmi öğrenmeleri gerekmiyordu. Ancak, dini bilgileri de kendi mahremlerinden almalılar; kendisini eğitecek mahrem erkek olmadığı takdirde dini bilgileri yabancı bir erkekten de öğrenebilirlerdi. Fakat şu var ki, kadınların eğitim bahanesiyle evden çıkıp gruplar şeklinde okulun yolunu tutmaları caiz değildi (Hashimi, 2013: 52).

Nitekim iç savaşlar sadece ülkeye zarar vermekle kalmadı, aynı zamanda kadını toplum içerisinde ikincilleştirilen ve toplum dışına itip haneye mahkûm etmekle birlikte iç savaşlar sırasında kimi zamanlarda ve bölgelerde onlar bir silah olarak kullanıldı ve hatta öldürüldüler, göğüsleri kesildi ve ırzlarına tecavüz edildi (Maqsudi ve Ghalehdar, 2011). Bunun en belirgin örneği Seyyaf askerlerinin Hazara kadınlarına ve buna karşı Hizb-ı Vahdet Partisinin askerlerinin de Peştun kadınlarına tecavüz etmeleridir. Yukarıdaki cümleden anlaşıldığı gibi Afganistan'da kadınlar kimi zamanlarda etnik savaşlara da kurban gitmekte idiler. Çünkü verdiğimiz örneğe bakılacak olursa Seyyaf'ın Peştun ve Hizb-ı Vahdet komutan ve askerlerinin ise Hazara oldukları bellidir. Durum böyle olunca

da Hazara erkekleri Peştun'ların namusuna ve Peştunlar Harazaların namusuna tecavüz etmiştir (Hashimi, 2013: s,53).

2.1.6. Taliban Döneminde Kadının Konumu (1996-2001)

Taliban döneminde toplumun tek varlığı erkekti. Baskıcı ve katı şeriat kuralları vardı ve kadın varlığı aleyhine adeta savaş açılmıştı ve kadının fiziksel varlığının his edilmemesine kadar kadınlığın üzerinde kanun ve kurallar baskı aracı olarak kullanılmıştı. Haliyle kadınların kamusal alanda çalışması ve eğitim görmesi imkânsız hale gelmişti.

Üstelik hiçbir kadın yanında erkek olmadan evden çıkamaz, erkek doktora muayene olamaz, hatta erkek bir doktorun olduğu bir ekip tarafından ameliyat edilemez kuralları getirilmişti. Tüm kadınlar başlarından ayakuçlarına kadar bedenlerini bütünüyle örten burka giyme mecburdu ve gözlerini bile kapatması zorunlu hale gelmişti. Evlerin camlarından kadınların görünmemesi için camların karartılması ya da siyaha boyanması emir edilmişti” ve Taliban’ın bu insanlık dışı kuralları (cinsel apartheid) kadınlar üzerine hızla empoze edilmiştir. Dolayısıyla; okullar kapandı ve kamusal alanda çalışan kadınların işten ayrılmaları talep edildi. Böylece kamusal alan hayatı kadınlara tamamen kapanmış oldu. Taliban, çoğu kadını fuhuş ve eşine ihanet gibi suçlamalardan dolayı tutuklayarak ya idam etmiş ya da hapise atarak üzerlerinde işkence ve fiziksel şiddet uygulamıştı (Noori, 2017). Taliban’ın okulları kapaması ve üniversite kapılarındaki ayrımcılık ve kadına yönelik şiddet dâhil olmak üzere sert cinsiyet politikalarıyla birlikte, Taliban rejimi sırasında insan hakları genel olarak ihlal edildi.

Yukarıda belirtildiği gibi, şeriatın aşırı bir şeklini uygulamaya başladılar (sıkı bir İslami Yasa), ilk adımda bütün kız okullarını kapattılar. Kadınların, Hijab (tesettür) olmadan ve Mahremi (bir erkek refakatçi) olmadan halk içine çıkmaları yasaklandı (Nancy,1999: 200). Taliban, müzik, televizyon ve tasavvur edilebilir görsel oyunların çoğunu içeren her türlü eğlenceyi yasakladı (Najiye, 2010). Kadınlar için dayatılmış kıyafet kuralı baştan ayağa tam bir başörtüsüydü. Beyaz çorap veya beyaz ayakkabı ya da yürürken gürültü yapan ayakkabılar giymelerine izin verilmedi. Onlara göre, kadınlar asla görülmemeli ve sesleri duyulmamalıydı. Çünkü kadınların görünmesi ve seslerini bile

duyulması, erkekleri İslami yoldan uzaklaştırır ve günaha götürür düşüncesindeydiler (Navabi, 2018). Taliban'ın kadınlarla ilgili olarak çıkarttıkları yasaların birkaç örneği:

- Kadınlar eğitim ve çalışma hakkına sahip değildir.
- Simalarının erkekler tarafından görünmemesi ve yaşlarının öğrenilmemesi için Kadınlar burka giymek zorundadırlar.
- Kadınlar renkli ve çekici elbiseler giyemezler.
- Kadınlar mahremleri olmazsa çarşı ve pazarda gezemez ve alışveriş yapamazlar. Taliban'ın lideri olan Molla Ömer yaptığı bir röportajda bunun sebebini batıda olduğu gibi kadınların taciz ve tecavüze uğramamaları olarak göstermektedir.
- Kadınlar beyaz izar (belden aşağı kısmı örten elbise parçası) giyemezler. Kanaatimizce bunun sebebi Taliban bayrağının renginin beyaz olmasıdır. Yani Taliban'ın anlayışına göre beyaz izar giymek onların bayraklarını ayaklar altına almak anlamında geliyordu.
- Kadınlar topuklu ayakkabı giyemezler.
- Evlerin pencerelerinin camları boyanmalıdır. Sebebi ise evdeki kadınların dışarıdan gözükmemesidir.
- Şoförler arka koltuğu gösterecek olan aynayı sökmelidirler. Çünkü ayna mevcut olduğu sürece şoför arka koltukta oturacak bayanı görebilir.
- Doktorlar bayan hastaları muayene edemez ve ameliyat edemezler. Fakat daha sonraları buna izin verdiler.
- Erkek terziler bayanların beden ölçülerini alamazlar (Hashimi, 2013: 54) şeklinde yasalar ortaya konulmuştur.

Kadınlar ise bunların tamamına uymak zorunda idi. Aksı takdirde din kurallarına uymadığı suçu ile ya toplum içinde başka kadınlara ibret amacı için taşlanarak öldürülüyordu veya tecavüz edilerek hapse atılıyorlardı. Böylece, kadın varlığı 11 Eylül 2001'e kadar kamusal alandan silinmiştir. Ancak, kadın hayatı aile içinde özetlenip sessiz, renksiz, boğucu ve toplumda katkısız geçerken; Amerika da Usama

Bin Ladin ferman ile terör örgütü tarafından uygulanan 11 Eylül saldırısı ve Usama'nın Afganistan'da bulunduğu için dolayı Usama Bin Ladin karşılığında Amerika ve Afganistan devletleri arasında bir anlaşma yapıldı ve yapılan anlaşmaya göre, Afganistan

devletinin Usama Bin Ladin'in tutuklanması yardımcı bulması istenmiştir ve ABD devleti bunu karşılığında Afganistan iktidarının ele geçirmiş olan Terör örgütü Taliban'a karşı savaşıacağını ve Afganistan toprağını Taliban terör örgütü elinde kurtaracağına dair, anlaşmanın hazırlayıp Afganistan devletine sunmuştur.

Anlaşma iki taraftan onaylanıp 2001 itibarı ile uygulama geçmiş ve Taliban unsuruna karşı saldırı başlamıştır. Nitekim 8 aylık bir mücadeleden sonra Taliban dönemi sona ermiş ve Afganistan'ın yeniden inşa dönemi başlamıştır. Demokrasinin asıl alan bu dönem ise, kadınlar için yeni bir dönem ve yeni bir başlangıç olarak sunulmuştur. Tam hazırlıklar alınırken, Lora Boş Amerika'nın birinci bayanı olarak Radyo dan Amerika halkını muhatap alarak; Amerika'nın Afganistan'da Taliban'a karşı saldırısının bir nedeni de Afganistan kadınlarının Taliban rejiminin acımasız ve aşırı şiddetli davranışlarından kurtarmaktır diye beyan etmiştir.¹

2.1.7. Yeni Cumhuriyet (2004...) Döneminde Kadının Konumu

Taliban rejiminin sona ermesiyle kurulan yeni Afganistan demokrasi devlet yapısı, Afgan kadınlarının yasal anlamıyla eşit haklara sahip olduğu ve modernleşme girişimlerinde zirve noktasına çıktığı dönemdir. Demokrasi, Taliban'a özgü kadın hayatının tek bir alanda ibaret kılan ve erkekler toplum egemenliğini temsil eden yapısını yıkıp yerine, kadın erkeğin aynı hakka sahip olan eşit vatandaşlar olarak tanımlayan bir yapıyı kurdu. 2001 yılında yapılan Bonn Anlaşması, kadınların tam yasal haklarını, insan haklarını ve

¹ Taliban sözcüğü Arapça "talebe") kökünden türemektedir. Talebe Arapçada bir şeyi aramak, rica etmek, istemek anlamlarına gelirken (Şahin, 2016) "Taliban" Farsça 'da "din öğrencisi" bilgi veren kişi olan mollanın karşısında, bilgi arayan, ders okuyan bir İslâm talebesi anlamına gelmektedir. Öğrenciler manasına gelen "Taliban" Arapça Talip kelimesine Parsça dan alınmış çoğul eki (Talib+a+n=Taliban) eklenmesi ile meydana gelmektedir. Taliban hareketini insan kaynaklarını büyük oranda medrese öğrencileri oluşturduğu için söz konusu hareket ortaya çıktığı andan itibaren medya tarafından "Taliban, Taliban İslami hareketi, Taliban grubu veya sadece hareket (Tahrık) olarak adlandırılmıştır". Taliban İslami Hareketi (Tahrık İslami Taliban) şeklindeki adlandırma, Taliban tarafından da benimsenmiştir (Ahmadi, 2017). Onların kendilerine "Talip" ismini seçmelerinden amaç kendilerini mücahitlerin parti siyasetiyle arasına bir mesafe koymuş ve iktidarı ele geçirmeye çalışan bir parti olmaktan ziyade, bütün toplumu arındırıp temizlemeyi hedefleyen bir hareket olduğunu göstermek" içindir (Aydın, 2010).

siyasete katılma haklarını, Afgan parlamentosunda yer Alma ve sosyal aktivitelerde yer alma hakkının önemini belirtti. Taliban rejiminin çökmesinden sonra, Afgan hükümeti ve Uluslararası toplum, ülkedeki kadınların Hayatını değiştirmek için yoğun çaba sarf etti. Yeni hükümet, Afgan kadınlarını kadınlara yönelik hususlara uygulama tedbirleriyle güçlendirmeye çalıştı.

2004 yılında imzalanıp 2005 yılında yürüye gere anayasa sayesinde kadınlar yasal olarak eğitim, sağlık, sosyo-siyasette eşit haklara sahip olan vatandaşlar olarak tanımlandı ve dolayısıyla bu dönem, Afgan kadınları tarafından da büyük bir başarı ve yeni bir dönemi olarak algılanması sağlanmıştır. Eğitim, iş ve sağlık hizmetlerine erişim konusundaki kısıtlamaların kalkmasıyla, kadın haklarına yönelik önemli gelişmeler yaşandı. Milyonlarca kız çocuğu okullara ve eğitim kurumlarına kaydoldu, kadınlar da ilk kez kamusal alanda görünmeye başladı. Siyasal alanda birçok kadın görevler üstlendi, makamlar için yarıştı ve Hamid Karzai yani Afganistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak kadınların siyasete ve sosyal alanlarda katılmaları için destek programlar yanında medyada yaptığı konuşmalarıyla zihniyet vermeye çalışmıştır. Karzai sayesinde Afganistan 2002 yıl itibarıyla, kültürel geleneksel engellerin olmasına rağmen kadın hayatında pek çok gelişmeler yaşandı.

Bugün, kadın haklarını savunan ve kadınların sosyo-siyasal alanda güçlenmesi amaçlayan 800'den fazla kadın örgüt/komisyonu ve bunların birbirine bağlaması ve birleştirmesi için en az 2 ağı mevcut olduğu tahmin edilmektedir. Komiteyi Müşareket Siyasi (Kadınların siyasi katılım komitesi) ve Şabaka'yı Zanan Afgan (Afgan kadınlar ağı) dâhil, yurtdışında faaliyet gösteren kadınlar organizasyonların çoğu ülkeye geri dönerek kadın hakları için ülke içinde, okur-yazarlık, sağlık, geçim ve işsiz ev hanımlarına el sanatı vs. el becerisi eğitim hizmetleri vermektedir. Devlet, Afganistan Kadın İşleri Bakanlığı ve Bağımsız İnsan Hakları komisyonlarıyla tamamen kadın hakları üzerinde önemle durmaktadır. 2002 yıl itibarı ile Afganistanlı kadınların hayatına başlayan yeni sezonda, uluslararası topluluk desteği ile birtakım özgürlüklere ulaştı. Yeni Afganistan inşa sürecinde kadınlara verilen özgürlükler ve kadınları bu özgürlüklerden faydalanması için birçok kurumlar tarafından teşvik edilmiştir. Örneğin, 2002 yılında İnsan hakları izleme kurumunun; Barış ve huzur dolu bir Afganistanın inşa edilmesi, kadınlar dâhil tüm vatandaşların, insan haklarını korunma taahhüdünü ister. (Dideban Hukuk Beşer-İnsan Hakları İzleme

Raporu, 2002) mesajını yayımlamıştır. 2002 de kurulan geçici hükümet ve 2 yıl gibi bir planlama sürecine giren Afganistanlı kadınların hayatındaki gelişme ritmi çok yavaş ilerliyorsa da 2004’te yapılan cumhurbaşkanlık seçimi ve daimî devlet kurulması, ardından onaylanan anayasa vs. fermanlardan dolayı siyasi ve sosyal hayatında çok hızla başlamıştır. Anayasa Parlamento’nun %27 kadınlar kotası olarak belirlenmiştir. Yani toplam 249 koltuktan 68’i kadınlara bırakılmıştır (AFG Anayasası, 83. Maddesi: 2004).

2004 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlık seçiminde Mesuda Jalal adına bir bayan aday oldu. 2005 yılında ise, Habiba surkhabi adına bir bayan cumhurbaşkan onayı ile Bamiyan velayetinde Vali olarak görevlendirildi. Marya Başır 2006 yılında Herat şehrinde ilk Başsavcı olarak atanmış. 2008 yılında ise, Uzra Jafari Afganistan tarihinde ilk Belediye Başkanı olarak görevlendirilmiştir. Nitekim bugün (2019) Afganistan kadınları siyasete kazandığı konumuyla iç savaşlardan sonra Afganistan tarihinde en yüksek zirvesini izlemektedir. Eğitim konusunda ise tüm engellere rağmen çok önemli noktalara varmaktadır.

2.2. 2001-2019 Yıllar Arasında Afgan Kadınlarını Sosyo-Politik Alanda Konumu ve Durumu

2.2.1. Afganistan’ın Coğrafi Özelliği

Afganistan, “652 Bin Km² yüzölçümü ile Asya’nın kalbında yer alan ülke 34 vilayet ve 360 ilçeye sahiptir. Afganistan’ın, kuzeyde Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan, doğu ve güneyde Pakistan, kuzeydoğuda Çin ve batıda İran ile sınırı vardır.

Bu sınırların toplam uzunluğu 5800 km dir” (Yılmaz,2005: 23). Afganistan Orta Asya’nın kilit noktasında yer almasından dolayı pek çok ülkenin ilgi alanı olmuştur. Uzun zaman İran’a, Hindistan’a, Maverâünnehir’e ve Çin sınırlarına ulaşmak isteyen güçlü ordulara kolayca ulaşım olanağı sağlaması sebebiyle, “highway of conquest” yani “fetih otoyolu” olarak nitelendirilmiştir (Ahmadi, 2017: 50). Afganistan, Müslüman bir ülkedir. “Ülkenin İslamlaştırılması ise 11. yüzyılda Gazneliler döneminde tamamlanmıştır” (Karadere, 2015: 2). Afgan halkı 11. yüzyıldan günümüze dek İslamiyet etkisi altında yaşamaktadır. Ülke halkının %80’ini sünni, %19’unu şii Müslümanlar ve %1’lik kısmını da diğer dinî inanışlar teşkil etmektedir”. Afganistan farklı etnik gruplarını tek anayasa sayesinde tutan bir ülkedir ve “yaklaşık olarak 55 farklı etnik grubun bir arada yaşadığı ülkede nüfusun

%42'sini Peştun, %27'sini Tacik, %9'unu Hazara, %9'unu Özbek, %4'ünü Türkmen, %2'sini Baluç ve %4'ünü diğer etnik unsurları oluşturmaktadır” (Karadere, 2015: 3).

Afganistan, coğrafi konumu ve maden zenginliğinden dolayı uzun süre dış hâkimiyetlerin müdahale ve sömürgesi altında kalmıştır. 1919 yılında Kral Amanullah Han tarafından ilk bağımsızlığına kavuşmuştur. 1919-1973 yılına dek krallık yöntemi ile yönetilmiştir. 70'ler sonrası Davut Han tarafından Cumhuriyet sistemi ilan edilmiştir ve kendini ilk cumhur başkan olarak tanımlamıştır. 2004 yılında ilk cumhurbaşkanlık seçimi yapılmıştır Hamid Karzi halk seçimi ile iktidara geçmiştir. Ülke 2004 yılından günümüze dek cumhuriyet sistemi ile yönetilmektedir. Ülke 2015 yılı verilerine göre 32,5 milyon nüfusa sahiptir. Farsça ve Peştu ülkenin iki ana resmi dili dir.

Özbekçe ise anayasa tanımına göre ülkenin üçüncü büyük nüfusuna sahip olduğu için, üçüncü resmi dil olarak konuşulmaktadır. Afganistan para birimi Afgani ve ülke yönetim şekli ise yukarıda belirtildiği üzere İslam Cumhuriyeti'dir” (Kabil Ticaret Müşavirliği, 2017 Ülke Raporu).

Tablo 2:

Yaş Grubu Nüfus İçindeki Erkek Kadın Yüzdesi

Yaş Grubu	Nüfus İçindeki %'si	Erkek Sayısı	Kadın Sayısı
0-14 Yaş	%42	5.953.291	5.706.542
15-64 Yaş	%55,2	7.935.101	7.382.101
65 Yaş ve Üzeri	%2,8	410.278	368.462

Kaynak: Yılmaz, 2007.

2.2.2. Afganistan'da kadınların Sosyo-Siyasal Hakları

Kamusal haklar siyasal, eğitim, sağlık, çalışama ve barınma gibi hakların bütünüdür ki doğal haklar olarak her insanın hakkıdır. Afganistan Anayasası ve medeni kanun gibi yasalar bu haklardan söz ederken erkek-kadın ayrımı yapmaksızın bütün vatandaşlara geçerli olduğunu ve devletin bunun sağlanmasında sorumlu olduğunu belirtilmektedir.

Örneğin kadınların siyasi haklarını aşağıdaki anayasa maddelere beyan edilecek şekilde sağlamıştır. Anayasa 33. Maddesine göre; tüm vatandaşlar seçme ve seçilme hakkına sahiptir. 35. maddeye göre, tüm Afganistan vatandaşları maddi ve manevi amaçları için (toplumlar) ve siyasi Hizfler İslam dini ve anayasa sınırladığı çerçevede teşkil edebilir. 43. ve 44. maddelerinde eğitim tüm Afganistan vatandaşlarının hakkı olarak belirlenmiş ve kadın-erkek arasındaki eğitim dengesizliğinin kurmak için devlet kadınlara özel eğitim programları ele almıştır. Anayasanın 48. maddesine; çalışma, tüm Afganistan vatandaşlarının yasal hakkıdır.

55. maddede ise; tüm Afganistan vatandaşları, vatanın savunmak ve korumakla yükümlüdür. Askerlik yükümlülükleri yasa tarafından düzenlenecektir. 56. madde de toplumun asayiş için, anayasa vs. yasalardan itaat edilmesi tüm vatandaşların milli sorumluluklarındandır. 62. Maddeye göre; Afganistan’da ve anne-baba Afgan doğulan ve Afganistan kimliğini taşıyan (Müslüman olması şarttır) 40 yaşına olan ve sabıkası olmayan herkes cumhurbaşkanlık için aday olabilir. Ana yasının 72. Maddesine göre kadınlar da Bakan olabilir. Ve 83. Maddede; milletvekili ve il vekilliği için kendini aday gösterebilir. Zikir edilen tüm maddeler kadın-erkek ayırımı yapmaksızın siyasi alanın kadın erkeğe açık olan bir alan olarak belirtilmiştir. Yani anayasaya göre, siyasi alan kadınlar için da normal çalışan bir personelden, cumhur başkan adaylığına dek açıktır.

Kadınların çalışma alanlarda, İş ve İşçiler yasasının az evvel bahsettiğimiz üzeri pek çok maddelerinde açıkça kadın çalışanların haklarının savunmuş ve çalışan annelere kolaylık sağlamıştır. Zikredilen haklar detaylı bir şekilde; İşçiler yasasının 9. 54. ve 120-126 maddelerinde açıklanmıştır.

2.2.2.1. Eğitim Hakkı

Eğitim insanların en doğal hakkı olmakla, her bireyin erkek-kadın olmaksızın ülkesinin gelişim ve dönüşümlerinde katkıda bulunma ve bilinçli olarak hayatının yaşayabilmesi için en önemli ve temel haklarından biridir. Dolayısıyla Afganistan yasaları ve özellikle anayasası Afganistanın tüm vatandaşları için bu hakkı tanımakta ve erkek-kadın olmaksızın tüm vatandaşlara lisans düzeyine kadar devlet tarafından ücretsiz olarak kamu kurumlarda sunulmaktadır. Ve anayasanın 44. Maddesine göre, kadınların eğitimini geliştirmesi ve erkek kadın arasındaki eğitim dengesinin korunması ve ihamlardan dolayı

topluma sunulan kadın-erkek eğitim düzeyindeki farklılıkları kaldırılması için ve Kadınları eğitim yönünde destekleyici ve geliştirici programların yürütülmesi ise devletin sorumlusu altındadır. Maddeye göre anaysa, kadın erkek eğitimindeki dengesizliği kaldırılması için kadınların eğitimi konusunda önemle durmaktadır. Kadın-erkek eğitimindeki dengesizliğin nenedine bakacak olursak; hemen 2001 öncesine dek, Taliban'ın kadınlara eğitim verilmesine karşı olduğu bilinen bir gerçektir.

Mücahitler döneminde yasaklanan kadın eğitimi, Taliban dönemde de daha kötü bir hal almış ve kadınlar tümüyle eğitim alanından yasaklanmıştır. 2001 itibarı ile başlayan Afganistan yeni demokrasi dönemi ve 2004'te tasarlanıp, 2005 yılında yürürlüğe giren Afganistan yeni Anayasası kadın eğitimi üzerinde yukarıda detayı geçtiği üzere önemle durmuştur. Başta Kabil olmak üzeri çoğu şehirlerde kız ve erkeklere dahi okullar açıldı ve yüzlerce kız ve kadın eğitim hayatına başladı.

Kadının kamusal hayatı ve eğitimi konusunda Afganistan yasaları ve devletinin destekleyici programlarına ek, ABD vs. birinci dünya ülkeleri önemle durmuş ve desteğe bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri de Taliban döneminde kaybolan eğitim yıllarından kaynaklanan açığı kapatmak üzere Afganistan İlköğretim Programının kurulmasına destek olmuştur. Programın doruk noktasında, %58'i bayan olmak üzere, günde 170.000 öğrenci eğitim programına katılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri 48 milyondan fazla ders kitabının basılmasına ve 42 milyondan fazla ders kitabının dağıtılmasına destek olmuştur. Ama hala bazı il ve köylerde kızlar eğitime yönelik Yoksulluk, erken evlilikler, güvensizlik, eğitimli öğretmen eksikliği, kız okullarının olmaması gibi bazı engellerle karşı karşıyadırlar. Ve halen çoğu Afganistanlı kadınlarının en büyük sorunları eğitimsizliktir.

2.2.2.2. Sağlık Hakkı

Yeni anayasanın 52. Maddesine göre; halkın tüm sağlık ihtiyaçların giderilmesi, hastane ve sağlık ocaklarında kolay erişilmesi ve millette bedava sağlık hizmetleri sunması devletin görevidir. Dolayısıyla Afganistan devleti sağlık konusunda tüm vatandaşlar için gerekli tedbirleri almış ve ülkenin ekonomik bütçesine göre halka sağlık hizmetleri sağlamıştır. Anayasanın 54. madesinde göre; aile, toplumun temel direğidir ve devlet tarafından korunur. Devlet, ailenin fiziksel ve ruhsal sağlığına, özellikle çocuk ve anne,

çocuk yetiştirme, hem de İslam kutsal dininin ilkelerine aykırı olan geleneklerin ortadan kaldırılması için gerekli önlemleri alınacaktır şeklinde halkın ve özellikle kadın sağlığını desteklemektedir.

Kadının sağlık sorunları, 40 yıl süren savaş ve 90'lardan 2001'e kadar devam eden iç kargaşalar ve dolayısıyla, ülkenin tüm temel sektörleri özellikle sağlık sektörlerinin zarar görmesi ve ilaveten kadınların temel eğitim ilkelerinden de faydalanamaması, Afganistan'ın çokmuş ekonomisi ile az zamanda altından kalkabileceği ihtimali güçtür.

Yanısıra, ülkenin birçok yerinde sağlık hizmetlerinin altyapısı bile bulunmaması büyük sorundur. Eğitimsizlik ve Annelerin sağlık konusundaki bilgisizliği, anne-bebek hayatının tehdit eden bir diğer sorundur. Nitekim Halk Sağlığı Bakan yardımcısının 2015'te yaptığı bir açıklamaya göre, Afganistan da hala her 2 saatte bir anne sağlık sorunlarının dikkatte almadığı ve annelerin doğumlar arasında gerekli aralığı vermediğinden dolayı hayatının kaybetmektedir. Bakan yardımcısı Naciye Tariq'in açıklamasına göre, doğan her 1000 Afgan bebekten 165'i ilk yılda hayatını kaybetmekte ve Her 5 çocuktan 1'i ve her 1000 çocuktan 327'si çeşitli nedenlerle 5 yaşına ulaşmadan ölür ve bunların birçoğu tetanos, malarya gibi önlenabilir hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirmektedir.

2.2.2.3. Çalışma Hakkı

2005 yılında yürürlüğe giren Afganistan'ın yeni anayasasının 21. maddesine göre, çalışan kadınlara karşı hukuki engelleri bulunmamaktadır, Erkeklere veya kadınlara yönelik her türlü ayrımcılık yasaktır (Afganistan Anayasası, 21. Maddesi). Anayasanın 48. Maddesinde ise; çalışmak, cinsiyet ayrımı yapmaksızın, herkesin (bütün vatandaşların) hakkıdır ve yasal çerçevede meslek seçmesi serbesttir şeklinde tanımlanmıştır (Afganistan Anayasası, 48. Maddesi). Maddeye göre; çalışma saati, maaşlı tatil, iş ve işçi hakları vs. ilgili işler ise, kanun tarafından düzenlenir. Şubat, 2007'de tasarlanıp uygulamaya giren Afganistan İş/İşçiler yasasında ise, kadınlara ilişkin önemli maddeleri içermektedir. Kanunun/yasanın ikinci maddesi, işçilerin savunması ve eşit çalışma hakkının hazırlanması gibi amaçları, diğer hedeflerin yanında asıl gayelerinden saymıştır. Kanunun 8.madde 1.fikresine göre, Afganistan'da bütün personel/işçiler eşit çalışma ve eşit ücret alma hakkına sahiptir (AFG İş ve İşçiler Yasası, 8. Maddesi). Böylelikle

Afganistan iş/işçilik Kanunu eşit çalışma hakkı yanında eşit ücret veya daha doğrusu adil ücret hakkı üzerinde önemle durmaktadır. İş ve İşçiler yasası 9. maddesinin 1. Firesine göre; istihdam ve iş konularında (cinsel ayrımcılıklara dâhil) her tür ayrımcılıkları yasaklanmıştır.

9.madenin 2. fikresinde ise; kadınlara ilişkin özellikle hamilelik ve doğum sırasında özel ayrıcalıklar tanımıştır (Afg İşçiler yasası, madde 9, fikre 1 ve 2) Kanunun 31. Madde 3. fikresinde, hamile kadınların haftalık çalışma süresinin 35 saatte olarak belirlemektedir, hâlbuki diğer elemanlar haftada 40-48 saat çalışmalıdır (Afg işçiler yasası, madde 31, fikre 3). Buna ilaveten, devlet anne elemanlar/işçilerin desteklemek amacına doğum yapan işçi/çalışan annelere 90 günlük ücretli tatil hakkı tanımıştır. Yasanın 54. maddesinin 1. Fikre sine belirttiği gibi üçte biri doğum öncesi ve üçte ikisi doğum sonrasında uygulanabilir. Olağandışı ve dualite (ikiz) gibi doğumlarda bu süre on beş gün daha da uzatılabilir. 54. madenin 2.fikresine göre eğer çalışan anne doğum tatil süresi bittikten sonra 5 günde için ilgili idareye müracaat etmesi gerekmektedir. Aksı halde işten çıkarılacaktır (Afg İşçiler yasası, madde 54, fikre 2). Yasanın 38.madesinde, işçilerin fazla maş alabilme imkânı sağlaması için gece mesaisinin ilave etmiştir. 38. madenin 1. Fikre sine göre işçini rızası ile resmi çalışma saatti dışında, gece tarafından 4 saat fazla çalışabilir.

Ancak madenin 3.fikresinde gece çalışması, maden kazma işlerine ve sağlığa zarar verecek işlerde hamile kadınların çalışması yasaklanmıştır (Afg İşçiler yasası; madde 38, Fikre 3). İş ve İşçiler yasasının 59.made 4.fikresine göre; ücret ayrımcılığı ve ücret dağıtımında ayrımcılık yasaktır. Yani, aynı pozisyonda çalışan kadın/erkek aynı ücreti hak ederler ve ücret ödenirken kadın erkek olmazsın tüm çalışanlara aynı anda ödelir (Afg İşçiler yasası; madde 59, fikre 4).

Adı geçen yasanın 31. Madde 3.fikresinde, hamile kadınların haftalık çalışma süresinin 35 saatte olarak belirlemektedir şeklinde belirlenecektir. 122. maddenin hükmüne göre idare, hamile kadınlar ve iki yıldan az çocuklu annelerin rızası olmadan fazla mesaiye zorlayamaz ve resmi yolculuğa/seyahate gönderemez. 123.madeye göre; Çalışan hamile kadınlar, hastane veya ilgili doktor tarafından onaylanmış belge ile idaredaki konumu ve ücretinin koruyarak hafif işleri çalışabilirler.

124.maddesini 1.fikresine göre; Bebekli annelere yemek (öğle yemeği) molası dışında her üç saat sonrasında bebeğini emzirebilmesi için en az 30 dakika verilmektedir. Bu süreler ise resmi saatler içerisindedir. Yasanın 125. Maddesinde de hamile kadınların veya sütte bebekleri olan annelerin durumundan dolayı istihdamlarını reddedilmesi yasaklanmıştır. 126. Madde ise, ilgili idareye çalışan annelere bebeklerine bakabilmesine kolaylık sağlanması için çocuklara bakımı evi ve anaokulların oluşturulmasına dair emir etmektedir. Bunun yanında Afganistan iş/işçilik Kanunu kadın ve erkek çalışanlar için bir dizi hak ve sorumlukları tanımıştır ki ayrıntılı olarak yasada belirlenmiştir (Afg İşçiler Yasası; 122, 123, 124 fıkre 1. 125, 126 Maddeleri).

2.2.2.4. Evlenme Hakkı

Yasal anlamda evlenme hakkı Afganistan anayasasında zımni ve Afganistanın medeni yasasında ayrıntılı bir şekilde beyan edilmiştir. Afganistan'ın Medeni kanunun 60.madesine göre; evlilik yasal bir sözleşme dir, aile olmak amacı ile kurulan kadın-erkek arasındaki duygusal ilişkiyi meşrulaştırır ve iki tarafa bir takım hak ve yükümlülükler sağlar (Afg Medeni Yasası; 60. Maddesi). Ama pratiğe baktığımızda, evlilikler genelde görücü usulü ile üç ana şekilde; 1. Anne- babanın istemesiyle: Afganistanın gelenek-göreneklerine göre iyi kız/erkeğe anne babası eş seçer şeklinde geleneksel uluslar dayalı evlilikler yapılmaktadır. 2. Kız ve erkek birbirleriyle tanışıp evlenirler, bu durum çok nadir ve az rastlanan bir durumdur. Genel olarak daha çok Kabil ve Mezar i şerif gibi şehirlerinde kız-erkeğin üniversite, iş yeri vs. yerlerde tanışma fırsatı olmakla az rakamda kızlar gönüllerine göre yuva kurmaktadır. Ve 3. Anne-baba tarafından erkek ve kız zorla evlendirilmekle, gerçekleşmektedir. Mendeni yasanın 61. Maddesinde göre, evlilik resmi nikâh dairesinde kıyılacaktır, nikâh name üçkâğıtta geçerek aslisi nikâh dairesinde ve iki tane kopyası da gelin damatta verilecektir. Ancak; gene yasa pratikle uymamaktadır.

Afganistan'ın çoğu şehir ve köylerinde kadınlar, resmi evlilik yapmadan evlenmektedir. Resmi evliliğin olmaması Afganistan toplumunda ataerkil ilişkilerin güçlenmesine hizmet etmektedir. Kadınlar herhangi bir resmi (nikâh) sözleşme olmadan aile kurumun bir parçası olurlar. Resmi nikâhın olmaması kadınları yasal olarak sahip oldukları birçok hakkın dışında bırakır. Resmi nikâhın olmaması erkeklere ise istedikleri zaman ikinci kez evlenme şansı tanır. Bazen bu erkeklerin evi terk etmeleriyle de sonuçlanmaktadır.

Bu durumda kadının nafaka hakkı olmasına rağmen, evli olmadığı için nafaka da alamaz. Afganistan yeni anayasasının (2005 yılında yürüye giren Anayasa) 54.madesinde göre; aile, toplumun temel direğidir ve devlet tarafından korunur. Devlet, ailenin fiziksel ve ruhsal sağığına, özellikle çocuk ve anne, çocuk yetiştirme, hem de İslam kutsal dininin ilkelerine aykırı olan geleneklerin ortadan kaldırılması için gerekli önlemleri alacaktır. Şeklinde sunulmaktadır.

Afganistan halkının %80'i köy ve kırsal bölgelerde yaşamakta olmasından dolayı geçmişten gelen gelenekler, töreler ve uflardır, yasa ve din adına ama din den bir adım öndedir. Gerçi Afganistan farklı etnik yapısı ve kültür anlayışına sahiptir, ama Afganistan kadınları genel olarak hemen hemen aynı kaderin ortağıdır. Dolayısıyla Tacik, Peştun, Özbek, Hazara vs. etniklerin her hangisine bağılı olsa olsun Afganistanın tüm köy bölgeleri hatta kent kesimlerde de akraba evliliğı vardır. Yani ailelerin geleneksel anlayışlarına göre iyi kız ve iyi erkek kendi akrabasından gitmez, kan bağılı akrabası ile evlenir şeklinde kız-erkeğın rızası önemsenmeden, kızlar en çok kendi kuzenleri ile aileler tarafından zorla evlendirilmektedir. Kuzeni olmayan kızlar ise aile tarafından uygun görülen herhangi bir anne veya baba taraftan akrabası olan biri ile evlendirilmektedir. Bu ise devletin gerekeni yapmadığını göstermektedir.

Afganistan medeni kanunda, evlilik için asgari sınırın erkekler için 18, kızlar için 16 yaş tayin etmektedir. Kanunda evlenme yaşı erkekler için 18, kızlar için 16 olmasına rağmen son zamanlardaki çeşitli araştırmalara göre “Afganistan’da kızların yaklaşık %60’i 16 yaşa gelmeden evlendirilmektedir” (Khawjamir, 2017). UNICEF’in 1300 aile arasında yaptığı diğeri bir araştırmaya göre, evliliklerin yüzde 60 ile 80’i zorladır. AIHRC’nin (Afganistan İnsan Hakları Bağımsız Komisyonu) raporlarına göre ise, zorla evlendirilen kadınların yarısının yaşı 16’nın altındadır. “Çoğu bölgelerde kadınlar miras haklarından da yoksun bırakılır. Hatta çeyiz, nikâhsız evlilik, erkeğın birden fazla evliliğı, kadının terk edilmesi, ekonomik bağımlılık gibi birçok toplumsal ilişkiye nüfus etmiş ataerkil ideoloji karşısında Afganlı kadınların çoğu geleneklerin ve ataerkilliğın dayattığı bu hayat tarzına boyun eğmektedir” (Ahmadi, 2017: 87).

2.2.2.5. Mülkiyet Hakkı

Afganistan medeni yasası 1900 maddesine Mülkiyet hakkının, taşınır (menkul) ya da taşınmaz (gayrimenkul) eşya üzerinde hak sahibine kullanma, yararlanma ve tasarruf yetkisi veren, hukuk düzeninin sınırları içinde kullanılabilen mutlak bir hak olarak tanımlamaktadır. Afganistan Anayasası ve diğer yasalar bütün erkek ve kadın vatandaşlar için bu hakkı resmen tanımıştır. Medeni yasanın 1903. maddesi ve anayasaya 40.madesinde; mülkiyet saldırılara karşı güvenlidir.

Hiç kimse, mülk sahibi olmaktan ve edinmekten yasaklanamaz meğer kanun sınırlarına dek, hiç kimsenin mülkiyeti elinden alınmaz meğer kanun kararı ve mahkeme hükmü ile kimsenin mülki kamulaştırılmaz, meğer kamu için adil bir ödeme karşılığında (Afg; Anayasasının 40. Medeni Yasanın 1900 ve 1903. Maddeleri).

Afganistan yasaları kadın-erkek yapmaksızın herkese mal ve mülk sahibi olabilmek hakkını tanımlamış ve halk mülkiyetinin her türlü saldırıdan korumasına dair devletin sorumlu tutmuştur. Ama uygulamada, ailede erkek varken mülkiyet kaydı kadınlar üzerinde geçirilmesi tanımlanmamaktadır. Ataerkil bir toplum olduğundan dolayı da ailenin tüm mülkiyet varlığı babalar veya kocalar özet olarak, erkekler üzerinde kaydedilmektedir.

2.2.3. Afganistan’da Kadınların Siyasete Katılım Hakkı ve Oranı

Erkek egemen toplumun yarattığı ekonomik/toplumsal eşitsizlikler ve cinsiyet rejiminin biçimlediği erkek egemen siyasi kültür ve üretilen geleneksel siyaset kavramına rağmen, Afganistan siyasetinde kadınların katılım oranı son 18 sene içinde (2001-2019), özellikle 30 sene savaş geçmişi ile pek çok ülkeden daha iyi ve yüksek oranda olduğunu göz erdi edemeyiz.

Örneğin; Afganistan kadınları %27,23 parlamentodaki temsil oranı ile Meksika %25, Pakistan %20,4, Bulgaristan %22,1. Yunanistan %13, Türkiye %17,1 ve Etiyopya’nın %21,4 (Memişoğlu, 2008) oranıyla çok önde geçmiş durumdadır. Öyle ki, geldiğimiz nokta 2019 itibariyle Afganistan siyasetinde ortalama kadın katılım oranı %27,23’e ulaşmıştır. Bu ise, Afgan kadınlarını 2001 sonrasına gelişen statüsüne çok çabuk uyum

sağladıklarını ve diğer geçmiş siyasi rejimlere göre devletinde kadınların kamusal alana desteklediğini göstermektedir. Bu gelişmeler altında aralık

2001'de imzalanan Bonn Anlaşması ve 2004 yılında tasarlanıp, 2005 yılında yürüye giren Afganistan yeni anayasası yatmaktadır.

Anayasa öncelikle kadınlar ve erkekleri eşit hak ve sorumluluklara sahip olan vatandaşlar olarak tanımlamıştır. Bundan dolayı Afganistan Anayasasının ikinci bölümünde, “Vatandaşların Temel Hak ve Sorumluluklar” başlığı altında, bir dizi hak ve sorumluluklardan söz eder ki cinsiyete bakılmaksızın bütün kadın-erkek vatandaşlar için geçerlidir. Çalışma, eğitim alma vs. haklar yanında kadınların siyasette katılma hakkına eşit oranda sağlanmıştır.

Nitekim Anayasanın 33. maddesine göre tüm vatandaşlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Yani kadınlarda, erkeklerle yanyana Afganistan siyasetinde ve siyasi kararlarına katılabilir. Seçimlerde oy kullanabilir ve aday olabilir. Ve anayasanın 35. Maddesine göre ise, tüm Afganistan vatandaşları maddi ve manevi amaçları için (toplumlar) ve siyasi partiler İslam dini ilkeleri ve anayasa sınırları çerçevesinde kurabilir. Nitekim 2005 yılında yürüye giren yeni anayasaya 83. Maddesine göre, Afganistan'ın tüm vatandaşları eşit haklara sahip olup, kadınlar siyasete katılma, hükümet kabinesinde yer alabilme, Afganistan parlamentosuna da katılabile, oy kullanma veya kendileri aday olma haklarına sahiptirler.

2.2.4. Afganistan Sosyo-Siyasal Sektörlerinde Kadın Varlığı

Kadınlar kamusal alana çalışma hakkını yasal olarak elde edince yavaş seyri ile tüm sektörlerde barınma başladılar. Kadın İşleri Bakanlığı 2002-2012 yıllar arası, ülke genelinde uygulanan politikalarda kadının rolü ve 12 yılda eğitim dâhil kamusal alana katılım yüzdesini şu şekilde rapor edilmiştir. “Sivil Hizmetleri Sektöründe kadın çalışanların varlığı %25'i Liderlik düzeyinde 9%, Güvenlik sektöründe %5'i Sağlık sektöründe %24 Adalet ve Adli sektöründe %10'i Eğitim öğrencilerinin %40'i, ilkökul öğrencileri %26 Ortaokulda %34'u ve Lise öğrencilerinin %30'ünü oluşturmakla, kızlar üniversite öğrencilerinin %19' unu oluşturmaktaydı, okul öğretmenlerinin 33%u ve üniversite hocasını %15'inin kadın eğitmenleri üstlenmekteydi. Buna ek, Kadın İşleri Bakanlığı, Özel sektörlerde çalışanların %25'ini de kadın” dir (Kadın İşleri Bakanlığı, 12

yıllık raporu). Ancak, 2012 yılından 2019 yılına dek verilen yüzdeye çok önemli farklar gelmiştir.

Bazı sektörlerde kadın oranı çok yükselirken, bazısının da oldukça düşmüştür. 2019 yılında Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Şahhussain Murtaza'nın yerel organların kaynak vererek yayımladığı verilere göre kadınların Sosyo-Siyasal alanlarda farklı konum ve mevkilerde bulunmaları 2017 yılından %5,23' artışla, 2019 yılında kadınların kamusal alanda toplam varlığı %22'den %27,23'e dek ulaşmıştır".

Kadınların kamusal alanda katılımların geçmişe kıyasla, iki yılda %5,23 artışı kadınlar için büyük önem arz etmektedir. Ama toplam nüfusun %49'i kadınlardan oluştuğu bir toplumun Sosyo-Siyasal alanında sadece %27,23 katılımı ile kadınlar çok vahim bir şekilde azınlıkta kalmaktadırlar. Bu yani erkekler %69,27 katılımı ile halen yüksek oranda topluma erkekler egemendir. 2019 yıl itibarı ile kadınlar %27,23 oranı ile hangi sektörlerde ne kadar dir? en azı dan en fazla bulunduğu sosyo-siyasal sektörler hangileridir? Konusunda alt başlık ve içerik olarak aşağıda inceleyeceğiz.

2.2.5. Güvenlik ve Dış İlişkiler Sektörü

Afganistan güvenlik ve Dış İşleri Sektörü kendi içinde; Dış İşleri Bakanlığı, İç İşleri Bakanlığı, Sınır ve Aşiret İşleri Bakanlığı ve Afganistan Savunma Bakanlığı olarak toplam dört Bakanlık kapsamaktadır. Bakanlıkların çalışan personel sayısı, cinsiyet ayrımı ve kadın erkek konumu tablo 3'te belirtmek üzeri, Afganistan Güvenlik ve Dış İşleri Bakanlığında toplam kadın varlığı %5,8 dir.

Tablo 3:**Afganistan Güvenlik Sektöründe Kadın Varlığı**

Statiksel Veriler				
Kurum	Afganistan Mili Savunma Bakanlığı'nda Kadın		Afganistan İç İşleri Bakanlığı'nda Kadın	
Kadın Personel Sayısı	2395		374	
Yüzde	10%		1%	
Kadınların Savunma Bakanlığı'nda İş Pozisyonu Rütbesi	Lider	20 kişi	ANA personel çalışanı	854
	General	4 kişi		
	Albay	20 kişi	ANA General	3
	Yarbay	14 kişi	Subay	249
	Binbaşı	36 kişi		
	Yüzbaşı	56 kişi		
	Üsteğmen	67 kişi		
			Asker	117
	Teğmen	98 kişi	Savunma Bakanlığı'nda Kadın Doktor	30
	Asteğmen	967 kişi	Askeri Üniversitelerin de Kadın eğitimcileri	1
	Çavuş	926 kişi		

Kaynak: Kadın İşleri Bakanlığı 2015 yıllık raporu.

Tabloya görüldüğü gibi Afganistan güvenlik sektörü kadının en az barındıran veya kadınların en az tercih ettiği sektördür. Verilere göre Güvenlik sektöründe 2014 öncesi kadın varlığı %5 eken, 2014 sonrası %1'e inmektedir. Bu azalmanın en temel neden 2014 sonrası ABD'nin nizamı varlığını Afganistan'dan ayrılacağı ve ülke savunma etkisi

tamamen Afganistan güvenlik sektörlerinin üzerinde bırakılacağı duyan aileler kızları/eşlerini ihtimali olan tehlikeden korumak için ayırmalarından kaynaklanmaktadır.

2.2.6. Mili Eğitim, Öğretim ve Örneğim Sektörlerinde Kadın Varlığı

Genel olarak 30 yıl savaş mağduru olan Afganistan Halkı kadın erkek olmaksızın eğitim konusunda tüm toplumu olumsuz etkilediği maalesef, dönemimizin inkâr edilmez acı gerçeğidir. Ama Afganistan toplumu Ataerkil (erkek egemen) bir toplum olduğu ve tüm dönemlerin siyasetten din ve kültüre kadar kadın hayatının gelenek ve görenekler yönlendirilmeye çalışıldığı için toplumda en mağdur ikinci sınıf tabaksı olarak kadın sınıfı olmuştur. Özellikle 1991'den 2001'dek kadınların eğitim görmesi yasaklanmıştır.

Tablo 4:

2015 Yılında Yüksek Öğrenim ve Öğretim Sektöründe Kadın Varlığı

Bölüm	Devlet Okullarında kız öğrenci	Özel okullarında kız öğrenci	Devlet Üni. kızlar	Özel Üni. kızlar	Devlet okullu ve üni kadro öğretim üyeleri	Özel Okul ve Üni kadın öğretim üyeleri	Üni Liderlik düzeyinde kadın	Üni kadın personel ve Çalışan
Yüzde	41%	38%	20%	21%	31%	31%	2%	30%

Kaynak: Kadın İşleri Bakanlığı, 2015 Yıllık Mili İş Planı, 33.

Böylece Afganistan kadınları 2001 yılından, 2015 yılına dek üniversite hayatına geçen kızların sayısı oranla %20, devlet okullarında eğitim gören kızların sayısı %41 yükseliş göstermektedir. Ancak, nüfus dağılımına göre kızların eğitim alanına iştiraki hala oldukça düşük bir orandadır.

Tablo 5:
Sektörlere Göre Kadın Varlığı

Kurum	Afganistan Adalet Bakanlığı	Afganistan Başsavcılığı	Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu	Afganistan Kadın İşleri Bakanlığı
Toplam Kadın Personel Çalışanı	208	395	130	423 kadın
Lider Düzeyinde Kadın	2	31	36	61 kadın
Müdür Düzeyinde Kadın	68	31	83	249
Kadınların en yüksek Eğitim seviyeleri	31 Lisans, 1 Master	63 Lisans, 1 Master Baş Savcılıkta Toplam 1904 Savcının 118'i Kadındır.	60 Lisans, 4 Master	101 Lisans, 4 Master

Kaynak: Kadın İşleri Bakanlığı, 2015 Yıllık Rapor.

Kadın İşleri Bakanlığının 2016 yılında, kadınların kamusal alanda katılımına dair yayımladığı yıllık rapora göre; “Devlet sektörlerinde çalışanların 26%si, Özel sektörlerde çalışanlarının 47%si, Devlette Liderlik konumunda olanların 10%u, Ulus meclis %27’i, il Jirga’ sının %31’i, Organlar Yönetmen düzeyinde Rehberlik %11, Güvenlik sektörünün %1i, Sağlık sektörünü %31’i, Adli ve Adalet sektörünün %10nu, okul öğrencilerin %40’i ve okul öğretmenlerinde %33’nu, üniversite öğrencilerin %21’i ve üniversite hocalarının %14’u kadınlardan oluşmaktadır.

Ayrıca; Yönetişim, Kanun Hâkimiyeti ve İnsan Hakları sektörlerin %5,2, din, kültür, yönetim ve bilgi sektörlerini %5,0’i, altyapı, mühendislik ve teknik sektörlerini %9,0’i, adalet ve yargı sektörünü %14,9’ü, finans, ekonomik ve denetim sektörünü %9,7’si ve sosyal güvenlik sektörlerinin %44,4’ü, kadındır”. Yasal olarak kadınlara eşit çalışma hakkı verilmesine rağmen kadın varlığı tüm sektörlerde oldukça düşüktür. Bunu en temel nedeni kadınların eğitim düzeyini düşük olması ve geleneksel töre ve tutumlardan dolayı kadının yüksek eğitim alması yerine evlenip aile kurmasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal düşünce, dini sınırlamalar ve güvenlik sorunları ise diğer temel nedenlerdendir.

Tablo 6:

Sağlık Sektörlerinde kadın varlığı

Bölüm	Liderlik konumunda	Çalışan Personel Konumunda	Sağlık Hizmetlerinde	Doğum ve kontrolü Hamilelik önlem Hizmetleri	Canlı doğumlar oranı	Hastane ve Sağlık Ocaklarında Kadın Doğum oranı
Yüzde	11%	23%	28%	63%	90%	64%

Kaynak; Afganistan Kadın İşleri Bakanlığı, 2015 Afganistan Kadınları için yıllık Mili İş Planı, 31.

Sosyal güvenlik sektöründen sonra sağlık sektörü Afgan kadının en çok barındığı sektördür. Bunun en temel nedeni çalışma alanının kadın için müsait olmasıdır. Çünkü Tıp ve sağlık sektörleri Afganistan kültürüne göre kadınlar tarafında en çok tercih edilen ve ailelerin en çok desteklediği sektördür.

2.3. Afgan Kadınlarının Sosyo-Siyasal Sorunları

Afganistan gibi ataerkil bir toplumda kadının sosyal sorunlarının ilk ögesi, toplumsal ilişkileri düzenleyen mevcut kültürdür, dolayısıyla; kadının zayıf ve ikinci cins olarak tanımlayan geleneklere dayanan mevcut kültür, kadının toplumdaki gayri-insani konumunun en temel nedenidir. Afganistan’da çok sayıda millet mevcut ve onların her birine ait dil ve kültür vardır. Afganistan’da çoğunlukla Peştunlar, Tacikler, Türkler (Özbek, Türkmen vs.), Hazaralar ve başka milletler yaşamaktadır. Bu milletlerin kültürleri ve yaşam tarzları arasında birçok farklılık izah edilmektedir. Özel günlerde ve düğünlerde olan gelenekleri farklıdır. Bu farklılıklar sadece kültür ve özel günlere ile bitmez belki kadınlara bakış açıları ve kadınlar ile davranış ve onlara nasıl hak ve hukuk kail olduklarını bile kavramaktadır. Bazı milletlerin kültür anlayışlarına göre kadınların ev den çıkmasına müsaade etmiyorken diğeri ise; kadınları erkeklerden hiç ayırt etmeden kızları ve kadınlarını ülkeye hizmet etmeleri için ordu ve polise gitmelerine teşvik etmektedir. Kimileri kadınları evde tutarken başkaları kadınların devlet ve özel şirketlerde çalışmalarına hiç de engel olmamaktadır, bu davranış ve bakış açıları kadınların hayatını ve toplumdaki sosyal konumu etkilemektedir. Bir diğer neden de, geleneğe tabi tutulmuş din anlayışıdır. Bir diğer neden ekonomidir. Toplum, ekonomik olarak geri olduğu oranda erkeğin üretim araçları ve geçim kaynaklarına hâkimiyeti fazladır. Bugün Afganistan’da yoksulluk önemli bir sorundur. Buna paralel olarak erkek, üretim araçları ve gelir

kaynaklarının mutlak hâkimi olup kadın, evde erkeğin ekonomik faaliyet ve kararlarını bekler vaziyettedir. Kadının ekonomik faaliyetlere katılımı oldukça düşüktür. Örneğin Afganistan'da polislerin sadece %1'i kadındır.

Afganistan kadınlarının tarih boyunca yaşayan en mazlum ve aciz yaratık olarak varoluşunu göre biliyoruz. Ama! Yakın dönemi kastedince, Afgan kadınlarının sosyal sorunları ve sebebinden Afgan kadınlarının siyasi ve sosyal alanlardan sılınmaları, 1992 yıl itibarıyla, Mücahitler (Köktenciler) döneminde başlamış ve Taliban döneminde sorunlar daha fazla yükselmiştir. 2001'e kadar Afganistanın çoğu bölgelerinde hüküm sürdüren Taliban unsurunun kadına karşı katı ve gayri insanı kuralları; kadınlar toplumun en mağdurları olarak züllümün en yoğun dönemini yaşamıştır. 2001 sonrası Afganistan'da siyasi rejimler değişti ve Taliban'ın dönemi sona erdirilmesi ile Afganistan yeniden inşa dönemi başladı. Bu dönemde kadınlar pek çok hak ve hukuka erişmiştir. Kadın hakları da yasal olarak devlet ve BM tarafından desteklenmektedir. Ama! tüm desteklere rağmen, Afganistan kadınları hala çok sayıda sosyal hayatında problemler ve zorluklarla karşı karşıya gelmektedirler. Bunlar yanısıra; kültürel sınırlar, aile içi şiddet, ayrımcılık ve aile içi ikinci cins muamelesi, Bireysel ve toplumsal yaşamda özgürlük eksikliği, kadınların eş seçme hakkı olmaması, konuşma ve düşünce özgürlüğün eksikliği, uzak ve kırsal illerde yaşayan kadınların kamusal alanda çalışma izni verilmemesi, Kadın tacizleri ve güvenlik eksikliği, kadınların sosyo-siyasal çalışma sürecindeki siyasi tehditler, yoksulluk ve kadınların eğitimsizliği, anne ölümü ve sağlık problemleri, Aile içi şiddetin artması ve kadın intiharları, mahrem olmayan biri ile konuştuğu veya buluştuğu Bahanesiyle kadınlara yerel temsilciler ve yanısıra Taliban unsurları tarafından saha cezası uygulanması ve dolayısıyla suçlanan kadınların taşlanarak öldürülmesi veya ölüm ışığında terk edilmesi, Afganistan Kadınlarının hayatını tehdit eden sorunlar ve zorlukların sadece bir kısmıdır.

2.3.1. Afgan Kadınlara Yönelik Şiddet

Tüm dünyada kadına yönelik şiddet toplumsal bir sorun olarak kabul edilmekte ve her geçen gün önemi artmaktadır. Kadına yönelik şiddet özel bir sorun değildir. Kadına karşı eşitsiz bir güç kullanımıdır. Kadınlara yönelik şiddet farklı toplumlarda ve dönemlerde her zaman var olmuştur. Kadınların fiziksel şiddete uğradıklarına dair binlerce yıl

öncesinden veriler bulunmaktadır. Arkeolojik verilerden erkeklerin mumyalarında kırık kemiklerin ortalama %9,20 oranında bulunurken, aynı durum kadınlar arasında %30,50 oranlarında olduğunu göstermektedir. Bu kırık kemiklerin çoğu fiziksel şiddet sonrasında olduğu düşünülmektedir. Yeni yapılmış olan arkeolojik çalışmalarda, Papua Yeni Gine'deki bazı yerli kabileler dışında, dünyanın tüm toplumlarında kadınlara yönelik fiziksel şiddetin olduğu ortaya çıkmıştır. Şiddete maruz kalmak için çoğu bölgelerde ve farklı zaman diliminde sadece kadın olma sebebinin yeterli olduğu hakkında bulgular ortadadır. Kadınlarda en fazla 30 yaşında olanlar arasında muhakkak fiziksel şiddetin izleri bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir (Yetim-Şahin. 2005: s. 48-53).

Elde edilen son verilere göre şiddeti yaşayan hamile kadınların oranı artmakta ve yetişkin hamilelerin oranı ergen hamile kadınlardan daha az bulunmaktadır. Ergen hamile kadınlar, eşlerinden ayrı olan kadınlara oranla üç kat fazla ve evli olanlardan 25 kat fazla şiddete maruz kalmaktadırlar. Cinsiyet odaklı şiddetin toplum içerisinde ve özel yaşam alanlarında birçok farklı bağlamda gerçekleştiği bilinmektedir. Örneğin, kadın sünneti geleneksel değerler tarafından kutsallaştırılmakta ve toplumsal bir değere dönüştürülmektedir. Birçok ülke töre cinayeti ile sonuçlanabilecek başlık parası gibi uygulamaları yasaklamasına rağmen, suç işleyenler cezasız kalmaktadırlar. Birleşmiş Milletler' in yaptığı araştırmaya göre, cinsiyeti sebebiyle ve sağlık- gıda bakımından erkek çocuğunun öncelikli konuma getirilmesinden dolayı yaklaşık 60 milyon kız bebeğin hayatı son bulmaktadır. Dünya genelinde sünnete maruz kalmış bayan sayısı 130 milyon olmakla birlikte, her yıl 2 milyon kadın bu sayıya eklenmektedir. Hindistan'da her yıl eşleri tarafından veya başlık parası cinayetinden 5000 kadın öldürülmektedir. Nikaragua'da yapılan bir araştırmaya göre, evli bayanların %52'si partnerleri tarafından şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Avrupa'da ise dört kadından 1 tanesi erkek arkadaşından şiddet görmektedir. Filipinler'de ise 300.000 ile 500.000 arasında kadın, seks işçisi olarak çalışmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, 62 ticari kaynaklı siteden son 4 ay içerisinde indirilen verilerin yaklaşık yarısı çocuk pornosu görüntüleridir. İrlanda'da ise, kadınların %42'si, yaşamları boyunca en azından bir kez cinsel istismara maruz kaldığını ifade etmiştir (UNICEF, 2014).

Aile içinde kadına yönelik şiddet yeterince yaygın olmasına rağmen ilişkiler, toplum düzeninden sorumlu olan insanlar ve kurumlar tarafından yeterince önemsenmemektedir. Aksine aile mahremiyetini korumak adına, ailenin özeli olarak değerlendirilmekte ve dışarıdan yardım istemenin gerekli olmadığı savunulmaktadır. Aile içindeki şiddetin, aile dışına taşınmaması için yoğun bir çaba harcanmaktadır. Aile içerisinde ortaya çıkan şiddete çoğunlukla, çaresiz ve güçsüz olan kadınlar maruz kalmaktadır.

Erkek ve kadın arasındaki farklı statüye dayanan değerler, aradaki yaş farkı, cinsiyet ve iş üstünlüğüne dayanan tahakküm kurma gücünün erkeklere verilmesi erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddeti meşrulaştırmaktadır. Bu sebeple meşrulaşan şiddetin boyutu çözüm üretilmesine engel olup nesilden nesille miras olarak bırakılmaktadır. Özet olarak, sosyal ve bireysel alanda ortaya çıkan şiddet aktiviteleri birbirini besleyerek, ailelerde şiddetin devamını sağlamaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, aile içinde şiddet varsa toplumun genelinde de şiddet vardır. Burada toplum ve bireyin davranışlarının birbirini karşılıklı olarak etkilediğini belirtmek gerekir (Ahmadi, 2017: 85). Aile içindeki şiddetlere yönelik çalışmaların devam ettirilmesi son derece zordur. Çünkü ailede olan problemler ve yaşananların aile mahremiyeti olarak sayılması nedeniyle yabancılar ya da aile dışındaki insanlarla paylaşmak hoş karşılanmamaktadır. Bundan dolayı ailede yaşayana şiddetin boyutları hakkında bilgilere ulaşmak ve şiddet sürecinde müdahale etmek son derece zor ve hatta imkânsızdır.

Ataerkil toplumlarda kadınların şiddete maruz kalma oranını erkeklerden daha yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. Kadınlara yönelik şiddet oranının istatistiklere yansımamasına rağmen, kadınlara yönelik şiddet çoğu ülkede sıklıkla rastlanıldığı bilinmektedir. İstatistiklere göre ABD’de her iki evlilikten birisinde şiddet uygulandığı ortaya çıkmıştır. Aynı istatistikte her yedi saniyede bir, bir kadın bir erkek tarafından fiziksel şiddete uğradığını ortaya koymuştur (Ahmadi, 2017).

1993 yılında Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu’nun “Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisinde, şiddetin çok boyutlu olduğu vurgulanmaktadır”. Bu komisyona göre sadece cinsiyet temelli fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar

ve üzüntü doğuran veya doğurmaya yönelik, özel veya kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı ya da özgürlüklerin keyfi şekilde engellenmesinin yeterli olmadığı, gelenek, görenek, alışkanlık ve uygulamaların da bu kapsama alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı ve ailevi kararlara bile kadının ikinci plana atılması Afganistan gibi ataerkil zihniyetli toplumlarda en sık rastlanan durumdur. Dolayısıyla, bu toplumlarda her ne kadar kadın hakları, kadın konumu üzerinde yasal olarak durulsa da kültürel öğelerden dolayı ciddiye alınmamakta veya uygulanması kolay olmamaktadır. Bunların biride kadın-erkeğin eşit hak ve hukuka sahip olmasıdır. Toplum egemenliğini buluşamayan erkekler, erkekliğin kadın üzerinde egemen olmak olarak algılayış erkeğin kadın hayatı üzerinde musallat kılmakla pek çok ayrımcılık ve kadına karşı şiddet olgusunu ortaya koymaktadır. İşte ikincilleştirilmeden yana kadına karşı şiddet Afganistan kadınlarının en ciddi sorunlarından biridir. Afganistan'da çok normal sayılan kadınlara yönelik ihlallerin çoğu, kültürel ve geleneksel faktörlerdir ve kadınların tüm ihlallere ve ayrımcılıklara karşı kendilerini korumalarını engelleyen diğer bir ciddi konudur.

2.3.1.1. Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri

Afganistan'da kadına karşı şiddet en başta kırsal ve eğitimsiz ve Geleneklere bağlı aileler içinde (cinsel şiddet, sözlü şiddet, ekonomik şiddet, fiziksel şiddet, kız- erkek çocuğu ayrımcılığı ve başka türleri ile) başlamakta ve her geçen gün de artmaktadır. Nedenleri, iç faktör ve dış faktör şeklinde ikiye ayrılır, İç faktörler; küçük kızların evlendirilmesi, tarafların rızası olmadan görücü usulü ile evlilikler ve aile içi ayrımcılık, kız çocukları ile ikinci cins muamelesi, çok Eşlilik, akraba dışı evliklere gelin hanımla yabancı muamelesi ve kayınvalide-varsa eltiler tarafından dışlanmakla kadına karşı şiddetin kadın tarafından uygulanması, özel hayatta üçüncü kişinin müdahale etmesi. Çocuk evliliklerde zamanla büyüyen ve anne-baba desteğiyle eğitim gören erkek çocuğun eğitilmiş olmasından dolayı eğitilmiş biri ile evlenmesi veya evlenme arzusu olması ama geleneksel-görenek sel törelerden dolayı ilk eşinden ayrılamaması, evlilik ve ilişkilerdeki Güvensizlik ve dolayısıyla ortaya konulduğu sonuç ve zorluklar. Kadına karşı şiddetin iç faktörlerinden bazılarıdır. Ve dış faktörler ise; kadın-erkek haklarının eşitsizliği, devlet ve milletin kötüye giden ekonomisi ve dolayısıyla ortaya konulan ekonomik sıkıntılar, cehalet ve eğitim seviyesinin düşüklüğü, İşsizlik vs. dir. Yani; Afganistan'da kadınlar

hangi dili konuşturlarsa konuşsunlar, hangi ekonomik, toplumsal konuma sahip olurlarsa olsunlar, hangi etnik ve mezhebe dâhil olurlarsa olsunlar şiddete maruz kalmaktadırlar.

Afganistan toplumunda erkekler ailede her zaman daha fazla güç ve söz sahibi olmak isterler.

Kadınlar çoğunlukla zorla evlendirilir ve birden fazla evliliğin olduğu hanelerde erkek kadınlar üzerinde daha fazla güç kullanarak kadınları kontrol altına almak ister. Kadın ve erkek arasındaki yaş farkı, düşünce farklılıkları, farklı toplumsal tabakalarda yer alma, değişik kültürel alışkanlıklar ve eğitim seviyesi kadınların şiddete uğramasını etkileyen faktörler arasındadır. Ekonomik nedenler, yani erkeğin işsiz olması, evin geçiminde yaşanan sıkıntılar özellikle yoksul hanelerde kadınları şiddete daha açık hale getirmektedir. Uyuşturucu bağımlısı erkekler, ahlaki sapkınlıklar, erkeklerin kumar oynaması aile içi şiddeti etkilemektedir. Ataerkil yapı, yoksulluk ve ekonomik problemler kadına yönelik şiddeti daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Kadınların eğitimsiz olması, kişisel hak ve özgürlüklerinden haberdar olmaması, kadına karşı şiddet uygulayanların serbestçe dışarda dolaşmasına neden olmaktadır.

Ayrıca devlet de kadın haklarını öncelikli bir mesele olarak görmediği için şiddet uygulayanlara karşı verdiği ceza ve yaptırımlar da zayıf kalmaktadır. Afganistan'ın insan haklarına yönelik kanunları yetersizdir. İnsan hakları ve kadın haklarına yönelik sahip olduğu kanunlar da yeterli şekilde hayata geçirilmemektedir. Bunun bir nedeni bölgesel farklılıktır. Çünkü bazı uzak şehir ve köylerde mahkeme bile bulunmamaktadır. Adalet sisteminin zayıflığının yanı sıra Afganistan'da insan haklarının ihlal edilmesinin asıl nedeni ve başlangıcı toplumsal, kültürel, etnik, dini gelenek ve göreneklerden kaynaklanmaktadır (Ahmadi, 2017).

2.3.1.2. Kadına Yönelik Şiddetin Evreni ve Türleri

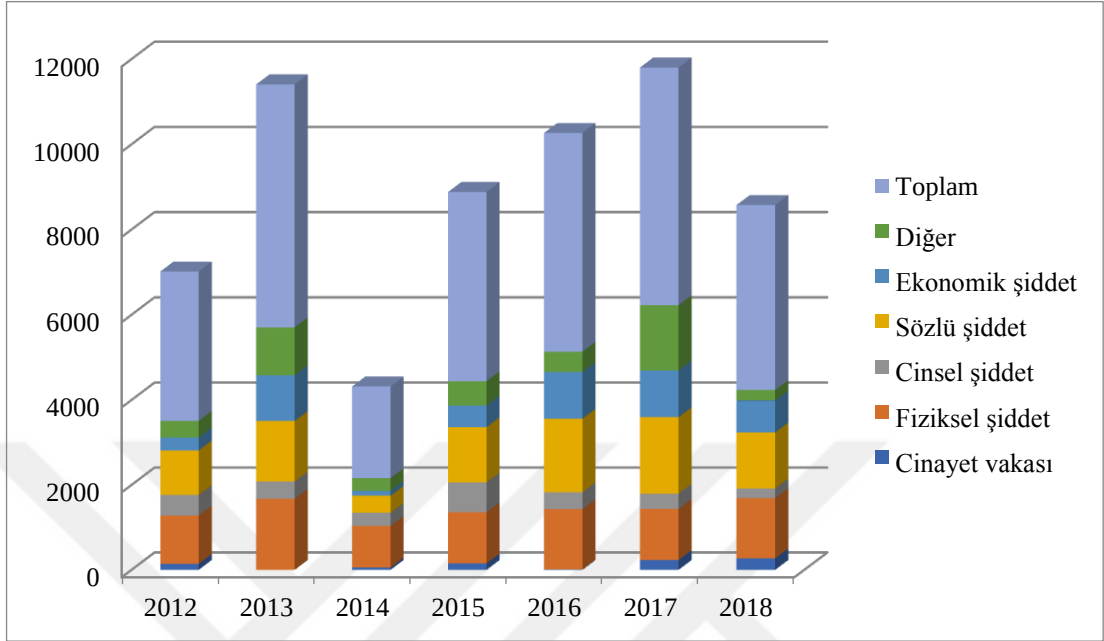
Afganistan'da kadına karşı şiddet oranı gün geçtikçe artmakta ve tüm BM, Afganistan Bağımsız İnsan Hakları komisyonu, Afganistan Kadın İşleri Bakanlığı vs. ulus içi ve ulus ötesi kurumların desteklerine rağmen şiddetin önlenmesi yerine daha da tehlikeli bir durum haline gelmektedir. Afganistan Kadın İşleri Bakanlığının web sitesindeki verilere göre, "Afganistanlı kadınlarının %87'i hayatı boyunca bir tür şiddete maruz kalmıştır, %62'si ise, farklı şiddetleri yaşamışken, %52'side fiziksel şiddet görmüştür. Afganistan'da kadına yönelik şiddetlerin yüzde %90'ından fazlası aile içinde

gerçekleşmektedir. Evrensel olarak aile içi şiddet (özel alan mahremi olarak normal kılınan şiddet) ön sırada geliyor ve şiddet uygulayıcıların en başında ise kadınlarına şiddet uygulayan kocalar geliyor. Afganistan Kadın İşleri Bakanlığının yayınladığı verilere göre “aile içi şiddetin %39 oranı kocalar tarafından uygulanmaktadır”. Bu şiddet temel nedeni ise çocuk evliliği ve geleneklere göre kız erkeğin birbirini

Tanımadan bile zorla evlendirilmesi geliyor. Kadın İşleri Bakanlığının yıllık raporuna göre: Afganistan da hala “kızların %57’si 16 yaş altında evlendirilmektedir, bunların çoğu da ailenin maddi sıkıntıları (Borç karşılığında) ve yanısıra siyasi muamelelerden dolayı evlendirildiği görülmektedir”. 2001 sonrası kurulan demokrasi döneminin ilk on yılında uygulanan şiddetin oranı, eğitimsizlik ve teknolojiden uzak oldukları, yanısıra kadın haklarını savunan devleti kurumlarının faaliyetleri daha ilkel bilgilendirme aşamasında olduğundan dolayı kadınlar ilk 10 yılda yasal haklarından bile tam olarak bilgileri olmadığını göz önünde bulundurarak tam veri aktarılmamaktadır. Ancak, 2012 yılında 2018 yılına kadar uygulanan ve kaydedilen şiddet oranı gün gittikçe arttığı görülmektedir. 2012 yılında şiddet oranı 3507 iken, bu oran 2018 yılında, 4340’a kadar yükselmiştir. 2017 yılında gerçekleşen 5575 şiddet vakası oranla kadına karşı şiddetin en yüksek dönemi olarak rapor edilmiştir. 2018 yılında ise 2017 yılında uygulana şiddetten sayısal olarak azaldığı görülsede yıl boyunca gerçekleşen namus cinayetleri ve kadının katil etme eylemi ve sadece kayda geçen 270 cinayet vakası ile en yüksek orana ulaşarak en kanlı dönem olarak belirtilmiştir (Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu, 2012-2018 raporları). Sayısal ve içerik bilgi aktarmak amacıyla 2012’den 2018’e kadar uygulanan şiddetin rakamı ve türünü tablo 7’te sırayla aktarılacaktır.

Grafik 1:

2012-2018 yılları arasında uygulanan kadına karşı şiddet oranı

Kaynak; Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonun 2012 yılından, 2018 yılına kadar yıllık raporları.

Net olarak 2012 yılında 3502, 2013 yılında 5703, 2014 yılında 2159, 2015 yılında 4440, 2016 yılında 5133, 2017 yılında 5575 ve 2018 yılında 4340 rakamıyla Afgan kadınlarına karşı farklı türleri ile şiddet eylemi işlenmiştir. Nitekim ataerkil toplumların kadınlara aile içi ve toplum içindeki verdiği konumu ise, erkekten sonra olması ve ikincilleştirilmesidir. İşte bundan dolayı kadına ve aile içindeki kadınlara bir kırmızıçizgi çizer.

Örneğin; dışarı çıkınca izin almalı, yemekler bile aile erkeğini isteğine göre yapılmalı, kadınların özel ve kamusal alanda giyim tarzları aile erkeğini kırmızıçizgisine göre olmalı vs. güç göstergesi etkenler erkeğin emir sınırı içindedir. Kadınlar ise bu çizgiden ister istemez geçince sorgulamaya alınır ve şiddete maruz kalırlar. Tabi bu çizgiler genel olarak ataerkil toplumunun geleneksel kadına verilen ikincil konumun sonucudur.

Ve doğal olarak kültürüne aşırı bağlı ve yanısıra eğitimi olmayanlar tarafından hoş karşılanmaktadır. Afganistan'da da kadına karşı şiddetin normalleştiren üye, kadının ikincilleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ve Afganistan İnsan hakları Bağımsız Komisyonu yayınladığı verilere göre ise, kadına karşı şiddetin %60'ni eğitimsiz bireyler, %18'i ilköğretim ve ortaokul mezunları, %25'i uyuşturucu bağımlısı ve diğer %22'si de

bağımlılık şüphelileri tarafından uygulandığı görünmektedir. Verilere göre kadına karşı uygulanan şiddetin evreni kırsal ve köy kesimler en başta olmak üzere eğitimsiz ve kültürel tutumlara çok sıkı bağlı kalan aileler içinde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak tüm şiddetler köy ve kırsal bölgelerde uygulanıp şehir bölgeleri tamamen şiddetten arınmış değildir. Sadece türü (şiddetin türü) değişmekte ve bazı şiddet türleri köy bölgeleri ile kıyasla az uygulandığı görülmektedir. Şiddetin türü üzerinden yola çıkacak olursak, aşağıdaki tabloya göre cinsel şiddetin şehir bölgelerinde daha çok uygulandığını görebiliriz. Buna en temel neden olarak şehir 'in modern normlarla uyum sağlama çabası ve toplumsal ortamın kültürel öğelerden dolayı hoş karşılamadığından kaynakladığını söyleyebiliriz. Bu belirti üzerinden şehirle, köy bölgesinde uygulanan şiddet vakalarını evrensel olarak farklı olduğu ortaya çıkar. Örneğin köy bölgesinde şiddetin en temel evreni aile içidir ama şehir kesiminde ise sadece aile içi değil kamusal alanın kadına karşı hoş bir ortam yaratmadığı ve bu nedenle şiddete sebep olduğu da bir gerçektir. Tür olarak şehirde, köy kesiminde uygulanan şiddetten 2017 örneği tablosu.

Tablo 7:

Yerleşim Yerlerine Göre Kadınlara Yönelik Şiddet Oranları

Şehir Ve Köy Bölgesi											
Fiziksel Şiddet		Psikolojik Şiddet		Cinsel Şiddet		Zorla Evlilik		Genel Olarak Şiddet		Genel Oranı	
Şehir	Köyde	Şehir	Köyde	Şehirde	Köyde	Şehir	Köyde	Şehir	Köyde	Şehir	Köyde
44.0	59.5	65.4%	81.6	18.9%	15.6	65.4	51.6	69.4%	84.9	47.9%	52.1

Kaynak: Ahmadi, N. 2017: 76.

Tablo 7’de görüldüğü gibi, köylerde yaşayan kadınların %84,9’u şiddete maruz kalırken, şehirde yaşayan kadınlar arasında şiddete maruz kalanların oranı %69,4’dür. Köyde yaşayanlara göre şehirde yaşayan kadınlar arasında zorla evlendirilme oranı daha yüksektir %65,4. Aynı şekilde şehirde yaşayan kadınlar arasında cinsel şiddete maruz kalanların oranı %18,9, köyde yaşayanlara göre daha yüksektir %15,6. Ancak bu veriler doğrultusunda şu da eklenmelidir ki köyde yaşayan kadınlar mahremiyet alanı olarak cinsel yaşamlarıyla ilgili bilgi vermekte zorlanmaktadırlar. Nitekim fiziksel şiddet Afganistan erkek egemen toplumun ve ataerkil ailesinin çizdiği kırmızı geçince ve

gececeği sanılınca kadınlara uygulanır. Psikolojik şiddet ise kadının küçümsemek, baskı altında almak, kadının doğal haklarından öteye sürerek ruh sağlığına zarar vermek ve ikinciliğini kabul ettirmek amacına uygulanır. Bu tür eylemler en çok köy bölgelerinde gerçekleşmektedir. Cinsel şiddetin yanısıra zorla evlendirmenin şehir kesiminde oranla gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bunların nedenleri arasında da Afganistan halkının evlilik sürecinde özellikle bireylerin farklı etnik ev dile sahip bireylerin evliliğine kapalı olması yatmaktadır.

Örneğin bir okul, üniversite veya iş ortamında Özbek kızı ile Peştun oğlanı birbirini severse evlenmek için anlaşılırsa bu evliliğe kültür ve dil farklılığından dolayı aileler tarafından müsaide edilmez. Veya Peştun kızı bir Peştun erkeğe, eğer erkek Peştun olmasına rağmen akrabalık açısından aynı soydan değillerse evlenmelerine kesinlikle müsaide edilmez. Bu nedenlerden dolayı aileler kızlarını/oğullarını zorla evlendirmeye kalkarlar.

2.3.2. Adalet Eksikliği ve Kadınların Adalete Erişim Eksikliği

Kadına karşı şiddetin gün gittikçe çoğalması ve kadının şiddete maruz kalmasının en temel nedenlerinden biri kadınları ve özellikle kırsal bölgeler ve köy kesimlerinde yaşayan kadınların adalet ve yargı kurumlarına erişememesi olabilir. Afganistan halkının %73,7'si köyde yaşamaktadır (Yılmaz, 2005: 18). Köy halkının eğitimsizliğine üstelik kadınların geleneklere göre susması ve aile içi şiddete tepki vermemesi aile kurma ve sürdürme geleneği düşüncesiyle çok normal karşılanan bir durumdur. Ayrıca köylülerin Adalet kurumundan uzak olması veya kadınların ekonomik ve kültürel sıkıntılardan dolayı erişememesi kadın hayatının en büyük sorunlarından biridir.

2.3.3. Kadınların İktidar Kavgalarında Araç olarak Kullanılma Endişesi

Tarih boyunca Afgan kadınlarının kaderi siyasi rejimlerin ellerinde olmuştur. Bunun örnekleri yukarıda ele alınan konular bağlamında açıkça görülmektedir. Bugün (2019) bile demokrasiyi tehdit eden Taliban terör baskıları ve barış için müzakere masasına çağıran devlet. Ülkeye ihanet etmekle suçlananlar, ulusal sermayeden kendi çıkarılar için kullananlar, iç savaşlar döneminde katliamlara sebep olanlar ve devlet tarafından yüksek makamlara laik görünmeyenler (yerel komutanlar, eski siyasetçiler ve Afganistan

toplumunda nüfus sahibi olanlar) devlete karşı olmakla Pakistan gibi Afganistan istikrarsızlıklarından faydalanan diğer ülkelerin, Taliban'ın yanında durmakla yüzeysel olarak var olan demokrasini ortadan kaldırıp geçici bir devlet kurmaya çalışıyorlardır. Bu durumda Afgan kadınlarının sosyal hayatını tehdit eden en büyük problemlerden biridir. Eğer devlet muhalefetler karşısında güçsüz kalırsa, yüksek ihtimalle muhalif tarafla bir anlaşamaya varacaktır ve bu ise Taliban'ın güçlenip tekrar kadın hayatı üzerinde musallat olacağı ihtimamlını oldukça yükseltir. Taliban iktidara gelmesi veya güç ortağı olması bile kadının kamusal yaşamını sonlandıracaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULARIN YORUMLANMASI VE SÖZLÜ TARİH

3.1. Derinlemesine Görüşmeler

Araştırmanın amacına ulaşabilmek için Özbek, Türkmen, Tacik ve Peştun milliyetlerine ve toplum içinde farklı statüye sahip olan 40 yaş üstü 5 Afgan kadını özenle seçilmiştir. Tespit edilmek istenen profili sunabilmek amacıyla nitel araştırmanın yöntemi olan mülakat ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Mülakat ve görüşmeler 2 mart, 7 mart, 12 ve 14 mart 2019 tarihleri arasında Faryab, Kabil, Mezar_e Şerif ve Saripul şehirlerinde yaşayan Afgan kadınları ile yüz yüze ve telefon aracılığıyla gerçekleşmiştir. Toplam 5 kadın ile görüşme yapılmıştır. Yaş aralığı 40-60 arasındadır. Katılımcıların biri öğretmen, diğer biri okul müdürü ve öğretmeni, biri kaymakam ve diğer iki kişide gazeteci, kadın dernekleri üyesi ve kurucusudur. Katılımcıların dördü evli ve biride bekârdır. Araştırma kapsamında yapılan 5 derinlemesine görüşmeden elde edilen bulgular bu kısımda anlatılmaktadır. Görüşmeler derinlemesine betimlemek amacıyla gerçekleştirildiği için elde edilen veriler ve sonuçlar genelleme yapılmamaktadır. Bulgular kadınların kendi anlatıları ile temellendirilmektedir. Sorulan soruları yanıtlarken oluşturdukları öyküler ve bu kadınların hane içi ve toplumda kendilerini nasıl tanımladıkları araştırmanın sorunsal çerçevesini oluşturmaktadır. Mülakatta alınan yanıtlar; kadınların kamusal ve özel alanda kendilerini nasıl tanımladığı ve nasıl bir kimliği benimsediğini göstermektedir. Kadınların Taliban dönemi öncesinde sosyal statüye sahip olması ve Taliban dönemini bizzat yaşaması, ulaşılması istenen çalışma amacına büyük katkı sağlamaktadır. Araştırma, yapılandırılmış soru formu ile katılımcı yanıtlarını amaca doğru yönlendirmiştir. Nitekim elde edilen yorumlar da bulguya dönüştürülmüştür. Yorumlama sırasında sık sık kadınların kendi ifadelerine yer verilmiştir, yorumlama kısımları daha çok analitik bir sınıflama oluşturmaya çalışarak verileri okumayı ve anlamayı mümkün kılmayı hedeflemiştir. Yorumlar, kişisel deneyimler çerçevesinde analiz edilmiştir.

3.2. Derinlemesine Görüşme Mülakat Formunun Hazırlanma Süreci

3.2.1. Görüşme Akışının Hazırlanması

Görüşme soruları araştırmanın temel amacı ve alt amaçlarını yanıtlayacak şekilde hazırlanmıştır. Görüşme yapılması amaçlanan kadınların toplum içinde belli bir statüsü olduğu için önce güvenleri kazanılmıştır. Kadınlar toplumsal hayata nasıl katıldıklarını daha iyi anlatabilmesi için görüşme soruları özel alan ve kamusal alana kadın olarak iki bölüme ayrılmıştır. Böylece kadınların, önce hane içi sorumluluklarını anlatmasıyla, toplum içinde oluşturdukları kimliği daha kolay ve içten anlatacağı düşünülmüştür. Sorular samimi bir şekilde sorularken, yanıtlar da daha çok sohbet tarzında verilmiştir. Afganistan resmi dili Farsça, Peştuca ve Özbekçe olduğu için sorular Farsça dilinde sorularak yanıtlar ise Farsça, Özbekçe ve Peştuca dillerinde verilmiştir. Yanıtlar alınırken ses kaydı yapılmış ve daha sonra doküman haline getirilmiştir. Farsça, Özbekçe ve Peştu dillerinden Türkçeye çevrilmiş ve veri olarak çalışmaya aktarılmıştır.

3.2.2. Görüşmelerin Gerçekleşmesi

Görüşmeler, yapılandırılmış sorulara bağlı tutularak yapılmıştır. Zamanlama, yanıtlar daha detaylı ve içten olması için günde sadece bir, en fazla iki kişi ile görüşme şeklinde ayarlanmıştır. Sorular bazı görüşmelerle yarım saat gibi kısa süreli molalarla verilerek sorulmuştur. Görüşme bazı katılımcılarla tek kere ve bazıları ile de 2/3 kere yapılmıştır. Görüşme süreci en fazla 3 saat ve en az 1 saat sürmüştür. Görüşülecek kişilerin sayısı ve belirli özelliklere sahip olması araştırmanın tasarım sürecinde kararlaştırılmıştır.

3.2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Afganistan da yaşayan (40-60) yaş aralığında olan ve farklı sosyosiyasal statüsü, farklı mesleki, Taliban dönemini yaşamış, Taliban öncesi ve sonrasında kamusal alanda çalışmış ve farklı etnik grubuna mensup olan 5 kadını kapsamaktadır. Çalışmada **teorik örneklem** adı verilen ve mülakatların analizi aşamasında elde edilen kategorileri daha iyi anlamaya yönelik (Charmaz, 2006) örneklem kullanılmıştır.

3.2.4. Görüşmelerin Analiz Edilmesi

Araştırmada, görüşmecilerin ifadelerini yansıtabilmek amacıyla betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu analizlerin yapılabilmesi için öncelikle görüşmelere ait ses kayıtları Farsça ve Özedikçe dillerinden, Türkçe'ye çevirilerek tamamen yazılı hale getirilmesi sağlanmıştır.

Nitel araştırmaların veri analizinde Yıldırım ve Şimşek, Wolcott (1994)'un üç önerisinden faydalanmıştır. “İlk öneri, elde edilen verilerinin özgün (orijinal) formuna mümkün olduğu kadar sadık kalarak ve gerektiğinde araştırmaya katılan bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntı yaparak betimsel bir yaklaşımla okuyucuya sunmaktır. İkinci öneri ise, birinci yaklaşımı da içeren bir biçimde bazı neden-sonuç ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak için sistematik analiz yapmaktır. Burada veriler sunulur ve bu verilere ilişkin analizler yapılır. Üçüncü öneri olarak ise, araştırmacı birinci ve ikinci temel alır ve buna ek olarak analiz sürecinde kendi yorumlarını katar ve daha etkin bir rol üstlenir”. Wolcott'ın bu sınıflaması, literatürde genellikle betimsel analiz ve içerik analizi olarak bilinir. Gerek Wolcott'un sınıflaması gerekse alan yazındaki diğer sınıflamalar, veri analizinde her araştırmacı için önemli olan üç temel kavramı vurgulamaktadır. Bunlar; “*betimleme, analiz ve yorumlamadır*. “*Betimleme* araştırmaya katılan kişilerden alınan görüşlerin özüne dokunmadan bazen de anlamı güçlendirmek ve dikkat çekmek için alıntılarının yapılması ile verilerin sunulmasına denir. Betimleme yaklaşımı ile “ne” sorusuna yanıt bulunabilir, ancak “neden” ve “nasıl” sorularına bu yaklaşımla doğrudan yanıt verilmesi mümkün değildir.

Analiz veri setinde doğrudan görülmeyen, ancak kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temaların ve bu temalar arası anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılmasını içerir. “Neden” ve “nasıl” sorularına yanıtlar aranır ve “Bu söylenen ya da gözlenen ne anlama gelmektedir?” sorusu, yorumlamanın temelini oluşturur”. Nitekim veri analizinde “anlam” ön plana çıkarılmaktadır. Anlamın ön plana çıkarılması ise, elde edilen bulguların kendi ortamı içinde yorumlanmasına bağlıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2009: 253-254). Belirtilen analiz yöntemlerinin daha kolay anlaşılabilir olması açısından Yıldırım ve Şimşek Strauss ve Corbin (1990) tarafından önerilen iki yöntem olan betimsel analiz ve içerik analizi yöntemlerini sınıflandırarak incelemiştir (Yıldırım ve

Şimşek,2009: 255). Analiz aşamasında öncelikle açık kodlama yani Neuman'ın da belirttiği üzere ilk kodlama yapılmıştır.

“Neuman, açık kodlamayı verilerin ilk incelenmesi ve Özetlenmesi şeklinde” tanımlar (2014: 664). Yapılan bu açık kodlamalar ile çalışma betimsel analiz için hazır hale getirilmiştir. Betimsel analiz aşamasına gelindiğinde öncelikle çalışmaya çerçeve oluşturmak amacıyla içlerinde alt başlıkları içeren iki ana başlık olarak belirlenmiştir. Başlıklar katılımcıların Demografik Bilgileri; Aile içindeki konumu, Ailevi Kararlara Etkisi, Evliliklerde Rolü, Siyasette Katılım Nedeni ve Kamusal Alanda Kadını tehdit eden durumlar şeklinde sınıflandırılmıştır.

Çalışmada, betimsel yönteminden hareketle; katılımcıların yaş grubu, meslek farklılığından yola çıkarak bir kod listesi (bk. Ek...) oluşturulmuştur. 60 yaşında olan okul müdürü 1. Katılımcı S1. 55 yaşında olan öğretmen 2. Katılımcı S2 olarak. 52 yaşında olan kaymakam 3. Katılımcı S3. 44 yaşında olan dernek başkanı 4. Katılımcı S4. Ve 40 yaşında olan Gazeteci ve dernek üyesi 5. Katılımcı S5 olarak kodlanmıştır. Değerlendirmelerde 1. 2. 3. 4. ve 5. Katılımcı olarak kullanılmıştır.

3.3. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Araştırma kadınların aile içinde ve dışındaki konumu ve deneyimleri ile ilgili olduğundan dolayı görüşmeler tamamen kadınlarla yapılmıştır. Görüşmeler kamusal alanlarda çalışan ve yaş grubu (40-60 yaş aralığı) olan 5 deneyimli kadınla yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 1 saat sürmüştür.

3.3.1. Katılımcıların Yaş Durumu

Katılımcıların deneyimlerinden faydalanması için görüşme yapılması gerekenlerin yaşı 40 yaş üstü olmasını gerektirdiği için tüm katılımcıların yaşı 40-60 aralığındadır.

3.3.2. Katılımcıların Çalışma Durumu/Süresi

Katılımcılar tamamen kamusal alana çalışan kadınlardır. Ortalama çalışma süreleri ise 18/19 yıldır.

3.3.3. Katılımcıların Eğitim Durumu

Toplam beş kadından oluşan görüşmecilerimiz 2'i önlisans ve 3'ü ise lisans düzeyine kadar eğitilidir.

3.3.4. Katılımcıların Medeni Hal Durumu

Katılımcıların 1'i bekâr ve 4'ü evli olup 2'sinin 2, 1'inin 4 ve 1'inide 7 çocuğu bulunmaktadır.

3.3.5. Katılımcıların Meslekleri

Katılımcıların meslek dağılımı şu şekildedir; 1'i okul müdürü, 1'i okul öğretmeni, 1'i siyasetçi

(kaymakam), ve 2'si gazeteci olmakla bunların 1'i dernek başkanı ve değiri ise kadın haklarını savunan özel dernek üyesidir.

3.4. Katılımcıların Özel Alanda Yeri ve Yetkisi

Afganistan gibi ataerkil ve geleneksel kültürlere dayanan bir toplumda kadının yeri ve etkisi genel olarak aile içinde sınırlıdır. Ve anlayışlar ise kadınlar sadece yemek yapmalı, çocuk doğurmalı ve büyütmeli, çamaşır yıkamalı, ev temizlemeli, koca/baba/ aile erkeklerinden emir almalı, kadın namustur dolayısıyla kendi kafasına göre dışarı çıkıp girmemeli şeklindedir. Peki aile içi kadın alanı diye bilenen ancak, tutumları, davranışları ve değerleri ise erkek egemen toplum tarafından biçimlenen bu toplumda kadının yetkisi nedir? Ne kadar dir? Sorularına yanıt bulabilmek için aşağıda verilen alt başlıklar içerisinde özel ve kamusal hayat deneyimleri üzerinde durulan 5 kadınla yaptığımız sözlü tarih anlatılarından elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

3.4.1. Aile İçinde Kadın

Araştırmanın ilk sorusu “Ailenizin reisi kimdir? Olmuştur. Soruyu sormaktan asıl amaç, kadınlarla erkeklerin aile üzerindeki etkilerini ölçmek olmuştur.” Soruya 5 katılımcıdan 3'ü kocalarını ailesini reisi olarak tanımlarken, 1'i annesini ve diğer 1'i ise, kendisi aile reisi olarak tanımlamıştır. Annesini aile reisi olarak tanımlayan katılımcının babası vefat etmiştir. Ve kendisi aile reisi olarak tanımlayan diğer katılımcının ise kocası vefat etmiştir.

Katılımcı 1: “Ailemizin reisi, ailemizin erkeği olan (kocam)“dir” (60 yaşında, 1 kız çocuk annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2: “Evet vardır, aile reisi kocamdır yani hiyerarşiye göre” (55 yaşında, 7 çocuk annesi, öğretmen).

Katılımcı 3: “Aile reisi benim. Tüm önemli kararları ben alırım” (52 yaşında, 2 çocuk annesi, kaymakam).

Katılımcı 4: “Aile reisimiz, Aile erkeği (kocam)”dır. O ne derse o olur” (44 yaşında, 4 çocuk annesi, dernek başkanı).

Katılımcı 5: “Bizim ailemizin reisi annemdir. Aile sorumluluğu abimin üzerindedir. (Babası hayatta değil). Biz danışırız ve son kararı annemle abim alır” (40 yaşından, bekâr, gazeteci ve dernek üyesi).

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre birinci katılımcı doğrudan evet ailemin reisi kocamdır diyerek aile içinde cinsiyete dayalı bir hiyerarşi olduğunu belirtmiştir. İkinci katılımcı, hiyerarşiye göre “aile reisi kocamdır” diyerek aile erkeğini öne almıştır. Kocası vefat etmiş ve üstelik siyasette önemli bir yeri olan üçüncü katılımcı ise “kendisini aile reisi” olarak tanımlayarak, aile içinde ikinciliğin cinsiyete göre değil, kazanç (gelir)”e göre olduğu ortaya koymuştur.

Dördüncü katılımcı gene mutlak erkek egemen bir aileden söz ederken, babası vefat etmiş olan beşinci katılımcı ise, aile geçimini ben ve abim çalışarak birlikte sağlıyoruz ancak, “aile reisi annemdir” diye cinsiyet açısından paralel bir aile yapısını öne çıkarmıştır. Kadının egemen olduğu ailelerde başta kocalarını vefat etmiş olması gereksinimi dikkate alınması gereken bir konuyken, ailenin iki erkeği (kocaları) vefat etmemiş olsaydı belki de elde ettiğimiz tablo daha farklı olurdu. Yani sonuç olarak, Afganistan toplumunda aile yapısı gelenekselliğini koruyan ataerkil aile tipidir. Hiyerarşi açısından kadın, erkeğin hükümlerinden ve önceliğinden çıkıp henüz onunla aynı konuma yükselememiştir.

Eğitimli ve kamusal hayatı olmasına rağmen, gelenekleri diğer nesillere kadar taşımaya eğilimlidir. Böylece “*aile kadını sıfatını*” benimseyerek geleneksel kadın rolünü korumakla birlikte, aile erkeğini reis olarak kabul edip ikinci olmayı kendi rızaları ile kabul etmektedir. Beauvoir’in “kadınların psikolojisini dahi erkekler belirlemiştir” ifadesini yansımasını burada görebilmekteyiz (Vincent, 2006: 300). Aile içi önemli kararlar kimin tarafında alınıyor? Sorusuna 2 katılımcı aile kararlarını ortak alındığını, 1 katılımcı aile erkeği (kocam) tarafından ve 1 katılımcı ise evin kızı olduğu için kararlar tamamen annesi ve abisi tarafından alındığını söylemiştir.

Katılımcı 1: “Önemli kararlar aile reisi (kocam) tarafında alınır” (60 yaşında, 1 çocuk annesi ve okul müdürü).

Katılımcı 2: “tüm aile üyeleri tarafından alınıyor. Yani kararlar hep bir veya iki kişi tarafında alınmıyor” (55 yaşında, 7 çocuk annesi ve okul öğretmeni, Tajik). Katılımcı 3: “Aile ekonomik sorumlusu benim ve dolayısıyla ailemi ilgilendiren tüm önemli kararları kendim alırım” (52 yaşında, iki çocuk annesi kaymak).

Katılımcı 4: “Bizim Ailede önemli kararlar ortak alınıyor. Mesela! Ben bir iş yapmak istersem kocamla danışırım ve birlikte bir karara varırız. Özellikle aile gideri meselesi ise. Aynı şekilde o da bir şey yapmak isterse bu konuyu bana danışır ve birlikte bir sonuca varırız. Yani duruma göre karar veririz” (44 yaşında, 4 çocuk annesi, dernek başkanı).

Katılımcı 5: “Aile içi önemli kararlar annem ve abim tarafından alınır, ancak kararı yanlış bulursam karşı çıkarım ve karar üzerinde bir kez durmak ve hatta değiştirebilme etkisine sahibim” (40 yaşında, bekâr, kadın hakları savunma dernek üyesi).

Yukarıda aile reisi kocam diyen birinci katılımcı, ikinci soruya da “tüm kararlar kocam tarafından alınıyor” diyerek mutlak bir ataerkil aile tablosunu ortaya koymuş ve bu tabloyu doğal yaşam tablosu olarak kabul etmiştir. Hiyerarşiye göre “aile reisi kocamdır” diyen ikinci katılımcı, ikinci soruya aile içi önemli kararlar, ailenin gelirini sağlayan tüm aile üyeleri tarafından alınıyor diyerek, kadın erkeğin cinsiyet açısından farklı olmasının nedenini ise sadece kültüre bağlı kaldığını ve kadının ekonomik bağımsızlığa ulaştığı an “ikincilleşme” eylem olarak doğasını kaybettiğini bildirmektedir. “Aile reisi benim” diyen üçüncü katılımcının önemli kararlar alabilmesi yukarıda söz konusu olan ekonomik bağımsızlığa ulaşan kadının ikincilikten çıkar ve toplumun sunduğu tüm haklara sahip olabildiği anlayışını teyit eder.

Böylece dördüncü ve beşinci katılımcı da aile gelirinde katkı sağladıkları için kendilerini aile içinde aile erkeği ile eşit etkiye sahip olduklarını belirtmektedirler. Bu ifadeler üzerinden yola çıkacak olursak; yukarıda tanımladığımız geleneksel kadın rolü bir yandan Beauvoir’in “öteki” olarak tanımladığı geleneksel kadın kimliğine rastlarken, diğer yandan bu kavramla çeliştiğini görüyoruz. Çünkü kadınlar bir yandan aile erkeğini, *aile reisi* olarak kendilerini ikinci sıraya alırken, öte yandan aile ekonomisine katkı sağladığı için aile içinde kendilerine bir yer kazandıklarını ve önemli kararlara etkisi ve katkısı

olduğunu belirtmiştir. Bu iki ifadeyi bir araya getirince De Beavuoir'in (1976) tanımladığı geleneksel kadınla birlikte bir feminist kadın veya bir demokrat ve özgür kadın profilli ortaya çıkmaktadır. Yani, bir kadın hem aile içinde geleneksel bir kadın rolünü üstlenirken, hem de feminist, demokrat ve özgür bir kadın olabilir anlayışına varabiliriz. De Beavuoir “özgürlüğün temel koşulunu eylem” olarak belirlemişti. Ayrıca, kişinin kendi planlarına göre değişkenlik göstermesi ve gelecek için amaçlar saptayarak, bunu şimdide dışsallaştırması, geleneksel kadın rolü içerisinde gerçekleşmemektedir şeklinde tanımlama yapmıştır.

Yani ona göre geleceğe plan saptamayan geleneksel kadın, özerk değildir. Başka bir deyişle, kadınların kendilerini erkek olmadan düşünemediklerini ve düşünülmediklerini öne sürmüştür. Ona göre *erkeğin özne ve mutlak olduğu yerde, kadın yalnızca erkeğin eksik ötekisidir. Öteki de kendi bağımsız özüne uygun bir şey olarak görülmez*”. Ancak ifadelerde gördüğümüz üzeri, katılımcıların çoğu bir yandan aile içi konumunun geleneksel kadın konumu olarak belirlerken, öte yandan *aile içinde gelir sağladığından dolayı ortak* bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak Afgan kadınlarının aile içi kadın kimliğini bir yere kadar (1972) De Beavuoir'in tanımladığı geleneksel kadın rolünü teyit ederken, çalışıp, aile geçiminde gelir sağladığı için aile erkeğiyle ortak bir konum kazanan kadınlar sonuç olarak geleneksel kadın rolünü korumakla birlikte, kamusal alandaki üretiminden dolayı aile içinde de kendine bir yer edinmeyi ve erkek egemen bir ortamda kendini tanıtmayı başarmış biri olarak gördükleri şeklinde yorumlayabiliriz.

3.4.2. Aile İçi Ayırımcılıklar

Evde kız ve erkek çocuğu farklı davranış biçimlerine maruz kalıyor mu?” Sorusu araştırmanın ikinci sorusunu oluşturmaktadır ve bu soruyu sorulmasının nedeni, aile içinde erkek-kız çocuklarına ebeveynlerin çocukları için biçimlediği konumları öğrenmek olmuştur. Soruyu yanıtlayan katılımcılar eğitimliyiz kız ve erkek çocuğu arasında fark koymayız, hayır bizim ailede asla ayırımcılık ve kız erkek çocuğuna farklı davranış uygulanmıyor, eğitimi ailede dünyaya geldim ve üstelik aile reisi annem ayırımcılığa asla müsaade etmez. Şeklinde yanıtlamıştır.

Katılımcı 4: “ben eğitilmiş ve sosyal hayatı olan bir anneyim ve doğal olarak erkek ve kız çocuklarım arasında ayrımcılık yapmamaya çalışıyorum ve altını çizerek Kocama da çocuklarımız arasında kız/erkek diyerek ayrımcılık yapmamasını söylüyorum” (evli, 4 çocuk annesi, lisans ve kadın hakları savunan dernek başkanı).

Katılımcı 5: “Ben eğitilmiş bir ailede dünyaya geldim ve büyüdüm. Bizim ailemizde kız-erkek çocuğu arasında hiçbir zaman ayrımcılık yapılmamıştır. Ayrımcılığa annem müsaade etmiyor. Bir abim var, onunla birlikte okuduk ve birlikte çalışıyoruz. Aile geçimini beraber sağlıyoruz bu nedenle aramızda sen kız ben erkek gibi bir ayrımı söz konusu olmamıştır. Ama kültürümüze dayalı bazı kısıtlamalar olmuştur. Mesela kızlar yalnız çıkmasın. Her yerde gitmesin vs. yasaklamalar gibi. Nitekim, aile içinde ayrımcılık olmazsa da toplumun yaptığı ayrımcılıklara hep maruz kalıyorum ve toplumun cinsiyetler üzerinde yüklediği anlamda mağduruyum” (40 yaşında, bekar, eğitilmiş ve çalışıyor kadın hakları savunma derneği üyesi/devlet kadrosu).

Katılımcı 3: “Evet kültürümüz kız/ erkek arasında mutlaka fark koymuştur ve ailelerimiz bu farklılığı yürümesini sağlamıştır. Genel olarak kız elin emaneti olarak bilinir ve onu sahibine teslim edene kadar evde tutulmalı, erkek ailenin asil çocuğudur iyi bakılmalı ve iyi eğitilmeli şeklinde düşünceler hep olmuştur ve kızın ailenin erkek çocuğundan farklı olarak daha çok ciddiye alınmıştır, ben kültürene ve geleneğine bağlı bir aileye dünyaya geldim ve dolayısıyla amacıma kolayca erişmemiştir. Ailenin ve bana bir kız olduğumdan dolayı güvensizliği için, kendimi kanıtlamak için çok uzun bir yolu yürüdüm. Tüm bu durumları yaşadığımdan dolayı bir anne olarak çocuklarım arasında hiçbir fark koymamaktayım. Hatta annesi olmayan ve ekonomik sıkıntıları olan kızların bile eğitim alması için elimden gelen desteği sağlamaya çalışıyorum” (55 yaşında, iki çocuk annesi, kaymakam).

Katılımcı 1: “hayır bizim ailemizde kız ve erkek arasında ayrımcılık yapılmamıştır.

Kamusal hayat dışında kız-erkek aynı haklara sahiptir” (60 yaşında, evli bir kız annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2: “Hayır bizim ailemizde kız-erkek çocukları arasında ayrımcılık yoktur çok şükür. Aile içinde herkes tüm hak ve saygıya sahiptir. Yemek, içmek seyahat etmek vs. aile gereği tüm olanaklardan herkes aynı şekilde faydalanır, ama aile dışında durumu farklıdır. Kızlarımızı eğitiriz ama çoğu bölgelerde ortam kızlara müsait olmadığı için evlenmeden önce çalıştırmayız” (55 yaşında, evli, 7 çocuk annesi, öğretmen).

Katılımcı 1, katılımcı 2, katılımcı 3 ve katılımcı 4"ün ifadeleri üzerinden yola çıkacak olursak eşitliğin; yani kız/erkek çocuğu arasındaki geleneksel farkı kaldırmak için en başta annelerin eğitilmiş olması ve üstelik kendi bağlı olduğu kültür dışında sosyal hayatta katılıp çevre kültürlerinden de haberdar olması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü insanların doğduğu ve büyüdüğü ortamda sunulan eğitim olanakları yeterli değildir. Örneğin, 1. Katılımcımız karı-koca olarak ikisi de eğitilmiştir, ifadelerine tekrar göz atacak olursak 1. Katılımcımız 9 erkek çocuğunu bazılarını anne karnında iken ve bazılarını da dünyaya geldikten sonra kaybeden ve tek bir kız sahibi anne duygularından kullanarak hayır bizim ailemizde ayrımcılık yoktur demiştir. Ama aynı görüşmecimizden aile reisi kimdir? Ailenizde alınan kararlara kaçınıcı kişisiniz? Ve mutfak alışverişleri kimin tarafından yapılıyor? diye Soruduğumuzda, aile reisi kocamdır. Tüm kararlar kocam tarafından alınır benim değıştirme etkim yok ve mutfak alışverişleri bile tamamen kocam tarafından yapılır ben sadece pişiririm şeklinde kendi konumunu belirtmiştir. Bu verilerden yola çıkarak katılımcımız bir erkek çocuğunu büyütmediğı ve tek bir kızı olduğu ve kızını tek varisi olarak sevdiği için duygusallığından, yani bir oğlum olsa ayrımcılık yapmazdım şeklinde yanıtladığını görebiliyoruz.

Tam tersine bu ailenin bir erkek çocuğu olsaydı annenin aile içi hatta mutfak alışverişlerine bile etkisi olmadığı gibi kız çocuğunu da aile içinde ikinci cins muamelesini göreceğı ve annesi gibi aile kararlarında etkisi olmayacağı ihtimali çok yüksektir. Çünkü bu katılımcı eğitilmiş olmasına rağmen aile içinde bile ikinci sıraya geliyor ve bunun ahlaki değeri, dini emir ve kültürel beğenilmiş davranış olarak açıklıyor. Yani "erkek ailenin temel direğı dir, sözü dinlenir, dinimiz ve kültürel değeri lerimize göre tüm kararlarına saygı duyulur ve sorgusuz kabul edilir" şeklinde aile erkeğı karşısındaki tutumunu savunmuştur. Bu ifadeler şunu gösterir; sadece kendi çevresinde sunulan eğitim yeterli değildir. Diğer toplumları gözlemek ve daha gelişmiş bir ortama eğitim görmek de çok önemli olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak kız/erkek çocuğunun aile içinde ayrımcılığa maruz kalmasına dair iki temel neden karşımıza çıkmaktadır. Biri eğitimsizlik/eksik eğitim veya toplum değeri leri ve olanaklarına göre sunulmuş eğitim ve diğeri ise kültürün cinsiyetler üzerinde yükledikleri anlamdır.

3.4.3. Evliliklerde Kadınların Rolü

Evlilikler Kadının aile içindeki konumu, tutumu ve ruh halini daha anlayabilmek için sorular evli olan kadınlardan; nasıl bir evlilik geçirdikleri (görücü usulü veya kendi kararı ile)?” sorulmuştur. Soruya katılımcı 1 (Peştun), katılımcı 2(Tajik), katılımcı 3(Özbek) ve katılımcı 4(Özbek) görücü usulü ile zorla evlendirildiklerini ve Katılımcı 5 (Türkmen) halen bekâr olduğunu ve hiçbir zaman aile tarafında evlenmeye zorlandırılmadığını belirtmiştir.

Katılımcı 1: “Yaşım çok küçüktü, annem vefat etmişti. Üvey anne ve babamın ellerinde kaldım. O zamanlar evlilik konusunda kızlardan evlenmek isteyip istemediğini sorulmazdı. Çünkü eski geleneklere dayanan bir kültür yapımız vardı ve kadının ikinci cins olarak bilen bir inancımız da. Bende diğer tüm kadınlar gibi bu inanç ve geleneğin kurbanı olarak evlendim ve hayatım boyunca itiraz hakkına sahip olmadım. Bugün bile. Şimdi ise yaş gitmiş, memnun musun diye sorduysanız! Tabi, Allah başımızdan eksik etmesin” (60 yaşında, evli bir kız annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2: “7 çocuk annesiyim şükür ve evlilikten de alacağımı almışımdır. Bu soruya 20 sene önce sorulursa belki farklı yanıt verirdim. Ama şimdi hayatımdan memnunum ve Allaha şükür ediyorum” (52 yaşında, 7 çocuk annesi, okul öğretmeni).

Katılımcı 3: “Evliliğim aile kararı ile gerçekleşmiştir ve başarısız bir evlilik oldu maalesef. Evliliğimden memnun değildim. (Görmeden, bilmeden ve tanımadan aile kararı ile evlenmişim). Mutsuzdum. Ama o da devam etmedi. Kocam Taliban unsuru döneminde, Talibanlar tarafından şehit oldu ve bende kötü geçmişimden ötürü bir daha evlenmedim” (52 yaşında, 2 çocuk annesi, kaymak).

Katılımcı 4: “Evliliğimin başlangıcı çok kötü idi. *Kendi isteğime göre değildi. Bu evlilik kocamın isteği ile de gerçekleşmemiştii yani ikimizindi gönlümüz yoktu.*

Bundan dolayı birimizi anlamamız için uzun bir zaman gerekti ki, geçirdik. Ama şimdi ise hayatımdan memnunum, şükür 4 çocuğum var ve kayınpeder ailesinden ayrılarak ayrı müstakil bir eve kocamla birlikte yaşıyorum ve mutluyum” demiştir (44 yaşında, 4 çocuk annesi, Dernek Başkanı).

Bu dört kadının dili, kültürü yaşadığı bölge ve eğitim seviyesi, ekonomik durumu ve hatta evlilik zaman dilimi her ne kadar farklı olsa da, ataerkil yapısı ile Afganistan toplumunda

kadınların evlilik kaderi her zaman erkeklerin çizdiği geleneksel kırmızıçizgiden geçememiştir. Yani, evlilikler tamamen kızın rızası ve bilgisi dışında sadece erkek rızası ile veya kızın erkeğin rızası olmadan sadece ailelerin kararı ile kurulmuştur. Bu tür evliliklerin üzerinden en az 44 sene geçmesine rağmen, bu günlerde hala görücü usulü evlilik gerçekleşmektedir. Özellikle %70 nüfusu içeren Afganistan köy bölgelerinde. Sonuç olarak katılımcıların evliliği Afganistan Medeni yasası 60. Maddesinde tanımlanmış “evlilik iki kişinin yani bir erkek ve bir kadın gönül rızası ile birleşir. Her iki taraf bu evliliğin tüm hak ve hukukuna sahip olur” kavramına uygun şekilde gerçekleştiğini söylemek çok da mümkün değildir. Dolayısıyla geleneksel döneme ait örf ve adetlerin toplum gözünde hala normatif modern yasalardan öte yürütüldüğünü ve baskın olduğunu görebiliyoruz. Elbette bu durum Merton’un değimiyle (Wallace ve Wolf, 2012) “bireysel anomiyi besleyecek olan davranış örüntülerinin açığa çıkmasına neden olan süreci ifade etmektedir.

3.4.4. Aile içi Şiddet

Kadına karşı şiddet nerdeyse dünyanın her yerinde uygulanmakta mıdır? ve bu şiddetlere genel olarak kadınların eğitimsizliğine ve ekonomide katkısı olmadığına bağlıyoruz. Özenle seçilmiş eğitilmiş kadınlardan; şiddette maruz kaldınız mı? Sorusu sorulmuştur. Nedeni ise eğitilmiş ailelerde kadına karşı şiddet uygulanıyor mudur? Uygulanıyorsa sebebi nedir merakı ile sorulmuştur. Soruya tüm katılımcılar dolaylı veya dolaysız olarak bir şekilde şiddet mağduru olduklarını belirtmiştir.

Katılımcı 1: “Evet bir kadın olduğum için şiddete maruz kaldım, kocam ve kocamın ailesi tarafından çok şiddet gördüm. Annem ölmüştü ve aile de tek kızdım bu sebeple beni akraba dışı (yabancı) biri ile evlenmeme asla izin verilmezdi. Bu nedenle kuzenimle (dayıoğlu) Evlendirdiler. Herkes evliliğimi dayımı serveti için gerçekleştiğini söylerdi. Ve kocam da servetine dayanarak ailemizde hep kavga yaratırdı, beni döverdi ki dolayısıyla *10 kez hamile kaldım ama her gün şiddet ve ilgisizlikten ötürü çocuklarımı 9’unu kaybettim*. Şu an bir kızım var ve hayatımı ona adadım. Afganistan kadınlarının doğuştan ikinci olarak dünyaya gelir.

Bende öyle, tüm zorluklar ve sıkıntılar ikinciliğimden dolayıydı. Bu huzursuzluklar ve şiddet eylemi, ancak ekonomik bağımsızlığına kavuştuğumdan sonra erdi ve ailemde huzur rüzgârı esti” (60 yaşında, 1 çocuk annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2. “Maalesef bizim toplumumuzda kadına karşı şiddet çok normalleşen bir durumdur. Her kadın kesinlikle bir tür şiddete maruz kalmıştır ve kalıyor. Bende Taliban döneminden önce küçük bir okulda bir öğretmen olarak göreve başlamıştım. *Kocam okula gidip-geldiğim için değil yemeyin tam zamanında hazırlayamadığım için bana sözlü şiddet uygulardı hatta kimi zaman döverdi bile.*

Birkaç sene içinde durum değişti ve okullar Taliban unsurunun iktidara geçmesi ile beş senelik bir ara ile kapatıldı ve bende evde kaldım hep, beş sene içinde çocuklarım işlerimde bana yardım edecek kadar büyüdüler ve dolayısıyla, durumum kolaylaştı. 2001 yılında demokratik bir hükümet sistemi kurulması ile tekrar eski görevime geri döndüm ve şimdiye dek devam ediyorum” (52 yaşında, 7 çocuk annesi, okul öğretmeni).

Katılımcı 3: “öncelikle ailemin benim yerime karar alması ve beni yok sayarak istediği kişi ile evlendirmesi kendi zaten başına bir nevi şiddettir. Çünkü o evlilik hayatımı çok olumsuz etkiledi. Çok başarısız bir evlilik oldu. Gerçi kocam 20 yıl önce Taliban döneminde Taliban tarafından öldürüldü, ama olumsuz etkisi hayatımın üzerinde hala var. Çünkü o evlilikten sonra bir daha evlenme cesaretinde bulamadım” (52 yaşında 2 çocuk annesi, kaymakam).

Katılımcı 4: “Evet Bir kadın olarak çok şiddete maruz kaldım özellikle yeni evlendiğim zamanlar. Kocam tarafından çok dayak yiyordum. Çünkü evliliğimiz ikimizin de isteği gibi bir evlilik değildi, fikirlerimiz çok farklıydı. Anlaşamıyorduk. Yıllar geçti ve ben çalıştım, çalışarak ekonomik bağımsızlığa kavuştum, kocamın ailesinden ayrıldık ve müstakil bir ev aldık. Evlenmemizden çok zaman geçti ama ben daha yeni cehennemden çıkıp normal hayatı yaşıyor gibiyim. Daha doğrusu daha yeni yaşamaya başladığımı düşünüyorum. Ömrümün bundan öncesi boşmuş” (44 yaşında, 4 çocuk annesi, dernek Başkanı).

Katılımcı 5: “ben ailem tarafından asla şiddete maruz kalmadım. Ama çoğu zamanlar toplumsal düşüncelerin altında ezildim.

Toplumsal bakış açılardan rahatsız oldum ve kültürel değerlerden dolayı bir kadın adına küçümsendim, bu ise bana karşı (bir kadına karşı) çok büyük şiddetti” (40 yaşında, bekâr, kadın hakları savunma derneği üyesi).

Geleneksel kalıplara göre ikincilleştirilen ve ötekileştirilen bir kadın profili çiziliyor; kadın olduğu için bile aşağılanmış, doğal hakları ellinden alınmış, şiddete maruz kalmış ve erkek egemen toplumun kültürel değer adına bir dizi sınırlar (istekler ve yasaklar) altında ezilmiştir. De Beauvoir (1972) ise cinsiyet açısından reva görünen bu aşağılanma ve ezilmenin nedenini “kadınlar, kendilerine erkekler tarafından yüklenilen öteki statüsünün kabullendiği bazı durumlarda gönüllülük göstermesinden kaynaklı” olduğunu söylemiştir. Yani sonuç olarak anlayacağımız katılımcıların 5’inden 4’ü şiddete maruz kaldığını söyleyen katılımcılar, kendilerine yazılmış kaderin değil, ikincilleştirilen ve ötekileştirilen kadınlığın erkek egemen bir toplumda mücadele ettiğini gösterir. De Beauvoir’e göre kadının içinde bulunduğu bu duruma ilişkin tercihi onun bir kabullenmişlik içinde olmasıyla açıklanabilir; zira o, dünyanın bütünüyle erkek dünyası olduğunu kabul eder; erkekler kurmuştur bu dünyayı, onlar yönetmektedir ve bugün dünyanın efendisi onlardır. Kendisine gelince o, bu dünyadan sorumlu değildir; onun bağımlı, ikinci derecede bir varlık olduğu kabul edilmiştir zaten. Şiddet dersleri almamış, topluluğun öğelerinin karşısına hiçbir zaman bir özne olarak çıkmamış bir varlıktan bahsediyor (De Beauvoir, 1972 8).

Ama durumun içselleştiğinde, Afgan kadınları hem geleneksel kadını rolünü üstlenip ikinciliğe saygı lakabı vererek resmileştirmek seyrindedirler hem de tüm bu ikiciliğin yarattığı sorunlara rağmen bir kadın olarak kendini kanıtlamak çabasındadırlar. Bu ifadenin şiddete maruz kalmış, toplumundan öteye itilmiş ve yaşam alanı daraltılmış katılımcıların mücadele ile kamusal hayatı kazanan ve koruyan kadınlar doğrulamaktadır ki; aile içinde geleneksel kadın rolünü oynamakla birlikte, kamusal alanda çalışan, eşit hak sahibi olan ve erkek egemen toplumun önüne geçen feminist kadına rastlanmaktadır.

3.5. Katılımcıların Kamusal Alanda Yeri ve Etkileri

Afganistan kadınlarının kamusal alan hayatına başladığı en yakın dönem 2001 sonrasıdır. Nitekim Afgan kadınları siyah-beyaz dönemleri ardında bırakıp kamusal hayatı yasal olarak 18 yıl önce elde etmişlerdir. Bu döneme alışılması ve kadınlar tarafından benimsenmesi ilk günden bugüne kadar her kadın için farklı süreçler, engeller ve amaçları içermiştir. Dolayısıyla bu başlık altında bu süreç, engeller ve amaçları kadınların bizzat deneyimler ve algıları üzerinden incelenecektir.

3.6. Kadınların Kamusal Alana Katılım Süreçleri

40 yıla yakın savaş ve kargaşalı dönemlerin kadınlar üzerinde kültürel olarak bıraktığı izler ve günümüze var olması gerekken gelenek ve göreneklere süslü bir toplum içinden kalkıp topluma katılması ve kamusal kurumlarda çalışması, kadınlar için kolay değildir. Katılımcıların kamusal alana katılım sürecini anlamak için; ev hanımlığından sosyal hayatınıza geçtiğiniz süreci anlatır mısınız? Sorusu sorulmuştur. Soruya; 35 sene öğretmen ve okul müdürü olan 1. katılımcı, 30 senelik öğretmen olan 2. Katılımcı. 18 sene öğretmenlik ve 5 sene kaymakamlık yapan 3. Katılımcı. 20 sene gazetecilik ve 3 senedir dernek başkanı olan 4. katılımcı. 18 sene gazetecilik yapan ve 5 senedir kadın hakları savunma derneği üyesi olan 5.katılımcı Taliban döneminin sona ermesi ile kamusal alana katılım süreçlerini şöyle anlatmıştır.

Katılımcı 1: “20 yaşlarımda idim, kankur (üniversite giriş) sınavına katıldım. Bizim şehrimizden sadece 3 kız tıp fakültesine kabul olmuştu onlardan biri de bendim. Ama ataerkil ve herkese tanılan ağabey bir ailenin kızı olduğum için okumama izin verilmedi. Çok ağladım ve çok çabaladım ama sonuçsuz kaldı. Beni anneannem büyütüyordu, Babam evli idi, beni çok önemsemezdi. Tıp fakültesine gidemediğim için kendime kapandım, yemeğimi bile getirmezlerse çıkıp yemezdim. Anneannem benim için çok üzülürdü, beni el sanatını öğrenmem için hep teşvik ederdi ve hep bir şeyler diktirmeye çalışırdı. Bende el sanatı öğrenmeye başladım ve ötürüp kendi çeyizimi hazırladım taki babam ölene kadar. Babam öldükten sonra gene okumak isteğimi ortaya koydum, anneannem izin verdi, gene üniversite giriş sınavına girdim, bu defa iki yıllık pedagoji bölümünü (önlisans) kazandım ve okudum. Sonrası küçük bir okula öğretmen olarak ders vermeye başladım. Bu süreçte evlendirdiler ve koca evine gittim. Kocam çok katı kurallı biri idi öğretmen olarak devam ettirmeme izin vermemeye çalıştı hatta bir iki sene eve kaldım ama tekrar anneannemin vasıtasıyla ile işime devam ettirebildim ve bugüne dek devam ettirdim. Böylece 35 senedir öğretmenim ve bu 35 sene içinde değişen bir şey olmadı” (60 yaşında, 2 çocuk annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2: “Ailemizin gelenekler ve göreneklere dayanan kültür yapısından dolayı, kamusal hayatına katılmam, başka Afgan kadınları gibi benimkimde kolay olmamıştır. Ailevi sorunlar (kocam istemezdi ve çocuklarım küçüktü) toplumsal sorunlar (kadına kim izin verir çalışmaya evinde ötürüp çocuklarına baksın gibi bakış açıları), vs. tamamen

mücadele etmem gereken sorunlardı ve bende tamamı ile savaştım sonuçta bir öğretmen olarak kamusal hayatıma başlayabildim, tam 30 senedir aynı görevi yapıyorum ve işimden çok memnunum şükür” (55 yaşında 7 çocuk annesi, okul öğretmeni).

Katılımcı 3: “Kamusal alanda katılmam kültürel geleneklerimizden dolayı ve özellikle benim gibi köy/kırsal bölgelerde yaşayan biri için hiç kolay olmamıştır. Bizim köyde erkeklerin bile büyük oranı hatta tahmini olarak %90’ni eğitimsizdi okuma yazması yoktu. Kadınlar zaten savaşımlardan dolayı okuma-yazma bilmiyorlardı. Böyle bir ortamdan kalkıp kamusal alanda katılmak düşünüldüğü üzere hiç kolay değildir. Açıkçası ben önce ailemle savaştım, onları ikna etmem gerekiyordu. Dediğim gibi köylüyüz ve ailemde her şeyden önce kültürü ve geleneklerden dolayı komşu ve akrabaların sözü önemli idi. Çünkü kızların kamusal alanda çalışması ayıp sanılırdı ve gururlu aileler kızlarını kamusal alanda barınmasına kolayca izin vermezlerdi. Bende çalışabilmem için önce ailemi güvenini kazanmam gerekiyordu” (52 yaşında, iki çocuk annesi, kaymakam).

Katılımcı 4: “Sosyal hayata geçmek benim için hiç kolay olmamıştır. Yukarıda anlattığım gibi kocam tarafından fazlasıyla şiddette maruz kalıyordum. Dayak yiyordum. Ama şimdi her şey yolunda hatta kocam bile (ki yıllarca beni dövüyordu) şimdi sosyal alanda olmamı destekliyor” (44 yaşında, 4 çocuk annesi, dernek başkanı).

Katılımcı 5: “Kadın olmak sadece yemek yapmak ve evde kalıp çocuk bakmak değildir. Erkekler eğitim alıyorsa biz neden almayalım? Erkekler çalışıyorsa biz neden çalışmayalım? Ben kadını evde kalmasını ve erkeklerin tüm kamusal haklara sahip olmasına ayırımcılık olarak görüyorum, ben bu ayırımcılıklara boyun eğmemek için kamusal alana çıkıp çalışmak istedim ve çalışıyorum” (40 yaşında, bekâr, kadın hakları savunma dernek üyesi).

Anlaşıldığı üzere katılımcıların özel alandan kamusal alana geçişleri ve paylaştığı ortak kaderleri, hikâyeleri ve bunların sonucu olarak tamamen birbirine benzemesi kültürün kadınlar için biçimlediği konumdan kaynaklanmaktadır. Yani temel engelin kültürel varlık içinde beslenmiş aile ve toplum olması ön görülebilen bir sonuçtu. Özellikle Afgan kadınları için geçen bu karanlık dönemin ardından; erkeklerin erkeklik egosunu yükselmesi ve kadının dar bir alan içinde sınırlamasından rahatsız olmamış olması ve hatta tam tersine bu durumu kolaylıkla kabullenip sadece analık sıfatı ile sınırlandırılmış olması, aile evde ve toplumda aleyhinde olması belki bir sonuçtur. Ama bu engellere

rağmen kadının öyle bir ortamdan başkaldırıp biçimlendirilmiş eşitlik veya katılımcı demokrasinin büyük payı olsa bile aile ve toplumu karşısına alıp doğal haklarına Sahip çıkıp erkek egemenliğine karşı durdukları gözlemleniyor. Ve bu bulgu ise bizi De Beauvoir'ın kadınlar için sunduğu üç stratejiye götürüyor. *İlki* kadını erkeğe bağımlılıktan kurtaracak olan çalışma yoluyla gelen özgürlüktür: “Kadın, erkekle arasındaki açığı, çalışma yoluyla epey kapatabilir ve yalnız çalışma, somut bir özgürlük kazandırabilir. *İkinci* olarak kadınlar, kadınlara yönelik *değişimin* öncüsü olan entelektüeller olabilirler. *Üçüncüsü* ise kadınlar, toplumun sosyalist dönüşümü için çalışabilirler (Beauvoir, 1972: 131).

3.6.1. Kadınların Kamusal Alana Katılım Nedenleri

Taliban dönemden sonra kadınlardan ev içi hayatına alışmış ve kabuklanmış bir tablo ortaya konulmuştu. Her kes sessizce yaşamaya devam etmekteydi. Bu sessizlik ve görünmezlik erkek egemen toplum tarafından bir o kadar kabullendik kadınların bir daha özgür yaşaması, çalışması ve böylece topluma karışması imkânsız hale gelmişti. Kadının siyaset etmesi ve siyasete katılması kadınların hayalından bile silinmişti. Tamtarsına, bugün ise kadınlar birbirini destekliyor ve siyaset ve benzeri alanlarda katılmaları için kadınlar tarafından çağırılmalar yapılıyor. Bu nedenle katılımcılardan; bir kadın neden siyasete katılmalı? Sorusunu Sorduk. Katılımcılar ise sırayla şöyle açıklamalarda bulundu; “kadın toplumun yarısıdır sosyo-siyasal alana katılmalıdır”. “Kadın toplumun diğer yarısıdır, toplumda kadın olmayınca adalet yerini bulamaz”. “Kadın adaleti sağlar kesinlikle katılmalıdır, siyasete katılmak her kadının hakkıdır ve kendini bilen ve seven kadınlar siyasetçi olmalıdır şeklinde yanıtlamıştır.

Katılımcı 1: “Kadın toplumun yarısıdır ve dolayısıyla siyaset dâhil her alanda barınmalıdır” (60 yaşında, 1 kız çocuk annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2: “Kadınlar toplumun diğer yarısıdır. Toplumun yarısı olmadan nasıl adalet yerinde gelir? Hak nasıl sahibini bulur? Ve bir ülkeye istikrar nasıl gelir? Nitekim toplumun yarısı felç olursa, o toplum felç kalır ve başaramaz. Dolayısı, istikrarlı ve gelişmiş bir ülke için kadınlar siyasete katılmalıdır” (55 yaşında, 7 çocuk annesi, öğretmen).

Katılımcı 3: “Kadınların siyasete katılım düşünceleri hep geniş ve olumlu olmalıdır. Çünkü toplumun yarı kadınlar tarafından oluşur ve toplumun iyi bir şekilde ilerlemesi için kadının siyasete katılması önemlidir. Kadınlar duygusaldır ve sorunlara karşı iyi bir dinleyici olur. Kadınlar temiz bir kalbe sahiptir ve ülkesine ihanet etmeden işini iyi bir şekilde yönetir. Dolayısıyla kadınlar siyasete katılmalıdır” (52 yaşında, 2 çocuk annesi, kaymakam).

Katılımcı 4: “Siyasete katılmak her kadının hakkıdır. Dolayısıyla hakkına sahip çıkmalıdır” (44 yaşında, 4 çocuk annesi, dernek başkanı).

Katılımcı 5: “Ben çocukluktan beri siyasete meraklı idim ve hep diyordum, kendini seven biri siyasete katılmalı. Kendine değer veren biri siyasete katılmalı ve ülkesini seven biri siyasete katılmalı. Kadın erkek ayırımı yapmaksızın herkes siyasete katılmalı ve siyasetle ilgilenmelidir. Kadın toplumun yerisidir ve toplumun yeri siyasetten silinirse o toplum zor yürür” (40 yaşında, bekâr, gazeteci ve dernek üyesi).

Katılımcıların özel alanda yaşadıklarından yola çıkarak De Beauvoir’ın (1949) “ötekileştirilmiş ve ikinci cins” olarak tanımlanmış olduğu geleneksel kadın kimliğini ortaya koymuştur. Geleneksel kriterlere sahip olarak tanımladığımız katılımcılar geleneksel kadın rolüne üstelik kendilerini toplumdan bağımsız değil tam tersi toplumun yarıları olarak tanımlamasıyla istikrarlı ve hedefli bir şekilde Philips’in kavradığı *katılımcı demokrasi modelin* içinde kendine yer edinmeyi başarmış olduğunu söyleyebiliriz.

3.6.2. Kamusal Alana Çalışan Kadınlarının Tehdit Eden Sorunlar

Malum; Afganistan kadınları 40 yıllık bir savaş içinden başkaldırıp, mevcut gelenek ve görenekler üstüne ayak koyup kamusal hayatına katılmaktadır. Tehditler ve sorunların olması çok normaldir. Lakin sorunlar farklı olabilir düşüncesiyle katılımcılardan “çalışma hayatınızda hangi sorunlarla karşı karşıyasınız?” Sorusu sorulmuştur. Soruya 1. ve 2. Katılımcı, tehdit türü sadece Taliban unsurunu yarattığı ve yaratacağı terör eylemleri ve patlamalar olarak bilirlerken, 3. 4. ve 5 katılımcı, terör saldırıları ve teröristler tarafından alan tehditlerin yanısıra, toplumsal tehditler, din imamlarının çalışan kadınlara karşı çıkmaları ve kadının giyim tarzlarına bile karışmaları ve camilerde bile aleyhlerinde yaptığı konuşmalar ve dolayısıyla TV ekranından görünen, devlet kurumlarında çalışan kadınların kötü örnek olarak tanıtılması büyük tehdit olarak bildirilmiştir.

Katılımcı 1: “Sosyo-Siyasal alanda çalışan kadınların en büyük sorunu kültürel geleneklere dayanan toplumsal düşüncedir. Her kadın diğer tüm sorunlara rağmen toplumla da savaştık zorundadır” (60 yaşında, 1 kız çocuk annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2: “Şu an en büyük sorunumuz güvenliktir ve hayatımızın her an tehdit ediyor olması” (55 yaşında, 7 çocuk annesi, öğretmen).

Katılımcı 3: “Kamusal alanda kadınları çok problemler tehdit ediyor. Çalışan bir kadın çok sorunlarla karşı karşıya geliyor. İlk önce yaşadığımız çevrenin bize göre olumsuz bakış açıları ile Bas etmişim, kızlar sadece görünmez olunca hatta kimse onu tanımayınca ailesini gururlandırır. İyi kız çalışmaz ve kamusal alanda görünmez düşüncesi vardır. Bir çalışan kadın olarak önce bu düşüncelerle başa çıkmamız lazım” (52 yaşında 2 çocuk annesi, kaymakam).

Katılımcı 4: “kadına karşı toplumsal düşünce, güvenlik sorunu ve kadın haklarına ve gururuna taciz... Tamamen kadınları tehdit eden sorunlardır” (44 yaşında, 4 çocuk annesi, dernek başkanı).

Katılımcı 5: “toplumumuzda kadınların sorunları çok fazladır. Güvenlik ve katı dinciler ve kadınların hayatını tehdit eden en büyük sorunlardandır” (40 yaşında, bekâr, gazeteci ve dernek üyesi).

Erkek egemen kültür ve benimsetilmiş katı din anlayışı Afgan kadının hayatını dört duvar içinde sınırlandırması ve kamusal alanı kadın için uygunsuz olduğu görüşü, çalışan kadınlara iş yerinde bile yanlış gözle bakılması çağımızın en başta gelen sorunlarından.

Kamusal alana barınan kadın hem terör unsurları tarafından tehdit edilirken hem de Köktenciler ve Taliban unsuru döneminden kalan geleneksel rölle ötekileşme ve kamusal alana barınması uygun görünmemiş bir varlık olarak görünen kadın anlayışı tüm bu sorunlara neden olmaktadır. Kadının ötekileşmesi altında kadının güçsüzleştirmek yatmaktadır. Çünkü kadının ötekileşmeden kurtuluşu erkeklerin *benliğini* tehlikeye atar. Yani toplumun kurucusu ve yöneticisi olduğunu düşünen Afgan erkekleri çağ ilerledikçe ve dünya alanı genişledikçe, eşitlik alanını Afgan kadınları için olabildikçe dar tutmaya devam edecektir. Ve bu baskıyı sürdürmek için yeri gelince *İktidarı* ve *dini* kullanacaktır.

3.6.3. Kadınların Kamusal Alanda Katılma Amaçları

Tüm engellere rağmen kadınların kamusal alanda çalışmaları merak uyandıran bir durumdur. Dolayısıyla katılımcılardan kamusal alanda çalışmaktan asıl amacı nedir? ve niye çalışıyor olduğu sorulmuştur. Soruya katılımcılar; “erkek kadın arasındaki eşitsizliği kaldırmak”, “erkek egemen toplum içinde yer edinmek” ve “ekonomik ihtiyaçlarını gidermek” şeklinde yanıtlamıştır.

Katılımcı 1: Kamusal alana katılmamın nedeni toplumuma hizmet etmek ve ekonomik ihtiyaçlarımı karşılamaktır (60 yaşında, 1 kız çocuk annesi, okul müdürü).

Katılımcı 2: Kamusal alan da çalışmamın asıl nedeni kendi hayatımı ve bir anne olarak çocuklarımın geleceğini ve bir vatandaş olarak ülkenin geleceği için katkıda bulunmaktır. Gerçi rolüm toplumun sorunlarına göre çok az ama buda bir o kadar sorunların içinden kalkıp başarabildiğime mutluluk duyarım (55 yaşında, 7 çocuk annesi, öğretmen).

Katılımcı 3: benim kamusal alana çalışmaktan amacım bir kız olduğum için ailemin ve toplumumun gözünde olan acız, ikinci ve başarısız görünümü silmek ve yerinde başarılı ve erkekten eksik olmayan bir profilli koymaktır (52 yaşında, 2 çocuk annesi, kaymakam).

Katılımcı 4: kamusal alana çalışmaktan benim asıl amacım toplum içinde kendime bir yer edinmek ve ekonomik bağımsızlığa ulaşmaktır (44 yaşında, 4 çocuk annesi, dernek başkanı).

Katılımcı 5: Kamusal alanda çalışmamın asıl amacı öncelikle kadın-erkek arasındaki ayırmacılığı ortadan kaldırmaktır. Ve ülkemiz vahim bir durumda olduğu için evde oturup mutfakla ilgilenmek de eğitilmiş bir bayan durumu medya dan takip etmek de bize yakışmazdı. Belki ülke hizmetine katkım çok az hatta göze bile görünmezdir. Ama gene de elimden geleni yaptığım için mutluluk duyurum (40 yaşında, bekâr, gazeteci ve dernek üyesi).

Bu cevaplardan ulaştığımız sonuç kadınların kendine inanan, özgürlüğe doğru ve artık erkek egemen toplumu tarafından ezilmeye tahammül etmeyen kadın profilidir. Bu profili yaratanlar doğru eğitimle bilinçlenen ve çalıştıkça erkek cinsiyetinde eksik yanı olmadığını farkına vardılar şeklinde yorumlayabiliriz.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Literatür taramasında elde ettiğimiz bilgilere göre Afgan kadınları kamusal alan hayatı ile 1919 sonrası Kral Amanullah Han dönemin itibarıyla tanışmıştır. Bu dönemde kadınlar için önlerce okul inşa edilmiş ve kadınlara eğitim alma imkânı sağlanmıştır. Hatta zamanla okuldan mezun olan kızlar eğitimin devamı için Türkiye gibi dost ülkelere bile gönderilmiştir. Kadın giyimleri zorunlu geleneksel kapanma biçiminden, serbest ve isteğe bağlı açık giyinmeye davet edilmiştir. Ayrıca kadınlar özel hayatında eş seçme hakkına sahip olmuş ve kızların evlenme yaşı 16''ya kadar yükselmiştir. Kadının modernleşme sürecinde olan hayatı, 1929'de Amanullah Han'ın istifası ile sona ermiş ve iktidar Habibullah Kalekani ismin de katı dinci ve katı kuralları olan birinin eline geçmiştir. Bu iktidar sadece 9 ay sürmüştür. Ancak her ne kadar kısa dönem olmasına rağmen kadının kamusal alan hayatını bitirmeye yetinmiştir. 1929'den 1933 dek Nadir Şah isim olan biri kraliyet tahtında oturmuştur. Lakin bu dört sene içinde kadının kamusal alana doğru yolunu açan ve destekleyen bir iş yapılmamıştır. 1933'den itibaren 73 yılına kadar tam 40 yıl Zahir Şah dönemi olarak geçer.

Zahir Şah döneminin ortalarına kadar kadının kamusal hayatı çok yavaş ilerlemiştir. Zahir Şah kraliyetin yarısından itibaren Kalekani döneminde öncelikle kapanan okullar ve ardından ilk kez kadınlar için üniversiteler açılmış ve kadınlar erkeklerle yanyana eğitim görmeye başlamıştır. Kadınlar bir yandan siyasi, idari, ekonomik, hukuk ve yargı gibi sektörlere çalışma hakkı kazanmış, öte yandan da kadına verilen hakların savunulması ve korunması için Kadın Hareket Örgütleri kurulmuştur. 1963 yılında kadınlar siyasete dâhil olmuş ve birçok kadın Parlamento milletvekili olarak, Kubra Noorzai adına bir kadın Sağlık Bakanı, Şefiqe Ziyayi adında birisi ise bakan danışmanı ve 3 kadın da senatör olarak Afganistan hükümetinde yer almıştır. Nitekim Zahirşah döneminde kadınlar ev ekonomisine 8% katkı sağlayarak kendi çağında en verimli ve özgür dönemi yaşamıştır. 1973'den, 1978'e dek beş yıllık bir süre için iktidarı Serdar Muhammed Davud Han ele geçirmiştir. Bu dönem kadınlar için paralel olarak okullaştırma dönemi olarak geçer ve kadınların en eğitilmiş ve en iyi eğitim imkânlarına sahip olduğu dönemdir. Uzak köyler ve mahallelere bile eğitimsiz yetişken kadınlar için okuma-yazma kursları açılmış ve kadınları eğitmiştir. Yanısıra tesettür zorunluğu kaldırılmış ve kadın erkek yanyana olup tüm sorunlar ve sorumlulukları üstlenmesi amaçlanmıştır. Siyasi alanda

kadınlar oy kullanma hakkı kazanmış ve erkeklerle yanyana 1976 Anayasa taslak oluşturma komitesinde katılmıştır. Radyolardan kadın sunucu ve kadın şarkıcıların sesi ilk defa Davud Han döneminde duyulmuştur.

Nitekim Davut Han, paralel eğitim planları ile birlikte; siyaset, sanat vs. alanlarda kadının huzur bulmasının sağlayarak *Asri Kadın* (modern kadının) inşa etmeye çalışmıştır. 1978'den, 1992'ye dek 10 yıllık bir zaman zarfında iktidar Komünistlerin eline geçer ve bu dönemde kadının kamusal hayatı bazı dalgalanmalara uğrar. Kimi iktidar sahibi kadına bir vatandaşın tüm haklarını verirken, kimisi de kısıtlar. Kimi kadına sonsuz özgürlük verirken, kimisi de özgürlüğü kendi yanlılarına, taraftarların özetler. Kimi kadının zihni gücünden faydalanırken, kimisi de fiziksel varlığından kullanmak ister. Nitekim bu 10 yıl içinde kadınlar kamusal hayatının hem kadar yaşamış ve hem de yaşamamıştır. Ama Afgan kadınlarının kamusal hayatı 1992 itibarıyla Mücahitlerin iktidara gelmesi ile biter ve 2001 yılına dek Taliban iktidarının sona ermesine dek Antik çağına benzer kadınsız kamusal bir yaşam tarzı devam eder. Bu dönemlerde kadınlar okula gidemez, çalışmaz, renkli elbiseler giyemez, çorapsız, boraksız ve mahrem siz evden dışarı çıkamaz hale geldi. Ve niyetlerine ciddi olduklarını göstermek için yüzlerce kadına taciz ettiler, yüzlerce kadını milletin içinde kırbaçladılar ve hapse attılar. Nitekim bu dönemler Afgan kadınları için en karanlık dönem olarak adlandırıldı. 2001 yılında Taliban dönemini sona ermesi kadınlara yeni bir umut kapısı açtı. Geçici hükümet kuruldu. 2004 seçimleri ile cumhuriyet sistemi meydana geldi ve yeni anayasanın 2005'de yürüye girmesi ile kadınlara erkeklerle eşit düzeyde hak ve imkânlar tanınmış ve kamusal alana çalışma imkânı sağlanmıştır. Nitekim günümüzde Afganistan (2019) siyasetinin milletvekilleri, Bakanları, Senatörleri, Valileri vs. üst düzey yöneticileri ile %27,33'ü kadınlar tarafından yönetilmektedir. Demokratik bir devlet sayesinde kadınlara çalışma hakkı, siyasi hakkı, evlilik hakkı, mülkiyet hakkı, eğitim vs. tüm doğal hakları yasal olarak yasalarda tanınmış ve devlet bu hakları korumak ve yasayı uygulamakla sorumlu tutulmuştur. Ancak tüm bu yasal düzenlemeler kadınların sorunlarını sona erdirmemektedir. Kadına karşı bakış açıları halen ikinci cins (öteki)"dir ve erkeklerin özeli olarak muamele görmektedir. Erkek mevcut olan ailelerde kadınları, anne ve eş olmak dışında hiçbir şeyden sorumlu tutulmamaktadır. Kadınların sosyal hayatın yasalarından

ziyade geleneksel kültür ve toplumsal düşünce olumsuz yönlenmekle etkilenmektedir. Kızların %57'si halen 16 yaş altında evleniyor.

Kadınlara fiziksel, cinsel, sözlü ve ekonomik şiddet fazlası ile uygulanmaktadır. Ki 2017 yıllı 5575 şiddet vakası ile Afgan kadınlarının 2001 sonrası en ezildiği ve eziyet çektiği yıl olarak kayda geçerken, 2018 yılı 270 cinayet vakası ile Afgan kadınlarının en kanlı dönemi olmuştur. Nitekim kadın hayatını tehdit eden birden fazla faktör bulunmaktadır. Bunlar güvenlik sorunları, geleneksel töreler ve tutumlar, aile içi şiddet, toplumsal şiddet vs. olarak nitelenmektedir. Günümüz Afganistan'ın da demokratik bir devlet yapısını görmekteyiz.

Bu yapı içerisinde kadın erkeğin yanyana çalışabileceği, eğitim göre bileceği, hak ve fırsatlardan eşit bir şekilde faydalanabileceği birçok yasa ve anaysa yatmaktadır.

Araştırmamızda; tartışmaya açmayı hedeflediğimiz ise kamu hukuku bağlamında açığa çıkan bu eşitliliğin ışığında kadınlar kendini nasıl buluyorlar? Afganistan yeni demokrasi döneminde yasal olarak kadınlara verilen hak ve hukuk toplum tarafından tamamen hoş karşılanmakta mıdır? Kadınlar, kültürel gelenekler, örf ve adetleri geriye bırakıp, toplumsal ortamı kolayca benimseyebildi mi? Afgan kadınları kamusal alanda katılabilmek için hangi aşamalardan geçmiştir ve hangi sorunlarla karşılaşmaktadır? Kamusal alanda katılan kadınların bu alanı nasıl tanımlamaktadırlar ve kamusal alana katılmalarından amaçları nelerdir? Ve kadınlar gerçeklikte özel ve kamusal alanda kendi konumunu nasıl buluyor? Gibi sorulara yanıt bulmak için nitel bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada, yaşı 40-60 arası olan Taliban dönemi, öncesi ve günümüz demokrasisinde kamusal alanda çalışan beş kadınla yüz yüze ve telefon aracı ile görüşmeler yapılarak var olan durum tespit edilmeye çalışılmıştır. Belirlenen amaca yönelik hazırlanan yapılandırılmış mülakat sorularına yanıtlar aranmış ve verilen cevaplar nitel araştırmanın betimsel yaklaşımı ile analiz edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular Afgan kadınların özel ve kamusal hayatındaki sorunların temelinde siyaset ile dinin birbirine karıştırılması ve kadının hayatı bu karışım içerisinde “yok” olduğu tespit edilmektedir. Siyaset ve din arasında kalan kadın kamusal alandan ters köşe edilerek; eğitim, siyasi düşünce ve teknik olarak çalışma becerilerden çok geriye

kaldıkları tespit edilmiştir. Nitekim günümüz demokrasisinde Afgan kadınlarını yasal desteklere rağmen Sosyo_siyasal alanda katılımı oranı erkeklerden daha düşük olması, Afganistanlı siyasetçilerin din ve siyaset anlayışı ve kadın hayatında siyasi güçten faydalanarak dini değerler ve kültürel tutumlarla yaklaşması oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin Taliban döneminde kadına bakış açıları hep aşağılayıcı ve kamusal alanda görünmesi bile erkeği günaha yönlendirecek bir varlık olarak görülüyordu. Dolayısıyla siyasi güçten faydalanarak kadının kamusal alandan tamamen yasaklamışlardı. Ancak günümüz demokrasisinde de toplumun önemli kesiminin katı din anlayışı ve kültürün geleneksel törelere oldukça bağlı olması oldukça büyük sorun olarak gündemde kaldığını ve böylece kadının hem özel hem de kamusal alan hayatını olumsuz etkilediğini görebilmekteyiz. Örneğin kültürün etkisinde kalan kadınların eğitilmiş ve modern bir hayat profiline sahip olmasına rağmen; bir yandan kadın erkek arasında bir ayrıma giderek aile reisini kocası veya aile erkeği olarak belirleyip eşitsiz cinsiyet ayrımı tablosundan, kabuklanmış eşitlik anlayış kavramını ortaya koymaya çalıştıklarını, diğer yandan aile ekonomisine katkısı olmasından ötürü aile içi önemli kararları (aile ekonomisine bağlı veya çocuklarının geleceği ile ilgili kararlar) kocamla birlikte alınız diyerek, aile içinde bir tür eşitlik olduğu kanaatinde olduklarını görebilmekteyiz. Nitekim bu konu aile içi eşitlikten ziyade; ebeveynlik sorumlusu ve maddi bir sorun paylaşımıdır ve bu paylaşımın ölçüsü farklı ağırlıkta olabilmesi için, bu durum aile içinde kadın erkekten eşit bir profilin ortaya koymadığı ancak eşitliğe doğru bir adım atma hakkına sahip oldukları kanaatinde varılmıştır.

Kadınların kamusal alana geçiş süreçleri kolay olmamıştır. Bulgularımıza göre çalışmak isteyen kadınlar ilk başta ailelerini ikna etmek için öncelikle kendini kanıtlamak zorundadır. Nitekim çoğu ailelerde kızlara yönelik bir inançsızlık ve küçümseme düşüncesi vardır: Yapamaz, bilemez ve başaramaz ya çalışırsa adımız lekelenir şeklinde. Kadınlar bu inançsızlığa karşı savaşmak zorundadır. İkinci sırada toplumsal bakış açılarını denetleyen “sosyal kontrol” sağlayan önyargılar gelmektedir Zira Afganistan’da özellikle Taliban döneminde yaygınlık kazanan dini hükümler ve yaptırımların özünde İslam Hukukuyla hiçbir manada örtüşen bir yanı olmasa da Afgan halkının eğitimsizlik

ve cehaletine bağılı olarak ritüel olarak devamlılığını sürdürdüğü açıktır. Çünkü kadınların hem özel alanlarında hem de kamusal alanda hukuki bağlamda tanımlanan eşitlik tasvirlerine aile içerisinde özüksense de toplumun geneli içerisinde kadının ikinci cins konumu geçerliliğini sürdürme durumu devam ettiğinden dolayı kadınların yaşamakta oldukları problemlerin/baskıların yönünü değıştirerek devam etmesine neden olmaktadır. Güvenlik problemi ve terör eylemleri diğeri önemli ama en büyük problemlerdendir ki kadınlar tüm bunlarla savaşmak zorundadır. Elde edilen diğeri bir bulguya göre kadınların sorunu sadece işe giriş süreci zorlukları ile bitmemektedir.

Çalışma hayatınızı tehdit eden ilkeler nelerdir sorusuna? katılımcılar pek çok unsura işaret etmiştir. Bunlar, ülkenin her yerinde sıklıkla gerçekleşen patlamalar ve suikastlar, toplumsal olumsuz tepki ve yan gözle bakmaları en önemlisi de çalışan kadınlar Molla İmam (Cami İmamları) tarafından sözlü ve yazılı olarak işi bırakmaları için tehdit altında olduklarını belirtmeleridir. Toplumun ve aile erkeklerinin kültürel algısı ve geleneklere bağılılığı. Kadınların diğeri bir büyük sorunu olarak karşımıza çıkar. Sonuç olarak, güvenlik problemi çalışan kadınları tehdit eden en büyük problemlerindendir.

Tüm bu zorluklar göze alan kadınlardan; kadınlar neden siyaset yapmalı? Kadınlar neden çalışmalı? Ve çalışmaktaki asıl amacınız nedir sorusuna: kadınlar toplumun yarısı siyasete katılmalı, kadınlar adaleti daha güzel sağlar dolayısıyla siyaset yapmalı, kadınlar çalışarak aile ve ülke ekonomisine katkıda bulunmalı şeklinde yanıtlar vermiştir. Nitekim bahsedilen tüm zorluklar ve sorunlara rağmen kadınların siyaset etme ve çalışma çabaları, tamamen cinsiyet ayrımcılığına karşı kadın gücüne öz keşfedilmiş inanç simgesini ortaya koymaktır. Böylece Afgan kadınları karma bir kimliği benimsemektedir. Bu benimseme kadınların cinsiyetlerle ilgili kimlik tanımı ve aile içerisinde kadın-erkek arasında olması gereken saygı, sevgi ve mahremlik kavramlarını karıştırmaktadır. Bu nedenle kadınların kendilerini ikinciliğe göz yumup, ikinci cins konumunu kadınlığın bir gereğı olarak ettikleri görünmektedir.

Sonuç itibarıyla katılımcıların öz yaşam öykülerinden ve ifadelerinden yola çıkarak bir toplum içerisinde kadın ve erkek olma halleri, kadınlık ve erkeklik olgusu doğuştan kazanılan olağan bir şey değildir. Tamamıyla bireylerin içinde bulunduğu dâhil olduğu bireylerle kurmuş oldukları kültürel etkileşim sürecine bağılı olarak gelişmekle; farklılık

ya da süreklilik göstermektedir. Bundan dolayı bir birey içinde bulunduğu toplumsal yapı içerisinde kendisine hedef edindiği amaçları gerçekleştirebileceği aracı kurumlar bulamadığı zamanlarda şiddet başta olmak üzere çok farklı yaptırımlara maruz bırakılabilmektedir. Kadınlık rollerinin bireye hem devlet yönetiminin temsil eden bireyler, hem de toplumsal kurumlar aracılığıyla aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca tahakküm yaratan kalıp değişkenler toplumsal yapı içerisinde kadınların hemcinslerine bakış açısında bile etkili olabildiği açığa çıkmaktadır. Zira elde edilen bulgulara göre kadınların kamusal ve özel alanda kadın olma deneyimleriyle birlikte, kamusal ve özel alanda kadın olma tasvirleri, geçmiş yaşantılarından itibaren egemen olan cinsiyetçi söylemlerin etkisini sürdürdüğü görülmektedir.

Farklı siyasi rejim dönemlerinde uygulanan ve değişkenlik gösteren hukuki dayanaklar her ne kadar modernleşme eğilimi rasyonel içerikler içerse de ataerkil tutum ve rejim kendi meşruluk sınırlarını “sapkın” “gerçeklikle alakası olmayan” İslami Hukuk yorumlamasıyla özdeşleştirilerek devamlılığını “şiddet” içerikli ceza-kınama-baskıcı yöntemleriyle korumaya devam ettiği görülmektedir. Zira günümüzde özellikle Taliban dönemi sonrasında modern eşitlikçi yasalara bağlı uygulamalar gerçekleştirilse de kadınların bu bağlamda kamusal alanda yer alma becerileri artış gözlemlense de kadınların anlatılarında toplumsal cinsiyetçi bakış açısının ve değer yargılarının etkilerinin sürdüğü gözlenmektedir. Örneğin kadınlar farklı meslek sahibi statü sahibi bireyler olsalar dahi ev içerisindeki temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi işlerden başat olarak kendilerini sorumlu tuttıkları ya da herhangi bir aksama olduğunda “şiddete” maruz kaldıkları gözlenmektedir. Dolayısıyla İslami hukuk ile geleneksel örf ve kültürel pratikleri besleyen toplumsal cinsiyetçi bakış “annelik” üzerinden kendisini özel alanlarda göstermektedir. Kadınların öz yaşam öyküleri aracılığıyla toplumsal yapı içerisinde kadına yönelik baskı, şiddet içerikli konular aslında tamamıyla hegemonik erkekliğin şekillenmesine yüz tutan bir sürece karşılık geldiği aşikârdır.

KAYNAKLAR

Kitaplar ve Makaleler:

- Aralantürk, Z. & Amman, M. T. (2013). *Sosyoloji; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. İstanbul.
- Ahmadi, A. (2017) Dinsel Şiddetin Sosyo-Politik Kaynakları Taliban örneği, Dergi Park Yayınları.
- Ahmadi, N, A. (2017), Afganistan’da Kadınlara Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Eskişehir.
- Amiri, Z. (Jan 22, 2018) Kadına karşı Şiddet.
- Aydin, A. (2010) Afganistan da Taliban Hareketinin Ortaya çıkışı ve Mezhebi Görüşleri, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya.
- Alankaya, Ö. Zinderen, İ, E. Cezik, A. Yerel Basın ve Toplumsal Cinsiyet, Erzurum Yerel Basınında Kadın Köşe Yazarlığı.
- Bakhtari, M. (2015) Kadınların Siyaset ve Seçimlerdeki Rolünü Tanımlama.
- Bal, N. (2014) Sosyolojide Şiddet Kavramı, Ankara Üniversitesi.
- Beauvoir, S. d. (1976). *Kadın “Evlilik Çağı”* (çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Beauvoir, S. d. (1972). *Kadın “Bağımsızlığa Doğru”* (çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Beauvoir, S. d. (1980). *Kadın “Genç Kızlık Çağı”* (çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Cedaw (1993), (United Nations Convention On The Elimination Off All Forms of Discrimination Against Women) (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi), 85th Plenary Meeting, General Assambly A/ Res/48/104, 20 Desember.
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Alana Katılımı ve Kota Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi Y.2011, C.3, S.4. s.56-79.
- Dupree, N. (1999), Zanan Afghan Dar Hâkimiyet Taliban, Afganistan, Taliban ve Siyaset Jahani (Taliban Egemenliği altında Afganistan Kadınları, Afganistan, Taliban ve Küresel Siyaset) Tarana yayımları, Meşhet-İran.

- Dökmen, Z. (2014), Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ersöz, G. A. (2015) Kamusal/Özel Alan Dikotomisi: Kadınlığın Doğası ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmalar Dergisi*.
- Ersoy, E. (2009) Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği (Malatya örneği), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 19, Sayı: 2, Sayfa: 209-230, Elâzığ.
- Evecit, Y. (Ağustos, 2011) Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Yıl 9, Sayı XXVIII, ss. 623-639. Year 9, Issue XXVIII, pp. 623-639*. DOI. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307. Eskişehir. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1032>.
- Falay, N. (2014) Kamusal Alanın Oluşumu, Dönüşümü ve İktidarı Boyutu s. 53 Yayınları. Farhang. Z, (2014) Zanan Afgan Dar Girdab Müşkülât (Sorunlar Girdab'ında Afganistan Kadınları) Shabakay Saraasari Mardum Hazara Yayınları.
- Gahshumar. (2016) Tarikh Zanan Afghan az Duran Amir Amanullah han ta Emarat Taliban (Amanullah Döneminden, Taliban Emirlik Dönemine dek Afganistan Kadınlarının Tarihi), Rasad News Agency Yayınları, Afganistan.
- Giddnis, A. (2008), Sosyoloji (İstanbul: Kırmızı Yayınları) (Yayına Hazırlayan Cemal Güzel, G. Ersoy, M, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar Sosyo Psikolojik bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Dergisi SBF. 64,3.
- Hashimi, S, M. (2013) Afganistan Kadınlarının Sosyo-Kültürel ve Dini Konumu (Cevizcan Örneği), yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Konya.
- Hanna, A. (2012). İnsanlık Durumu. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları. Heidi, W. (2013) Siyaset ve Cinsiyet, İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı, Metis Kadın Araştırmaları. Metis Yayınları. S 22.
- İsrafil, Z. (2016) Adam Huzur Zan Dar Motun Huquqi ve Qavanin Afghanistan (Afganistan kadınlarının Kanun ve Yasalarda bulunmamaları) Kabul nath Yayınları.
- Jiruf. D, (2018) (Nigahi ba Amuzish Zanan) Kadınların Eğitimine bir Bakış, Afganistan ma Gazetesi Yayınları, Afganistan.

- Kand.Yoti. D, (1997) Cariyeler Yurttaşlar Bacılar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, (Çeviren: Aksu Bora Vd.), Metis Kadın Araştırmaları, İstanbul.
- Kadare M. L. (2015) Afganistan; Asya'daki Stratejik Çıkmaz. İHH, İnsanı ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. Türkiye.
- Khujamir, M. (2017). Afganistan'da Başlık Parası Uygulamaları ve Fıkhî Tahlili, Necmettin Erbakan Üniversitesi Doktora Öğrencisi. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi.
- Kirman, M, A. (2004), Din sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Kiran, E. (2017) Toplumsal Cinsiyet Rollerı Bağlamında Türkiye'de Çocuk Gelinleri. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi.
- Marshall, G. (1998) Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Maqsudi, M. Ghalehdar, S. (2011), Political Participation of Afghanistan Women in the New Structure of Power in Post 11 September Event. (11 Eylül sonrası Afganistan Kadınlarını Siyasette Katılımları). Tehran/ İran.
- Navabi, M. (Temmuz, 2018) Afganistan'da Siyasette Katılan Kadınların Amaçları, Sorunları ve Kazanımları. Niğde Üniversitesi.
- Noori, N, A. (2013) Cumhuriyetten Rus İşgalinin Sona Ermesi Sürecine Kadar Afganistan'da Kadının Değişen Toplumsal Rolü. stem • Yıl: 13 • Sayı:25 • 2015 • s. 177 – 189. KONYA.
- Noori, Z. (2017). Taliban Dönemi Sonrası Kadınların Statüsü.
- Nozhan, E. (Ocak, 2016) Rüzgâr Rengi Zanan Afganistan (Afganistan Kadınlarının Renkli Günleri). Afganistan D. Halk Parti kuruluş münasebeti; Ruzname Şarq (Şarq Gazetesi) yayımları, Afganistan.
- Najiye. (2010) Zaman Taliban Tariktarin davran umram bud (Taliban dönemi ümrümü en karanlık dönemi idi) Deutsche Welle yayımları.
- Naziri, Sh. (2011) Tarikhche Junbush Zanan (Kadın Hareketlerini Tarihçesi), Sapide dam Yayınları, Afganistan.
- Ozaydınlık, K. (Temmuz- Aralık 2014). Toplumsal Cinsiyet Temellinde Türkiye'de Kadın. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. SS: 93-112 ISSN: 2148-9424. DOI.

- Öktan, Ş. (2009). *Toplumsal Cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni* Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Özkazanç, A. (2010), “Kadını Görmeyen Bilim ve Sağlık Politikaları”, II. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kitabı: 16-22, (Ankara: Başak Matbaacılık).
- Özcan, Y. (2006) Kamusal/Özel Alan Tartışmaları. Genç Hukukçular Hukuk Okumaları. <http://www.muhammedbalci.com>.
- Rougier, C. Elisabeth (1989) “Başsız Bir Toplumda Görünen ve Görünmeyen Şiddet” Antropolojik Açıdan Şiddet, çev. Dilek Hattat oğlu, Ayrıntı Yayınevi, İst, s.69-92.
- Richard, S (2010). Kamusal İnsanın Çöküşü. Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sahar. N, (2011) Baz Shinasi Naqshi Siyasi Zanan Afghanistan dar MubarezatAzadikhuahi (Afganistanlı Kadınların Özgürlük Mücadelelerindeki Rollerini Tanımlama), Hasht Subh Gazetesi Yayınları, Afganistan.
- Savaran, G, A. (2002). Özel/Kamusal, Yerel/Evren İkilikleri Aşan Bir Feminizme doğru. Praksis 8 | Sayfa: 255-306.
- Strauss, A. Corbin, J. (1990). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. New Delhi: SAGE Publications.
- Shadan, A. (2011) Durayı Amanullah Han ve tecrübeye nukhsat Azadi (Amanullah Han Dönemi ve Özgürlüğün ilk Tecrubası), BBC Yayınları.
- Sharnush. (2011) Baz Shinasi Naqsh Zanan Afghanistan Dar Mubarezat Azadikhuahi (Özgürlük Mücadelelerinde Afganistan Kadınlarının rolünü tekrardan tanımlamam). 8 Subh Yayınları.
- Spartak, E. 11 Eylül Sonrası Afganistan Kadınlarının Statüsüne bir Bakış; Sazman Zanan yayınları, İran.
- Şenol, D. ve Yıldız, S. (2011). Bir kentleşme sorunu olarak gecekonduarda yaşanan aile içi şiddet ve kadın. Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları. 1(2), 34– 4.
- Topuzi. S. K, ve Erkanlı. H, (Nisan 2016). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Erkeğe Atfedilen Anlamların Metafor Yöntemiyle Analizi. Alternatif politika Cilt 8, Sayı 2.

- Weber, M. (1998) “Sosyoloji Yazıları”, (çev. PARLA, Taha), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Yılmaz, A. (2010) Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi. ÇTTAD, IX/20-21, Bahar-Güz.
- Yılmaz, A. (2005) Afganistan’da Kadının Sosyal Statüsü ve Din Eğitimi, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Sparta.
- Yetim, D. ve Şahin, EM. (2008) Aile Hekimliğinde Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşım. Aile Hekimliği Dergisi 2(2): 48-53.
- Yılmaz, Z. (2006) Kamusal ve Özel Alan Ayırımında Tarihsel Temelleri Antik Yunan. Dergi Park Yayınları.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2016) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.

İnternet Kaynakları

<http://mowa.gov.af/fa>

<https://www.aihrc.org.af/>

<https://www.ohchr.org>

<https://www.dw.com/fa>

<http://archive.mashal.org>

<http://www.rasad.af/1394/12/18/the-afghans-women-history/>

<http://afghanpaper.com>

<https://www.kabulpress.org>

<http://www.n-zaki.blogfa.com>

<http://www.armanemili.com/posts/11885>

<https://afghanmadar.wordpress.com>

<http://www.afghanpaper.com>

<https://faradeed.ir/fa/news/1465/>

<https://www.ariaye.com/dari/bonyadgraye/sistanib5.html>

EKLER

EK 1. Yasalar ve Birinci el Kaynaklar

- A. Afganistan Yeni Anayasası (2004), Kabil Afganistan.
- B. Afganistan Medeni Yasası (1977), Kabil-Afganistan.
- C. Afganistan İşçiler yasası (2007), Kabil-Afganistan.
- D. Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu (2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018) Yıllık Raporları, Kabil Afganistan.
- E. T.C Anayasası (7.11.1982/23.7.1995/7.5.2004/ 12.9.2010) Türkiye.
- F. Türk Dil Kurumu (TDK) 1945_2011. Türkiye.
- G. Kadın Statü'sünü Değiştirmek Amacına, Devlet Aracı Uygulanan Politikalar (2009, 2010- 2019), (NAPWA), Afganistan Kadınları için milli çalışma Planı. H. Kadın İşleri Bakanlığı Yayınları, Kabil-Afganistan.
- I. Kadın İşleri Bakanlığı. (2012) Yıllık Raporu. Kabil
- J. Kadın İşleri Bakanlığı (2013) Yıllık Raporu. Kabil
- K. Kadın İşleri Bakanlığı (2014) *Yıllık Raporu*. Kabil. KİB Yayınları.
- L. Kadın İşleri Bakanlığı (2015) *Merman Dergisi*. (54. baskı). Kabil.
- M. Kadın İşleri Bakanlığı (2015) *Merman Dergisi*. (56 baskı). Kabil.
- N. Kadın İşleri Bakanlığı (2016) Yıllık Raporu. Kabil
- O. Kadın İşleri Bakanlığı (2017) Yıllık Raporu. Kabil P. Kadın İşleri Bakanlığı (2018)Yıllık Raporu. Kabil
- T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2017) Ülke Raporu.

EK 2. Kaynak Kişiler Listesi

Semt	Kod	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Meslek	Milliyet	Görüşme Tarihi
	S1	60	Pedagoji mezunu	Evli, 1 kız annesi	Öğretmen-Okul Müdürü	Tajik	7 Mart, 2019
Yüz yüze	S2	55	Lisans	Evli, 7 çocuk annesi	Okul Öğretmeni	Peştun	2 Mart, 2019
	S3	52	Lisans	Evli, 2 çocuk annesi	Kaymakam	Özbek	12 Mart, 2019
	S4	44	Lisans	Evli, 4 çocuk annesi	Gazeteci- Dernek Başkanı	Özbek	14 Mart, 2019
	S5	40	Lisans	Bekar	Gazeteci- Kadın hakları savunma derneği üyesi	Türkmen	14 Mart, 2019

EK 3. Yapılandırılmış Görüşme Soruları

Özel Alanla ilgili Sorular

- a) Sizce kadın ve erkek eşit midir?
- b) Evde kız ve erkek çocuğu farklı davranış biçimlerine maruz kalıyor mu?
- c) Ailenin reisi var mıdır varsa kimdir?
- d) Ailenizde, önemli kararlar kimin tarafında alınıyor?
- e) Ailenizde; bir kadın olarak, Aile erkeği tarafından alınan kararları değiştirebilme yetkiniz var mı?
- f) Evliliğiniz nasıl bir evliliktir? Görücü usulü mü? Yoksa kendi rızanız ile mi oldu?
- g) Evliliğinizdeki rollünüzü anlatır mısınız?
- h) Sizce, Kültürümüze dayanan çok eşlilik nedeni nedir?
- i) Bir kadın olarak şiddette maruz kaldınız mı? Veya şahit oldunuz mu?
- j) Bir kadın olarak şiddette maruz kalan bir kadın için tepki gösterdiniz mi? Evet ise ne yaptınız? Veya yapabileseydiniz ne yapardınız?

Kamusal Alanla ilgili Sorular

- k) Ev hanımlığına son noktayı koyarak, sosyal hayatınıza geçtiğiniz süreci anlatır mısınız?
- l) Afganistan'da Aile düşüncesi ve toplumsal ortam, görenek ve geleneklere dayanan bir ortam mıdır? Çalışma hayatınızı en çok engelleyen hangi faktörler olmuştur? Aile mi? Toplumsal çevre mi?
- m) Kadınlar siyasette neden katılmalı mı? Katılmamalı mı?
- n) Kamusal alanda çalışmaktaki asıl amacınız nedir?
- o) Çalışma alanınızda hangi sorunlar sizi tehdit ediyor?
- p) Çalıştığınız kurumda çalışan kadınlar genelde hangi sorunlarla karşı karşıyadır?

EK 4. Kraliçe Melike Süreyya (Amanullah Han Döneminde Kamusal Alanda Kadınlar).

Kaynak: <https://www.ariaye.com>

EK 5. Amanullah Han döneminde ilk defa eğitim için Türkiye'ye gönderilen kızlar.

Kaynak: <http://www.bbc.com/persian/afghanistan>

EK 6. Komünistler döneminde kamusal alanda Afgan kadınlarının görünümü

Kaynak: <https://faradeed.ir/fa/news/1465/>

EK 7. Taliban döneminde kamusal alanda mahremsiz çıkan kadınların durumu

Kaynak: <http://www.armanemili.com/posts/11885>

EK 8. Taliban dönemden kalan Borka kültürü

Kaynak: <http://www.n-zaki.blogfa.com>

EK 9. Kadına karşı şiddet örneği; Küçük yaşta evlendirilen kız, daha 18 yaşındayken kocası tarafından kulak ve burnu kesilmiştir.

Kaynak: <https://afghanmadar.wordpress.com>

ÖZGEÇMİŞ

Ad/soyad Farzana NEZAMİ, Afganistan'ın Faryab vilayeti Maimana şehrinde dünyaya geldi. Anne-Baba aslen Özbek, ana dili Özbekçedir. Liseyi Faryab velayeti Maimene şehrindeki Sitare lisesinde tamamlayarak. 2012 yılında Mezar-i Şerifteki Balh Üniversitesinin Hukuk ve Siyaset bölümünü kazanarak, 2015 yılında üniversitenin başarıyla tamamladı. Eylül 2016 yılında Sakarya üniversitesini Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalı sosyoloji bölümünü kazanmış olup 2018 yılında Yüksek Lisans Programına başlamışken, bugün ise; tezini huzurunuzda sunarak hedefine başarıyla ulaştığını sizlere bildiriyor.

Farzana NEZAMİ.